

OPINIE. BS, ofn 1. 135. 2024

SEKRETARIAT
Przewodniczącego Rady Miasta
Włocławek
16. 09. 2024
Czas wpl. Nr

UCHWAŁA NR
RADY MIASTA WŁOCŁAWEK
z dnia

Wydział Organizacyjno - Prawny i Kadry
Biuro Prawne

Data wpl. 2024-08-29

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek
na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 609, 721) i art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), po uzyskaniu opinii Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu

uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024 - 2027”, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Włocławek.

§ 3.1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

2. Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Włocławek.

Przewodnicząca
Rady Miasta Włocławek

KIEROWNIK REFERATU
Zabala Księżał

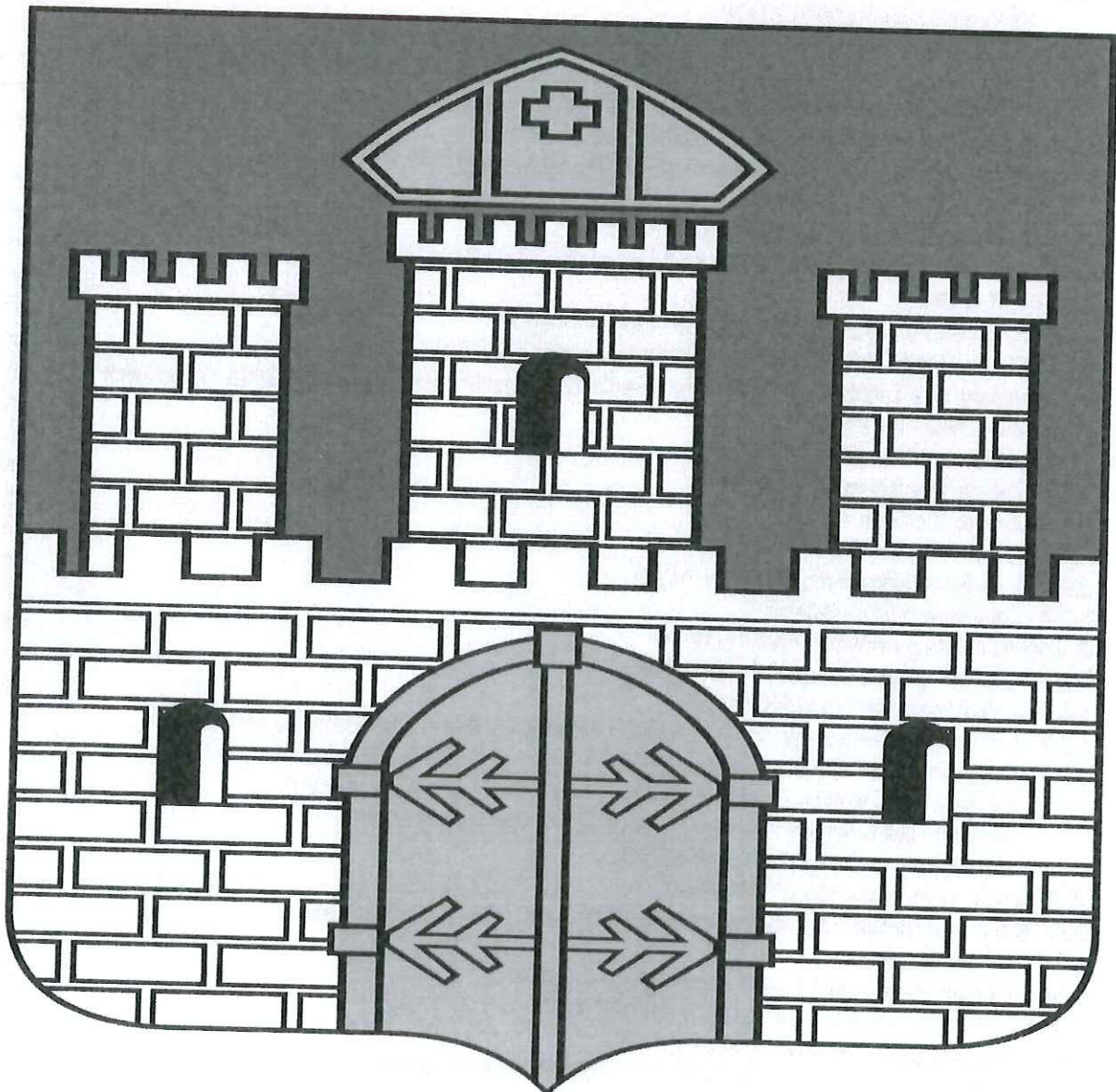
Przewodnicząca
mgr Anna Kanińska
Przewodnicząca
Biuro Prawne
PRAWNY
mgr Anna Kanińska
Tf/WI - 136
12 09 2024

1000
1000
1000

1000

Załącznik
do Uchwały Nr
Rady Miasta Włocławek
z dnia

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024-2027



Spis treści

1. Wstęp	str. 3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	str. 3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	str. 4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	str. 5
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	str. 5
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026	str. 6
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury	str. 6
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa	
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+	str. 6
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego	str. 7
4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2020-2024	str. 7
4.2.4. Program Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027	str. 9
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	str. 10
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta Włocławek	str. 10
5.1.1. Strategia Rozwoju Miasta Włocławek 2030+	str. 12
5.1.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego	str. 14
5.1.3. Plan ogólny	str. 15
5.1.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	str. 15
5.1.5. Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028	str. 18
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Włocławek	str. 18
5.2.1. Zarys historii miasta	str. 25
5.2.2. Krajobraz kulturowy	str. 30
5.2.3. Zabytki nieruchome	str. 31
5.2.4. Zabytki ruchome	str. 32
5.2.5. Zabytki archeologiczne	str. 33
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	str. 34
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	str. 37
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	str. 37
5.3.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków	str. 37
5.3.2. Zabytki uznane za pomnik historii	
5.3.3. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej i decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego	str. 38
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	str. 39
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta Włocławek. Analiza szans i zagrożeń	str. 39
7. Założenia programowe	str. 41
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	str. 43
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	str. 44
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	str. 45
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	str. 46
12. Aneksy	str. 49
Aneks 1. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego z terenu miasta Włocławek	str. 49
Aneks 2. Wykaz kart adresowych zabytków nieruchomych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Włocławek	str. 59
Aneks 3. Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze miasta Włocławek, zlokalizowanych w trakcie badań powierzchniowych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP)	str. 79

1. WSTĘP

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024-2027 (zwany dalej Programem), opracowany zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, definiuje problematykę lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz ukierunkowuje na jak najszersze i jak najbardziej wszechstronne wykorzystanie jego potencjału, zwracając uwagę na specyfikę uwarunkowań prawnych, administracyjnych oraz zmieniających się warunków gospodarczych i społecznych miasta. Program stanowi kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2020 - 2023, który został przyjęty Uchwałą nr XXII/61/2020 Rady Miasta Włocławek dnia 19 maja 2020r.

Niniejszy Program to propozycja wypracowania solidnych podstaw do realizowania idei zintegrowanego zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta. Podejście to, nie ogranicza się jedynie do ochrony pojedynczych obiektów zabytkowych, lecz sprowadza się do zrozumienia znaczenia zabytków architektury i urbanistyki jako jednego z najważniejszych elementów całości historycznego krajobrazu miasta, będącego efektem nawarstwienia się na przestrzeni lat wartości kulturowych i przyrodniczych.

Zgodnie z przedmiotową ustawą właściciele zabytków nieruchomości, również Gmina Miasto Włocławek, są zobowiązani do zachowania ich w należytym stanie. Ustawa nakłada na właścicieli również obowiązek opieki nad zabytkami poprzez naukowe badania i dokumentowanie zabytków, prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Jednak kluczowym warunkiem, nie tylko dla ochrony i zachowania tożsamości miasta, ale przede wszystkim dla jego dalszego harmonijnego rozwoju społeczno-gospodarczego, jest utworzenie skoordynowanego systemu działań, opierającego się na spójnej ochronie, opiece, rewaloryzacji, wykorzystaniu i promocji dziedzictwa kulturowego w oparciu o wartości kulturowe, estetyczne, historyczne, naukowe, duchowe.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną obowiązku wykonania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024 - 2027 określa art. 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. Zgodnie z powyższym przepisem Prezydent Miasta Włocławek, sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami, który zostaje przyjęty przez Radę Miasta Włocławek po wcześniejszym uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program jest ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Co 2 lata Prezydent przedstawia Radzie Miasta sprawozdanie z wykonania określonych w programie zadań.

Sprawozdanie z realizacji w latach 2022-2023 „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2020-2023” zostało przyjęte Uchwałą Nr LXXVIII/13/2024 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 marca 2024 r.

Zadaniem Programu jest określenie strategii i stworzenie ram dla realizacji zadań wpisujących się w cele określone w art. 87 ust. 2 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do których należą:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw, sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona dziedzictwa narodowego i równy dostęp do dóbr kultury została uznana jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela w art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, gdzie określony jest przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, a także organizacja organów ochrony zabytków.

Zgodnie z ustawową definicją zabytek rozumiany jest jako nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne jest także uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w następujących aktach prawnych:

- 1) Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym;
- 2) Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- 3) Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane;
- 4) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska;
- 5) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody;
- 6) Ustawa z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji;
- 7) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu;
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami;
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Zasady ochrony zabytków zostały określone również w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach;
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach;
- 3) Ustawie z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
- 4) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 5) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
- 6) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02 sierpnia 2018r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków;
- 7) Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- 8) Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Program przyjęty Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023r. jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Cel główny Programu 2023-2026 to „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania:

- 1) Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienia narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.
Kierunki działań:
 - a) Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:
 - Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
 - Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
 - Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnych;
 - Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.
 - b) Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:
 - Model i system wartościowania zabytków;
 - Plany zarządzania dla pomników historii;
 - Wsparcie procesów tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
 - System bezpieczeństwa zabytków;
 - Projektowanie konserwatorskie;
 - c) Realizacja międzynarodowych zobowiązań:
 - Implementacja konwencji UNESCO z 1972 r. do ustawy o ochronie zabytków;
 - Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001 r.;
 - Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
 - Wsparcie procesu tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.
- 2) Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.
Kierunki działań:
 - a) Cyfryzacja procesów administracyjnych:
 - Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
 - Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.
 - b) Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków:
 - Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
 - Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
 - Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
 - Rozwój portalu Zabytek.pl.
 - c) Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:
 - Premia zabytkowa;
 - Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami.
- 3) Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).
Kierunki działań:
 - a) Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:
 - Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
 - Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
 - Twój dom – dialog z tradycją;
 - Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – Szkoła rzemiosł „CAD”;
 - Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;

- Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
 - Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.
- b) Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:
- Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
 - Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
 - Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
 - Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
 - Wsparcie merytoryczne służ mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
 - Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami;
 - Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004r., uzupełniona i przedłużona w 2005r. na lata 2004-2020 stworzyła ramy dla mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, gdzie przyjmuje się że kultura ma być stymulatorem rozwoju ekonomicznego regionów.

Misją Strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kultury jako najważniejszej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Strategia zakłada działania na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego szczególnie poprzez aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe, tworzenie nowoczesnych rozwiązań organizacji finansów w sferze ochrony zabytków, rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, edukację celem podniesienia świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem za granicę.

Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadziło programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służące realizacji strategii. Programy te zakładają plan budżetu przeznaczony na ochronę dziedzictwa narodowego w poszczególnych latach budżetowych, rodzaje projektów rewitalizacji zabytków, sposób ich naboru i wyboru oraz wykaz podmiotów uprawnionych do ubiegania się o wsparcie finansowe. Jednym z nich jest Program "Dziedzictwo kulturowe", którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” jest realizowany w oparciu o następujące priorytety: ochrona zabytków, wspieranie działań muzealnych, kultura ludowa i tradycyjna, ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą, ochrona zabytków archeologicznych, ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego i Miejsca Pamięci Narodowej.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami na poziomie województwa

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2030 roku- Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+ przyjęta została Uchwałą nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 roku.

Cele i kierunki rozwoju województwa zostały sformułowane na pięciu poziomach:

- Cel nadrzędny
- Cele główne
- Cele operacyjne
- Kierunki działań
- Projekty kluczowe

Cel nadrzędny oraz cele główne mają charakter politycznej deklaracji co do wizji rozwoju województwa. Cel nadrzędny wyraża wolę podporządkowania wszystkich działań Samorządu Województwa w kwestii zapewnienia wysokiej jakości życia mieszkańcom województwa, natomiast sposób sformułowania celów głównych stanowi deklarację, w jakich obszarach działań zamierza się koncentrować działania na rzecz osiągnięcia celu nadrzędnego.

Ustanowiono jako cel nadrzędny „Strategii Przyspieszenia 2030+”: „Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich”.

Cel główny: 2. Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo.

Cel operacyjny: 24. Kultura, sztuka, dziedzictwo narodowe.

Kierunki działań:

1. Kształtowanie tożsamości regionalnej mieszkańców województwa;
2. Kultywowanie tożsamości lokalnej mieszkańców województwa;
3. Kształtowanie postaw patriotycznych mieszkańców województwa;
4. Rozwój oferty podmiotów upowszechniania kultury;
5. Rozwój podmiotów prowadzących działalność artystyczną;
6. Rozwój edukacji kulturalnej oraz upowszechnianie kultury wśród mieszkańców regionu;
7. Upowszechnianie dostępu do zasobów kultury poprzez ich cyfryzację;
8. Digitalizacja i udostępnianie zasobów bibliotek;
9. Wspieranie działalności organizacji społecznych działających w dziedzinie kultury.

Projekt kluczowy: 213. Powołanie Filharmonii Kujawskiej w Włocławku.

Projekt dotyczy utworzenia instytucji kultury Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Projekt dotyczy zarówno realizacji obiektu oraz powołania instytucji.

Cel główny: 4. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko.

Cel operacyjny: 43. Przestrzeń kulturowa.

Kierunki działań:

1. Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa;
2. Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych.

Projekt kluczowy:

Projekt kluczowy: 415. Wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego.

Wsparcie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Projekt ma bezpośrednie przełożenia na zagadnienia rozwoju społecznego poprzez zachowanie, odnowę, przywracanie, eksponowanie przestrzeni i obiektów istotnych dla kształtowania tożsamości narodowej, regionalnej i lokalnej.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego został uchwalony Uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003r. W dziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa zawiera następujące ustalenia w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Włocławek:

- 1) Kierunki rozwoju sieci osadniczej. Ochrona dziedzictwa kulturowego jednostek osadniczych województwa realizowana będzie przez działanie polegające na rewaloryzacji zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym;
- 2) Strefy polityki przestrzennej – strefa centralna. W sferze ochrony i kształtowania środowiska kulturowego planuje się:
 - a) rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych miast, w tym historycznego układu urbanistycznego Włocławka,
 - b) konserwację zabytkowych obiektów sakralnych,
 - c) objęcie ochroną prawną w formie rezerwatu kultury historycznych układów urbanistycznych, również we Włocławku,
 - d) utworzenie parków kulturowych, m.in. na terenie Śródmieścia Włocławka,
 - e) ochronę zachowanych historycznych panoram (widoków) Włocławka.
- 3) Propozycje zadań ponadlokalnych realizujących cele publiczne, wymieniono:
 - a) jako zadanie o znaczeniu krajowym: utworzenie sieci rezerwatów i parków kulturowych,
 - b) jako zadanie o znaczeniu wojewódzkim: rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych (60 miast i miejscowości).

Na podstawie Uchwały nr LIV/823/14 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 października 2014r. przystąpiono do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego. Trwają prace nad przedmiotowym dokumentem.

4.2.3. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2020-2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2020-2024 został przyjęty Uchwałą Nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2024r. Wojewódzki program opieki nad zabytkami to strategiczne narzędzie samorządu wojewódzkiego, w którym określone są cele i kierunki jego działań. Ich

wykonanie jest podstawą kreowania i realizacji polityki ochrony obiektów i obszarów zabytkowych. Mając na uwadze uwarunkowania prawno-własnościowe obiektów zabytkowych nurt działań wojewódzkiego programu koncentruje się na kontynuowaniu i wzmacnianiu stanu zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, którego efekt to wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej.

W ramach niniejszego programu cel nadrzędny określony w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030 + „Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich” będzie realizowany poprzez cele główne:

1. Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo, w tym cel operacyjny:

1) Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe, w oparciu o kierunki działań:

a) Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony np.:

- wspieranie organizacji konkursów dla dzieci i młodzieży z zakresu ochrony dóbr kultury;
- wspieranie działań w oparciu o istniejące mechanizmy (stypendia, granty, otwarte konkursy ofert w ramach pożytku publicznego), popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych, związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego;
- wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym organizowanych w ramach wojewódzkich obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa;
- wspieranie działań służących propagowaniu dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i środki masowego przekazu.

b) Edukacja np.:

- kontynuowanie działań, zapoczątkowanych w latach poprzednich, związanych z konkursami wiedzy o regionie i zabytkach regionu;
- generowanie współpracy różnych podmiotów do tworzenia interdyscyplinarnego zaplecza działań edukacyjnych;
- wsparcie przy organizacji prelekcji, spotkań, publikacji związanych z ukazaniem możliwości rozwoju małego biznesu, wraz z rozwojem infrastruktury, w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych – miejsca noclegowe, mała gastronomia, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, usługi przewodników itp.;
- upowszechnianie informacji na temat dostępnych stypendiów, grantów i innych form wsparcia związanych z opieką, ochroną, edukacją i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu;
- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa;
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa;
- wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;
- wspieranie konkursów związanych z kulturą niematerialną regionu.

c) Promocja np.:

- kontynuacja działań Samorządu Województwa w zakresie imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu;
- wspomaganie przedsięwzięć promujących najcenniejsze dla województwa obiekty o wartościach kulturowych, istniejące szlaki kulturowe czy markowe produkty turystyczne związane z dziedzictwem kulturowym;
- współpraca przy tworzeniu publikacji promujących dziedzictwo kulturowe województwa;
- wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne;
- popularyzacja obiektów o statusie pomnika historii;
- popularyzacja powołanych parków kulturowych;
- wręczenie Medalii Hereditas Saeculorum oraz rozstrzygnięcie konkursu Musejon - Kujawsko-Pomorskie Muzealne Wydarzenie Roku.

d) Dokumentacja i popularyzacja np.:

- wspieranie badań i tworzenie dokumentacji dotyczącej zjawisk z zakresu dziedzictwa, w tym dziedzictwa niematerialnego, w szczególności tradycyjnych zwyczajów ludowych, regionalnej muzyki i tańca oraz folkloru słownego.

2. Dostępna przestrzeń i czyste środowisko w tym cel operacyjny:

1) Przestrzeń kulturowa, w oparciu o kierunki działań:

a) ochrona ustawowa np.:

- wspieranie działań samorządów lokalnych zmierzających do nadania kolejnym obiektom statusu pomnika historii;
- wspieranie prac zmierzających do powoływania nowych parków kulturowych;
- wspieranie inicjatyw zmierzających do wprowadzania zabytków ruchomych na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków;
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

b) prace konserwatorskie i restauratorskie np.:

- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich i ratunkowych przy obiektach nieruchomości i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji;
- kontynuacja rozpoczętych prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych, będących własnością Samorządu Województwa;
- kontynuacja wsparcia nowych inicjatyw zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury obiektów istniejących;
- wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych.

c) dokumentacja i badania np.:

- współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków jako integralnej części procesów konserwatorskich, z uwzględnieniem faktu, iż działania na poziomie dokumentacyjnym poprzedzają proces prac konserwatorskich i budowlanych, stanowiąc niejednokrotnie poważne obciążenie finansowe dla beneficjenta. W przypadku badań archeologicznych dokumentacja stanowi jedyną formę ochrony stanowisk, które po eksploracji przestaną istnieć fizycznie.

4.2.5. Program Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027

Program zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej 7 grudnia 2022 r. [CCI 2021PL16FFPR002], którego głównym celem jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie potencjału gospodarczego i społecznego regionu, sprzyjanie zintegrowanemu, zrównoważonemu i inteligentnemu rozwojowi województwa kujawsko-pomorskiego, ukierunkowanemu na wysoką jakość życia i bezpieczeństwo jego mieszkańców. Zostanie to osiągnięte poprzez interwencje w ramach 10 priorytetów obejmujących 5 celów polityki.

Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027 został przyjęty Uchwałą nr 13/653/24 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 marca 2024 r.

Zapisy dokumentu w zakresie:

1. Priorytetu 5: Fundusze Europejskie Na Wzmacnianie Potencjałów Endogenicznych Regionu, zawierają Cel szczegółowy: 2.5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich.

W celu poprawy sytuacji społ.-gosp. regionu, w tym obszarów problemowych, niezbędne jest dofinansowywanie przedsięwzięć przyciągających inwestorów i zachęcających do prowadzenia działalności gospodarczej na terenach lokalnych, gdzie aktywność gospodarcza jest zdecydowanie niższa niż przeciętna w województwie. Wsparciem objęte zostaną działania przyczyniające się do rozwoju oferty turystycznej bazującej na lokalnych potencjałach turystycznych oraz walorach kulturowych i przyrodniczych. Rezultatem interwencji będzie wzrost ruchu turystycznego, co w pozytywny sposób wpłynie na zintegrowany i sprzyjający włączeniu społecznemu rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Część środków skierowana zostanie na projekty dot. parków kulturowych i szlaków kulturowych. Wsparcie ukierunkowane będzie na działania dot. Tras i szlaków turystycznych. Podjęte zostaną również działania na rzecz budowania marek i promowania produktów lokalnych. Wszystkie podjęte inicjatywy będą opierały się na dążeniu do rozwoju atrakcyjności turystycznych regionu i promowaniu lokalnych produktów, przy jednoczesnym poszanowaniu zasobów przyrody oraz lokalnej kultury.

2. Priorytetu 6: Fundusze Europejskie Na Rzecz Zwiększenia Dostępności Regionalnej Infrastruktury Dla Mieszkańców, zawierają Cel szczegółowy: 2.6.4. Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. Realizacja celu szczegółowego służyć będzie rozwojowi zasobów kultury w celu poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, jako źródła realnych korzyści ekonomicznych i społecznych. Wspierana będzie ochrona dziedzictwa kulturowego, obiekty zabytkowe i o znaczeniu historycznym,

a także rozwój instytucji kultury z uwzględnieniem funkcji aktywizujących społeczność regionalną. Środki zostaną skierowane w szczególności na restaurację i konserwację obiektów o znaczeniu regionalnym wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego, w tym obiektów unikatowych, wyróżniających region na tle kraju. Renowacja, konserwacja, rewaloryzacja i restauracja obiektów zabytkowych (w tym pomników) nie będzie pojedynczą interwencją, tylko musi stanowić część projektu, który przede wszystkim wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali regionu lub lokalnej oraz opierać się na analizie popytu, której wykazanie będzie niezbędne na etapie aplikowania o środki. Działania te przyczynią się także do wzmocnienia tożsamości regionalnej oraz zabezpieczenia obiektów o wysokiej wartości historycznej, co pozwoli nie tylko chronić i pielęgnować ten element kultury, ale także wpłynie na jego uatrakcyjnienie i przyczyni się do tworzenia przewag konkurencyjnych regionu w celu przyciągnięcia turystów. Synergia działań będzie miała wpływ na pobudzenie aktywności kulturalnej w regionie, a ich długofalowe efekty będą widoczne również po zakończeniu przedsięwzięć.

Działania z zakresu rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego będą uwzględniać zasady zrównoważonego wpływu na środowisko, cyfryzację oraz zasadę efektywności finansowej i odporności na kryzysy. Takie podejście skierowane do wszystkich mieszkańców województwa, wpłynie na wzrost wiedzy oraz zmianę zachowań i postaw w obszarze kultury i tożsamości regionalnej, ale również przyczyni się do kreowania nowego wizerunku województwa. Ponadto inwestycje powinny zakładać komplementarność z projektami społecznymi.

Wszystkie działania zostały ocenione jako zgodne z zasadą DNSH (Do no significant harm) „Nie czyni poważnych szkód”. Jest to zasada zawarta w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności. oba fundusze, z których finansowane będą założenia projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza na lata 2021-2027 (FEdKP 2021-2027), powinny wspierać działania, które zakładają poszanowanie norm i priorytetów Unii Europejskiej w zakresie klimatu i środowiska. Ponadto nie czynią poważnych szkód dla celów środowiskowych w rozumieniu art. 17 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, jednocześnie zapewniając transformację w kierunku gospodarki niskoemisyjnej w ramach dążeń do osiągnięcia neutralności klimatycznej Unii do 2050 r.

Powyższa zasada ma zapewnić, że działania, które w znacznym stopniu szkodzą środowisku i przynoszą więcej strat niż korzyści nie będą uznawane jako inwestycje zrównoważone środowiskowo.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta Włocławek

5.1.1. Strategia Rozwoju Miasta Włocławek 2030+

Strategia Rozwoju Miasta Włocławek 2030+ została przyjęta dnia 21 czerwca 2022 r. przez Radę Miasta Włocławek Uchwałą nr XLIX/75/2022. W ramach tego dokumentu określona została wizja rozwoju miasta, będąca opisem pożądanego stanu miasta w perspektywie długookresowej jako „Włocławek – Miasto dobrego klimatu dla gospodarki, środowiska, dialogu i aktywności społecznej oraz wygodnego życia”.

Zagadnienia dotyczące opieki nad zabytkami wpisują się w ramy określonych w Strategii celów strategicznych oraz celów operacyjnych:

1. Cel strategiczny 2: Miasto dialogu i aktywności społecznej.
 - 1) Cel operacyjny 2.9: Miasto kultury - cel ten zostanie osiągnięty w wyniku działań:
 - a) Promocja produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych związanych z Włocławkiem i Kujawami;
 - b) Kultywowanie tradycji włocławskiego fajansu;
 - c) Wykreowanie i organizacja flagowych wydarzeń utożsamianych z miastem;
 - 2) Cel operacyjny 2.10: Miasto turystyki i rozrywki – cel ten zostanie osiągnięty w wyniku działań:
 - a) Zwiększenie wykorzystanie historycznego potencjału miasta;
 - b) Zagospodarowanie zabytkowego centrum miasta jako atrakcyjnego miejsca spotkań mieszkańców i turystów;
 - c) Kształtowanie oferty turystycznej miasta przy wykorzystaniu lokalnych potencjałów wynikających z zasobów dziedzictwa kulturowego i położenia nad Wisłą i Zalewem Włocławskim.
2. Cel strategiczny 4: Miasto kompaktowe.
 - 1) Cel operacyjny 4.4: Miasto atrakcyjnie zagospodarowane - cel ten zostanie osiągnięty w wyniku działań:

- a) Rewitalizacja obszarów zdegradowanych;
- b) Działania na rzecz poprawy jakości tkanki miejskiej, w tym zabytkowej oraz regulowanie praw własności nieruchomości

5.1.2. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego

Studium zostało przyjęte przez Radę Miasta Włocławek Uchwałą nr 103/XI/2007 z dnia 29 października 2007r. Zgodnie z art. 32 Ustawy z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Prezydent Miasta Włocławek dokonał analizy zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy, ocenił postępy w opracowywaniu planów miejscowych i opracował wieloletnie programy ich sporządzania w nawiązaniu do ustaleń studium oraz wniosków w sprawie sporządzenia lub zmiany planu miejscowego. Na tej podstawie Rada Miasta Włocławek podjęła Uchwałę Nr XXI/74/2016 z dnia 23 czerwca 2016r. w sprawie aktualności „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Włocławek” oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W przedmiotowej uchwale ponownie uznano obowiązujące Studium za wymagające zaktualizowania ze względu na zmieniające się przepisy prawa.

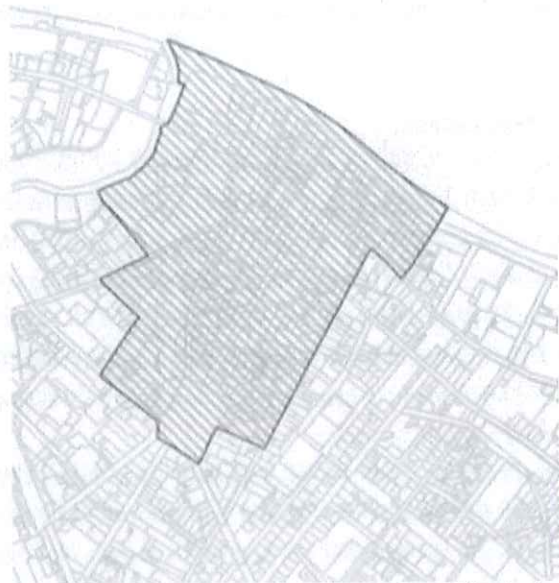
Prace nad zmianą dokumentu Studium trwają od momentu podjęcia przez Radę Miasta Włocławek Uchwały nr XXX/4/2021 z dnia 02 marca 2021r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Włocławek dla obszaru w granicach administracyjnych miasta. W związku ze zmianą w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która określa zasady realizacji planu ogólnego gminy, prace nad zmianą Studium nie będą kontynuowane.

W obowiązującym Studium zakłada się, że rozwój miasta będzie polegał jednocześnie na przekształceniach funkcjonalnych i przestrzennych, wypełnianiu istniejących struktur w ramach terenów już zurbanizowanych, z zachowaniem walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz na przygotowaniu technicznym i planistycznym nowych terenów. W przyjętych podstawowych zasadach kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta wyróżniono m.in. rewitalizację i podnoszenie jakości przestrzeni miejskich ze szczególnym uwzględnieniem Śródmieścia (Stare Miasto i bezpośrednie otoczenie), co ma istotne znaczenie dla zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Ze względu na uwarunkowania historyczne, stopień zachowania historycznej kompozycji urbanistycznej, stopień zachowania relikwów historycznych wyodrębnione zostały następujące strefy ochrony:

1. „A” – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej;
2. „B” – strefa ochrony historycznej struktury przestrzennej;
3. „AR” – strefa ochrony archeologicznej i stanowiska archeologiczne.

Strefę „A” wyznacza się w granicach zgodnych z decyzją wpisu do rejestru zabytków z dnia 30 września 1957 r. pod pozycją A/1560 Dzielnicę Starego Miasta Włocławka w granicach: ulicy Królewiecka, Bulwary im. Marszałka J. Piłsudskiego, rzeka Zgłowiączka, ulica Słowackiego, Mickiewicza, Plac Wolności (Rys.1).



Rys. 1. Obszar Dzielnicy Starego Miasta we Wrocławiu określone decyzją wpisu do rejestru zabytków z dnia 30.09.1957 r. pod pozycją A/1560 (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Wrocław)

Obszar położony w strefie obejmuje elementy historycznego układu przestrzennego miasta oraz zabudowę. Ochronie i rewitalizacji historycznego układu przestrzennego podlegają:

- 1) zachowanie i rozplanowanie ulic i placów;
- 2) zachowanie historycznych linii zabudowy;
- 3) zachowanie charakteru wnętrz urbanistycznych;
- 4) zachowanie zabudowy historycznej oraz jej konserwacja i rewitalizacja;
- 5) zachowanie zasadniczych proporcji gabarytowych zabudowy;
- 6) dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych poprzez nawiązanie do historycznego programu mieszkalno-usługowego z wyłączeniem funkcji uciążliwych.

Sposoby ochrony oraz działania konserwatorskie w obszarze strefy „A”:

- 1) uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich działań inwestorskich, podziałów geodezyjnych, zmiany sposobu użytkowania, prac ziemnych, remontów, wprowadzenia nowej zabudowy kubaturowej, małych form architektonicznych oraz elementów reklamowych;
- 2) konserwator może warunkować swoje decyzje i uzgodnienia wymogiem wykonania dodatkowych badań, dokumentacji, analiz;
- 3) wszelkie prace ziemne wymagają zapewnienia inwestorskiego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego, według wskazań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Strefę „B” obejmuje obszar wykształcony w okresie dwudziestolecia międzywojennego, położony pomiędzy: Bulwarami im. Marszałka J. Piłsudskiego, ulicami Ogniowa, Chmielna, Kraszewskiego, tylnymi granicami posesji położonych przy ulicy Św. Antoniego (strona nr nieparzystych), Aleja Chopina (strona nr parzystych), tylnymi granicami posesji położonych przy ulicy Cichej (strona nr nieparzystych), ulica Okrzei (strona nr parzystych), Starodębska, granica między zespołem bloków a zespołem pofabrycznym, ulica Okrzei, granica terenów kolejowych, tylnymi granicami posesji przy ulicy Szpitalnej (strona nr parzystych), ulica Okrzei (strona nr parzystych), ulica Rzeczna, Wyszyńskiego (strona nr parzystych), Fabryczna (Rys. 2).



Rys.2. Obszar Stefy historycznej struktury przestrzennej (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek).

Ochronie podlegają:

- 1) rozplanowanie w zakresie historycznego ukształtowania urbanistycznego oraz zachowanie linii zabudowy;
- 2) wartości niematerialnego dziedzictwa kulturowego w zakresie nazewnictwa historycznego ulic, placów;
- 3) elementy architektoniczne - zachowanie zabudowy o wartościach zabytkowych wpisane do rejestru zabytków oraz znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Sposoby ochrony oraz działania konserwatorskie w obszarze strefy „B”:

- 1) przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, wymagane jest uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków: remontów, zmian sposobu użytkowania budynków historycznych, prac ziemnych, wprowadzenia uzupełniających małych form architektonicznych oraz elementów reklamowych w obrębie tych obiektów;
- 2) przy obiektach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, w trakcie sporządzania projektu planu miejscowego, wymagane jest uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków celem określenia ograniczeń, zakazów i nakazów;
- 3) przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków może warunkować swoje decyzje i uzgodnienia wymogiem wykonania dodatkowych badań, dokumentacji, analiz;
- 4) w przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem terenu nieujawnionych relikwów kultury materialnej - teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych;
- 5) w obrębie udokumentowanych stanowisk archeologicznych wszelkie prace ziemne wymagają zapewnienia inwestorskiego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego.

Strefa „AR” (Rys. 3) i stanowiska archeologiczne obejmują obszary występowania warstw kulturowych od epoki brązu, żelaza, osadnictwa pradziejowego, średniowiecznego i nowożytnego (w tym część miasta wpisana do rejestru zabytków) o rozpoznanej zawartości relikwów archeologicznych, posiadających własną formę terenową np. osady podgrodowe, grodziska, ślad osadniczy. Część stanowisk archeologicznych położona jest w granicach strefy archeologicznej. Działalność konserwatorska w strefie archeologicznej oraz przy stanowiskach archeologicznych oznaczonych „AR” ma na celu konserwację zachowanych obiektów zabytkowych, ich ekspozycje w terenie lub zaznaczenie ich śladów.

Sposoby ochrony oraz działania konserwatorskie w obszarze strefy i stanowisk archeologicznych „AR”:

- 1) wszelkie działania inwestorskie na obszarze objętym strefą archeologiczną i w obrębie stanowisk archeologicznych wymagają zgłoszenia i uzgodnienia zakresu działań z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- 2) wszelkie prace ziemne wymagają zapewnienia inwestorskiego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego, według wskazań Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 3) wszelkie prace związane z rewaloryzacją terenu wymagają uzgodnienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W Studium wskazano także obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Objęte są ochroną prawną i konserwatorską. Oznacza to, że wszelkie działania inwestorskie w zakresie architektury, wnętrz, funkcji oraz układu przestrzennego obligatoryjnie uzgadniane są z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Zawarto również wykaz obiektów zabytkowych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Włocławek.

W Studium podkreślono, że ze względu na wartościową architektoniczno-urbanistycznie substancję staromiejską należy objąć tereny położone w jednostce strukturalnej Śródmieście miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego i przede wszystkim uwzględnić w nim sposób rozplanowania nowej zabudowy w nawiązaniu do istniejących, wartościowych układów urbanistycznych oraz zasady i standardy kształtowania zabudowy w harmonii z otaczającym krajobrazem, charakterem i stylistyką architektoniczną obiektów.



Rys. 3. Granice strefy ochrony archeologicznej (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek).

5.1.3. Plan Ogólny

Uchwałą Nr LXXIII/12/2024 Rada Miasta Włocławek z dnia 26 marca 2024 r. rozpoczęła procedurę sporządzenia planu ogólnego miasta Włocławek. Plan ogólny to akt planowania przestrzennego wprowadzony nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zastępujący studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Plan ogólny miasta Włocławek, zostanie sporządzony dla obszaru w granicach administracyjnych miasta, z wyłączeniem terenów zamkniętych innych niż ustalone przez ministra właściwego do spraw transportu.

Nowy akt planistyczny wyznaczy strefy planistyczne miasta oraz gminne standardy urbanistyczne, w których zostaną określone profil funkcjonalny strefy, oraz wskaźniki urbanistyczne.

Plan ogólny będzie stanowił akt prawa miejscowego a ustalenia w nim zawarte będą wiążące zarówno dla planów miejscowych oraz dla decyzji o warunkach zabudowy.

5.1.4. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Zgodnie z zasadami określonymi w Ustawie z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w procedurze sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obowiązkowo uwzględnia się ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

Każdorazowo projekty mpzp uzgadniane są przez wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Na terenie Miasta Włocławek obowiązuje 48 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w trakcie opracowania jest 10 mpzp¹.

Miejscowe plany zagospodarowania ustalają przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenów uwzględniające opiekę nad zabytkami, określają rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji, zgodnie z kierunkami zawartymi w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Włocławek.

5.1.5. Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028

Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028, przyjęty Uchwałą Nr XLVI/91/2018 Rady Miasta Włocławek z dnia 17 lipca 2018r. zmieniony Uchwałą nr XL/127/2021 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 października 2021 r., został przygotowany zgodnie z Ustawą z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji oraz Zasadami programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w celu ubiegania się o środki finansowe w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020.

W przedmiotowym dokumencie zdefiniowane zostały problemy i potrzeby obszaru rewitalizacji oraz potrzeb lokalnej społeczności i pożądaných kierunków jego rozwoju. GPR zakłada realizację w sposób kompleksowy działań służących lokalnej społeczności, zmierzających do wyprowadzania obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego. Przewidziane do realizacji przedsięwzięcia zostały wypracowane przez interesariuszy rewitalizacji, w trakcie procesu partycypacyjnego planowania GPR-u.

Na ich podstawie, nawiązując do historycznych uwarunkowań i wciąż żywego w pamięci części mieszkańców Włocławka obrazu tego obszaru, wypracowana została wizja obszaru rewitalizacji, którą odzwierciedla hasło: „Przywrócić witalność Śródmieściu”.

Sformułowana wizja obszaru rewitalizacji zostanie osiągnięta za pomocą realizacji działań określonych w Celach strategicznych skonkretyzowanych w celach operacyjnych:

Cel strategiczny I: Przywrócić mieszkańcom poczucie sprawczości.

Cele operacyjne:

- 1) Aktywizacja lokalnej społeczności, przedsięwzięcia:
 - a) Aktywizacja zawodowa mieszkańców;
 - b) Aktywność to przyszłość;
 - c) Reintegracja społeczna mieszkańców Włocławka, w tym w obszarze rewitalizacji - I i II edycja;
 - d) Działania środowiskowe Modelu Organizowania Społeczności Lokalnej;
 - e) Program wychodzenia z zadłużenia;
 - f) Identyfikacja lokalnych liderów i wsparcie ich przez tutoring;
 - g) Rezydencje artystyczne i edukacyjne;
 - h) Centrum Wsparcia Społecznego;
 - i) Program wsparcia projektów lokalnych;
 - j) Kawiarnia obywatelska.
- 2) Rozwijanie istniejących więzi społecznych, budowanie otwartości i szerszej sieci relacji: kultura, sport, edukacja, przedsięwzięcia:
 - a) Przedszkole kreatywne;
 - b) TRÓJKA dobra szkoła;
 - c) Zintegrowana Przestrzeń Pozadomowa;
 - d) „Organizacje z naszego podwórka”;
 - e) Czas wolny (Wakacyjne Animacje Kulturalne, Instytucje kultury dla dzieci i młodzieży ze Śródmieścia, Sport);
 - f) Program "Śródmieście tworzy kulturę" (Poradnik organizatora imprez, Imprezy integracyjne, Edukacja artystyczna i kulturalna, Produkcje artystyczne, Stypendia artystyczne, Zakamarki historii);
 - g) Centrum Kultury i Aktywizacji 3 MAJ SIĘ.
- 3) Zmiana wizerunku Śródmieścia, przedsięwzięcia:

¹ Według stanu na dzień 23 kwietnia 2024 r. – na podstawie danych Referatu Zagospodarowania Przestrzennego, Wydziału Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek.

- a) Nowy projekt rozwoju III sektora;
- b) Co jest grane w Śródmieściu (Gazeta Śródmiejska, Miejska APKa);
- c) Instytucje kształtujące wizerunek (Urzednicy na ulicy, Jestem Twoim Radnym);
- d) Włocławskie Forum Organizacji Pozarządowych;
- e) Włocławki - Nowa Odsłona;
- f) Tablice historyczno - informacyjne promujące obszar rewitalizacji;
- g) Remont pomieszczenia („Sala Zebrań”) oraz zabytkowego zegara w Klubie "Stara Remiza";
- h) Sztuka w przestrzeni - Program Murale;
- i) Bezpieczne Śródmieście.

Cel strategiczny II: Pobudzenie i wsparcie przedsiębiorczości lokalnej.

Cele operacyjne:

- 1) Ułatwienie działalności przedsiębiorcom ze Śródmieścia, przedsięwzięcia:
 - a) Wspólne usługi promocyjne przedsiębiorców ze Śródmieścia;
 - b) Lokalny produkt;
 - c) Wzmocnienie roli lokalnej przedsiębiorczości;
 - d) System monitorowania i koordynacji rynku pracy;
 - e) Markowy lokal Śródmieścia;
 - f) System wsparcia przedsiębiorcy (Wzmocnienie potencjału lokalnych przedsiębiorców, Poradnik Przedsiębiorcy, Wsparcie w aranżacji i dostosowaniu lokali);
 - g) Utworzenie Interaktywnego Centrum Fajansu
- 2) Kształtowanie postawy przedsiębiorczej.
 - a) Tu mieszkam – tu pracuję;
 - b) Mobilny punkt konsultacyjno-doradczy;
 - c) Rozwój przedsiębiorstw ekonomii społecznej.

Cel strategiczny III: Kształtowanie w centrum Włocławka przyjaznej przestrzeni.

Cele operacyjne:

- 1) Kształtowanie przestrzeni inkluzywnej, bezpiecznej i dostosowanej do potrzeb różnych grup użytkowników, przedsięwzięcia:
 - a) Przygotowanie lokalnej strategii transportowej - planu ruchu dla obszaru rewitalizacji;
 - b) 3 Maja woonerfem;
 - c) Parki kieszonkowe - kompaktowe tereny z zielenią wysoka;
 - d) Parklety w Śródmieściu;
 - e) Program Ławka - miejskie meble i aranżacje do siedzenia;
 - f) Źródła i toalety publiczne;
 - g) Trójka dla mieszkańców;
 - h) Wzbogacenie zagospodarowania Bulwarów;
 - i) Nowe zagospodarowanie Placu Wolności;
- 2) Podnoszenie jakości powietrza przez właściwe planowanie zieleni i ograniczenie zanieczyszczeń, przedsięwzięcia:
 - a) Zieleń wysoka: zadrzewienie Śródmieścia;
 - b) System Monitorowania Jakości Powietrza;
 - c) Likwidacja niskich emisji w rejonie Starego Miasta Włocławek – etap II.

Cel strategiczny IV: Stworzenie godziwego standardu technicznego.

Cele operacyjne:

- 1) Poprawienie stanu technicznego przestrzeni zamieszkania, przedsięwzięcia:
 - a) Przebudowa i zmiana sposobu użytkowania budynku przy ul. 3 Maja 18 na centrum aktywizacji i przedsiębiorczości;
 - b) Remont budynków mieszkalnych należących do zasobu gminy (Modernizacja i remont nieruchomości "Brzeska 17", Modernizacja i remont nieruchomości "Cyganka 24", Modernizacja i remont nieruchomości "3 Maja 6", Modernizacja i remont nieruchomości "Brzeska 2", Modernizacja i remont nieruchomości „Cyganka 9", Modernizacja i remont nieruchomości „Królewiecka 9", Modernizacja i remont nieruchomości „Królewiecka 20", Modernizacja i remont nieruchomości „Łęgska 56", Modernizacja i remont nieruchomości „Maślana 4/6", Modernizacja i remont nieruchomości „Matebudy 8", Modernizacja i remont nieruchomości „Piekarska 6", Modernizacja i remont nieruchomości „Stary Rynek 5", Modernizacja i remont nieruchomości „Szpichlerka 20", Modernizacja i remont nieruchomości „Wojska Polskiego 3", Modernizacja i remont nieruchomości „Prymasa

Stefana Wyszyńskiego 4", Modernizacja i remont nieruchomości „Zamcza 4", Modernizacja i remont nieruchomości „Zamcza 14", Modernizacja i remont nieruchomości „Zapiecek 8", Modernizacja i remont nieruchomości „3 Maja 9");

- c) Wsparcie merytoryczne dla właścicieli i wspólnot mieszkaniowych;
 - d) Dotacje do remontów;
 - e) Program "Moje Podwórko";
 - f) Centrum Wsparcia Społecznego (remont, adaptacja i wyposażenie);
 - g) Zagospodarowanie przestrzeni miejskiej - kwartał ul. Tumskiej - 3 Maja - Cyganka - Brzeska 4.1.8. Renowacja budynku i rozbudowa ul. Stary Rynek 12;
 - h) Renowacja budynku i rozbudowa ul. Cyganka 18;
 - i) Renowacja budynku i rozbudowa ul. Łęgska 58;
 - j) Modernizacja budynków oraz podwórza ul. Szpichlerna 7/9;
 - k) Społeczne budownictwo czynszowe;
- 2) Poprawienie stanu technicznego infrastruktury technicznej, przedsięwzięcia:
- a) Wymiana sieci wodociągowych wraz z przyłączeniami;
 - b) Renowacja kanałów sanitarnych z przykanalikami;
 - c) Renowacja przykanalików sanitarnych.

W celu zapewnienia sprawnej realizacji podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, po przyjęciu Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławek, na wniosek Prezydenta Miasta, Rada Gminy Miasta Włocławek podjęła Uchwałę Nr VIII/57/2019 z dnia 09 kwietnia 2019r. w sprawie ustanowienia Specjalnej Strefy Rewitalizacji na obszarze rewitalizacji Miasta Włocławek (Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 2019 poz. 2389) obowiązującej przez okres 10 lat od dnia jej uchwalenia w myśl art. 25 Ustawy z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji. Strefa jest spójnym pakietem narzędzi prawnych, ułatwiających gminie praktyczne wdrażanie rewitalizacji na wyznaczonym obszarze w zakresie:

- możliwości udzielania dotacji dla właścicieli lub użytkowników wieczystych nieruchomości położonych w Strefie w związku z realizacją przedsięwzięć rewitalizacyjnych;
- prawa pierwokupu nieruchomości położonych na terenie Strefy;
- ułatwienia w zakresie prowadzenia polityki remontowej w odniesieniu do wspólnot mieszkaniowych z udziałem gminy;
- braku obowiązku wpłaty odszkodowań do depozytu sądowego w procedurze wywłaszczeń nieruchomości położonych na terenie Strefy;
- możliwości zaspokojenia roszczeń majątkowych dotyczących własności nieruchomości położonych na obszarze Strefy objętych przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi służącymi realizacji celu publicznego przez świadczenie pieniężne lub nieruchomość zamienną;
- ułatwienia w ustalaniu stron i wyjaśnianiu stosunków własnościowych na obszarze rewitalizacji;
- realizacji nowego celu publicznego związanego ze społecznym budownictwem czynszowym;
- możliwości podwyższenia opłaty adiacenckiej do 75% w przypadku wzrostu wartości nieruchomości na terenie strefy;
- ustalenia zasad przeprowadzek i eksmisji na czas wykonania robót budowlanych najemców lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy na obszarze Strefy;
- preferencji w zamówieniach publicznych dla ofert spółdzielni socjalnych i organizacji pozarządowych, uwzględniających aktywizację zawodową mieszkańców obszaru Specjalnej Strefy Rewitalizacji;
- bonifikaty przy sprzedaży nieruchomości położonych na terenie Strefy, w przypadku przeznaczenia ich na cele zgodne z Gminnym Programem Rewitalizacji.

Uchwałą Nr LXIX/161/2023 Rady Miasta Włocławek z dnia 28 listopada 2023 r. przystąpiono do zmiany Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Włocławek

5.2.1. Zarys historii miasta ²

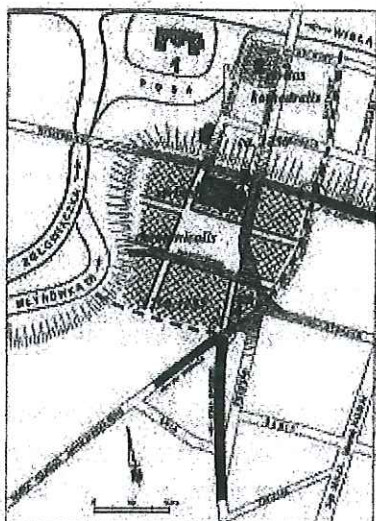
Odkryte na terenie miasta ślady kultury pomorskiej wskazują na ciągłość osadniczą trwającą do II w. p.n.e. dobrze poświadczona jest także osadnictwo w epoce wpływów rzymskich (II –V w. n.e.), związane głównie z germańskimi ludami kultury przeworskiej. Osada tej kultury funkcjonowała prawdopodobnie u ujścia rzeki Zgłowiączki do Wisły. Od końca III w. p.n.e. zmiany klimatyczne, przejawiające się przede wszystkim ochłodzeniem i zwiększeniem opadów, oraz emigracja w IV/V w. ludów kultury przeworskiej na południe spowodowały kryzys osadnictwa. Dopiero w VI w. zaczęła tu napływać ludność słowiańska. Do intensyfikacji procesów osadniczych w rejonie późniejszego miasta doszło we wczesnym średniowieczu. W IX w. powstała w widłach Wisły i Zgłowiączki osada, której mieszkańcy zajmowali się rolnictwem i produkcją rzemieślniczą.

W drugiej połowie X w. tereny położone nad środkową Wisłą zostały włączone do monarchii Piastów. Centrum administracyjnym i politycznym Kujaw, a być może całej prowincji mazowieckiej stał się gród książęcy wzniesiony na wzgórzu w widłach Zgłowiączki i Wisły. Według spisanej na początku XII w. kroniki Galla Anonima gród we Włocławku należał do najważniejszych ośrodków administracyjnych państwa Bolesława Chrobrego (992 – 1025).

Nazwa miasta po raz pierwszy jest wzmiankowana w źródłach z pierwszej połowy XII w. w formach Władisław (gall anonim), Włodisław (falsyfikat mogileński), Vladizlau (bulla gnieźnieńska z 1136 r.). jej źródłem było imię Włodzisław, które być może nosił bliżej nieznanego założyciela grodu. W XI w. na terenie podgrodzia po wschodniej stronie grodu, wzdłuż brzegu Wisły zaczęła się kształtować osada wczesnomiejska. Źródła archeologiczne i pisane potwierdzają istnienie w tym miejscu warsztatów rzemieślniczych i targu. Przy ujściu Zgłowiączki do Wisły znajdował się port, a po obu stronach Zgłowiączki osiedlili się rzemieślnicy budujący łodzie. W XII w. działały we Włocławku mennica książęca oraz komora celna, w której pobierano opłaty od statków i łodzi płynących po Wiśle i Zgłowiączce. Prawdopodobnie od końca XI w. na wysokiej terasie wiślanej na przeciwnym brzegu rzeki zaczęło się rozwijać osadnictwo. Wiąże się z nim cmentarz odkryty przez archeologów. Przy końcu XII lub na początku XIII w. biskupi włocławscy ufundowali w tym miejscu kaplicę i szpital pod wezwaniem św. Gotarda, od którego powstała nowa nazwa tego obszaru: Szpetal. W latach trzydziestych XIII w. wojewoda mazowiecki Bogusza ufundował w szpetalu opactwo cysterskie i za zgodą biskupa przekazał mu szpital i kaplicę.

We Włocławku za główne czynniki miastotwórcze należy uznać handel i żeglugę wiślaną oraz funkcje wynikające z obsługi centrum administracyjnego i kościelnego. Decydujący wpływ na ramy przestrzenne zespołu osadniczego we wczesnym i pełnym średniowieczu wywierały koryta rzek Wisły i Zgłowiączki oraz dwa główne obiekty: gród książęcy i katedra, którą wzniesiono na terenie dawnego podgrodzia, prawdopodobnie na placu między późniejszymi ulicami Gdańską i Bednarską. Miejsce to w dokumencie księcia mazowieckiego Leszka z 1185 r. określono jako „stary Włocławek”. W tym samym dokumencie wzmiankowany jest jeszcze targ w Nowym Włocławku. Pod tą nazwą kryje się osada miejska, która w drugiej połowie XII w. zaczęła się rozwijać przy katedrze. W połowie XIII w. wzmiankowane są „miasto katedralne”: *civitas cathedralis Wladeslavia* i „miasto książęce” założone na prawie niemieckim: *civitas Theutonicalis ibidem syta*. Miasto katedralne rozwijało się nad Wisłą w pobliżu katedry. Po utworzeniu biskupstwa, teren ten książęta mazowieccy w latach 1185-1230 przekazali kanonikom. Przyznanie przez księcia w dokumencie z 1250 r. immunitetu skarbowego i sądowego dla „miasta katedralnego” świadczy być może o przygotowaniach kapituły do przekształcenia osady miejskiej w miasto lokacyjne na prawie niemieckim.

² Źródło: Atlas historyczny Miast Polskich, Tom II Kujawy, Zeszyt 4 Włocławek, Opracowanie historyczne: Roman Czaja, Anna Martynowska, Tomasz Wąsik, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016 r.



Rys. 4. Włocławek. struktura przestrzenna zespołu osadniczego w połowie XIII w., według: B. Zglobicki, *Miasta lokacyjne w średniowiecznym Włocławku, Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie* red. K. Grażawski, Włocławek-Brodnica 2007.

Książę Kazimierz, podjął próbę założenia na południe od grodu, nad rzeką Zgłowiączką wzdłuż drogi do Brześcia, gdzie wcześniej był targ oraz osada korabników, własnego miasta na prawie niemieckim. Nie zachował się jednak przywilej lokacyjny nadany najprawdopodobniej między 6 października 1250 r. a 8 maja 1255. Miastu nadano prawo magdeburskie oraz uposażenie ziemskie, rozciągające się na południe w kierunku wsi Wieniec. Książęce władztwo nad Włocławkiem zostało przekazane na prośbę biskupa Wolimira (1252–1275) w dokumencie z 8 maja 1255 r. kapitule.

Utrzymał się ukształtowany w połowie XIII w. podział na osadę na prawie polskim wokół katedry zwaną Starym Miastem oraz miasto lokacyjne na prawie niemieckim nad brzegiem Zgłowiączki. W wyniku najazdu wojsk zakonu krzyżackiego 23 kwietnia 1329 r. że nie zrealizowano zapisanego w dokumencie z 1266 r. planu budowy kamiennych lub ceglanych murów obronnych. spłonęły katedra i położona przy niej osada oraz miasto lokacyjne.

Po zawarciu 24 sierpnia 1330 r. układu pokojowego z zakonem krzyżackim, biskup przystąpił do odbudowy miasta, połączonej ze znacznymi zmianami układu przestrzennego. Przeniesiono katedrę z placu nad Wisłą na wzgórze, które wcześniej zajmowało miasto lokacyjne. Miejsce dawnego grodu miało być przeznaczone pod budowę zamku biskupiego. Osadę przeniesiono nad Wisłę, na wschód od zniszczonej w 1329 r. katedry, w pobliżu przeprawy przez rzekę, gdzie w połowie XII w. wzniesiono kościół św. Jana. Biskup Maciej z Gołańczy (1324-1364) zawarł z wójtami: Mikołajem i Burchardem dnia 8 września 1339 r. umowę, zwaną też aktem drugiej lokacji, która określała ramy ustrojowe nowej gminy oraz relacje między mieszczanami a panem miasta. Biskup nadał miastu prawo magdeburskie na wzór Chelmnia. Początkowo władza sądowa i administracyjna należała do mianowanych przez biskupa dziedzicznych wójtów. Pierwsza informacja o rajcach włocławskich pojawia się w źródłach dopiero w 1423 r., a burmistrz jest wzmiankowany po raz pierwszy w 1430 r. Biskup Jan Drohojowski (1551 – 1557) zniósł ostatecznie dziedziczne wójtostwo.

Tzw. miasto katedralne, które funkcjonowało nad Wisłą od połowy XII w. do 1329 r. zajmowało ono obszar około 4 – 5 ha, jego wschodnia granica sięgała prawdopodobnie do późniejszej ulicy Matebudy, a południowa do ulic Tumskiej i Toruńskiej (obecna ul. Prymasa St. Wyszyńskiego). W jego obrębie, oprócz katedry i kurii kanoników, znajdowały się plac targowy, nabrzeże portowe, domy mieszczan, warsztaty rzemieślnicze oraz domy ludności służebnej związanej z katedrą i rezydencją biskupią. Można sądzić, że obszar włocławskiego miasta lokacyjnego obejmował około czterech hektarów. Od północy graniczyło ono z miastem katedralnym, a jego południowa granica sięgała do wysokości późniejszej ulicy Cyganki. Układ przestrzenny miasta lokowanego w 1339 r. ukazują źródła kartograficzne z końca XVIII i początku XIX w., poza tym zachował się on bez większych zmian we współczesnej strukturze urbanistycznej. Plan miasta przedstawia regularne założenie w kształcie zbliżonym do prostokąta o wymiarach około 300 × 250 m, którego zachodni bok przebiegał za ulicą Matebudy, a wschodni sięgał do ulicy Koniec (obecnie ul. Rybacka). Południową granicę wyznaczały ulice Tumska i Łęgska.

W Centrum wytyczono rynek na planie zbliżonym do kwadratu o wymiarach około 75 × 75 m. na rynku stał ratusz, przy którym znajdowały się ławy sukiennicze i szewskie oraz jatki rzeźników. z narożników rynku wychodziło siedem ulic o zróżnicowanym znaczeniu komunikacyjnym. Na północ, w kierunku Wisły i kościoła parafialnego, wiodły ulice Szeroka (obecnie Maślana)

oraz św. Jana (obecnie Stary Rynek). Największe znaczenie komunikacyjne miały prowadząca od mostu na rzece Zgłowiączce ulica Tumska oraz ulica Łęgska, lokalną rolę odgrywały idące równolegle do rzeki ulice Zamcza i Szpichlerna. Wychodząca z rynku w kierunku południowym ulica Wójtowska (na początku XIX w. ul. Nowa, później Szeroka, obecnie 3 Maja) wytyczona została prawdopodobnie dopiero w XVI w. wraz z rozwojem południowego przedmieścia. Włocławek nie miał murów obronnych, jedynie u wylotów ulic Tumskiej i Łęgskiej wzniesiono drewniane bramy służące do kontroli obcego ruchu przepływającego przez miasto. Brama usytuowana od strony wschodniej nosiła nazwę kowalskiej (od drogi prowadzącej w stronę Kowala). Przy końcu XVI w. wzmiankowane są trzy przedmieścia Włocławka o charakterze osad ogrodniczo-rolniczych funkcjonujących w pewnym oddaleniu od granic miasta. W południowej części powstało przedmieście Kokoszka, odnotowane już w 1430 r. O rozwoju osadnictwa na południowym przedmieściu w pobliżu miasta świadczy wzmianka z 1517 r. o ulicy Cyganka (Czigany). Na południe od niej powstało w XVI w. przedmieście Nowe Miasto w rejonie późniejszych ul. Zduńskiej, Piekarskiej, Przedmiejskiej, Królewieckiej.

Na południowy wschód od Włocławka, przy drodze prowadzącej do Kowala rozwinęło się przedmieście strycharskie, wzmiankowane po raz pierwszy w 1564 r. Południowo-zachodnie przedmieście położone na prawym brzegu Zgłowiączki miało głównie charakter przemysłowy. Od XIV w. na jego terenie poświadczane są cegielnie, browar oraz młyny. z 1534 r. pochodzi wzmianka o dwóch winnicach w pobliżu rzeki.

Seminarium duchowne zostało powołane decyzją synodu diecezjalnego w 1568 r. Po dwudziestu latach, ze względu na trudności ze zdobyciem środków na utrzymanie, zawieszono jego działalność. Dopiero po wzniesieniu z inicjatywy biskupa Pawła Wołuckiego (1616–1622) nowego budynku seminarium w pobliżu katedry wznowiono we Włocławku kształcenie. W latach 1793–1807 na Zazamczu wzniesiono ze środków państwowych kilka spichrzów zbożowych i spichrz solny.

W wyniku dokonanego przez Prusy i Rosję drugiego rozbioru Polski wschodnia część Kujaw wraz z Włocławkiem została włączona do monarchii pruskiej. Jesienią 1806 r. w granice dawnej Rzeczypospolitej wkroczyła armia Napoleona Bonaparte. Zajęcie miasta przez wojska francuskie (15 listopada) umożliwiło odbudowę polskiej administracji komunalnej. W 1807 r. Włocławek znalazł się w granicach Księstwa Warszawskiego. Pruskie władze początkowo zachowały magistrat, ale poddały go ścisłej kontroli państwowej, a tym samym Włocławek utracił status prywatnego miasta biskupiego. Władze pruskie ustanowiły we Włocławku urząd skarbowy, który zajmował się poborem ceł i podatku od soli, na jego potrzeby wybudowano nad rzeką Zgłowiączką magazyn solny. Władze pruskie ulokowały w mieście garnizon wojskowy, w którym w 1800 r. przebywało 643 żołnierzy,

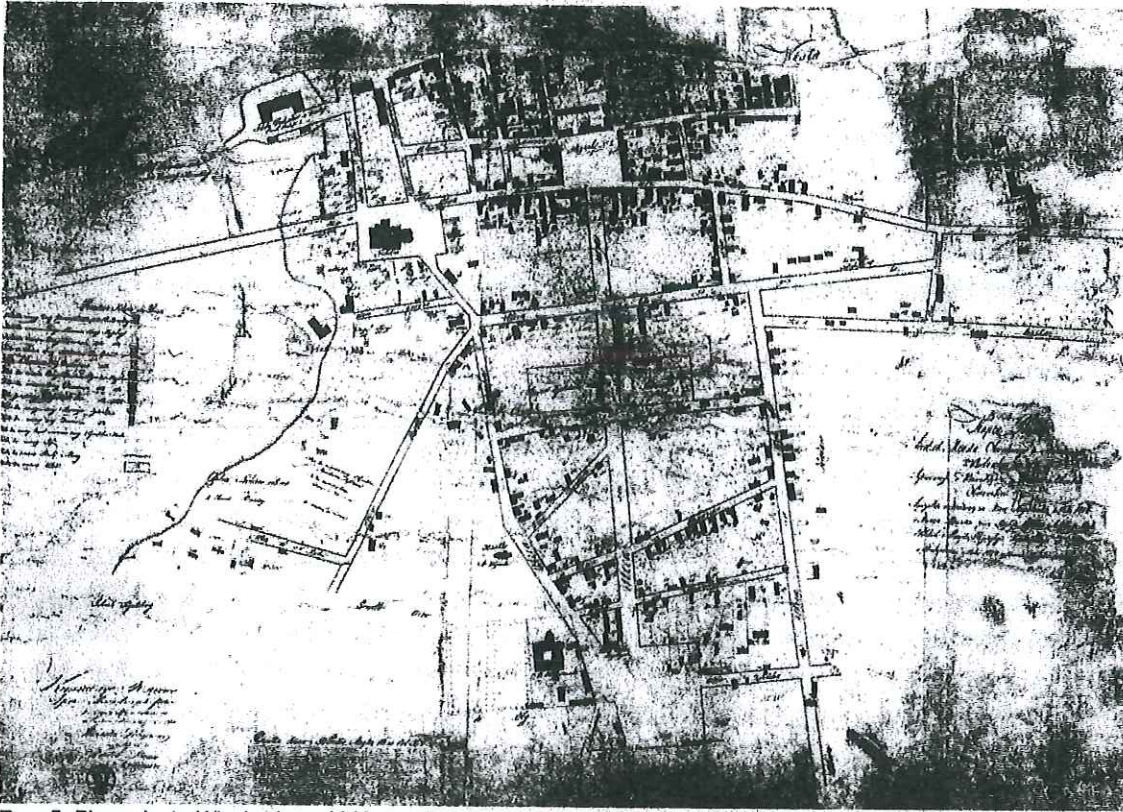
W 1815 r. na kongresie wiedeńskim Kujawy wschodnie włączono do Królestwa Polskiego, powiązanego unią personalną z cesarstwem Rosyjskim. We Włocławku ustanowiono siedzibę władz nowej jednostki administracyjnej określanej jako obwód kujawski. W wyniku reform administracyjnych z 1842 r. obwód kujawski został przekształcony w powiat. Od 1859 r. stacjonowały we Włocławku dwa pułki wojsk rosyjskich. Koszary wojskowe wzniesiono poza zwartą zabudową, na wschodnich, zachodnich i południowych rubieżach miasta przy ulicach Stodólnej i Toruńskiej oraz za torami kolejowymi w dzielnicy Kokoszka przy ul. Długiej.

Od 1861 r. działał sąd pokoju dla powiatu włocławskiego, który rozpatrywał drobne sprawy kryminalne i cywilne. Ponadto od 1864 r. we Włocławku swoją siedzibę miał sąd gminny powołany dla okolicznych wsi i miasta Kowala. Od 1874 r. jedynym językiem urzędowym administracji miejskiej stał się rosyjski.

Po wybuchu pierwszej wojny światowej wojska rosyjskie szybko wycofały się z Kujaw i 5 sierpnia 1914 r. do położonego w pobliżu granicy niemiecko-rosyjskiej Włocławka wkroczyła armia niemiecka. Od końca sierpnia do listopada 1914 r. na terenie powiatu włocławskiego toczyły się intensywne walki, a miasto było dwukrotnie zajmowane przez wojska rosyjskie. Po klęsce Rosjan (11–13 listopada 1914 r.), do Włocławka ponownie weszły oddziały niemieckie. Po zakończeniu wojny Włocławek został włączony w granice odradzającego się państwa polskiego. Przekształcenia urbanistyczne we Włocławku w XIX w. wiązały się przede wszystkim z uporządkowaniem istniejącej już sieci ulic oraz z nowym rozplanowaniem i zagospodarowaniem terenów przedmiejskich. Rozwój przestrzenny miasta postępował przede wszystkim w kierunku południowym, obejmując dawne przedmieście.

Opracowany w 1818 r. plan zakładał wytyczenie nowej osi komunikacyjnej (ul. Nowa, później Szeroka, obecnie ulica 3 Maja) prowadzącej od starego Rynku do nowego placu centralnego zwanego Nowym Rynkiem (obecnie Plac Wolności), zaprojektowanego w pobliżu klasztoru reformatów. Wytyczony w latach trzydziestych XIX w. plac został wybrukowany i pełnił funkcję placu targowego, a także węzła komunikacyjnego, gdyż wychodziły z niego szlaki prowadzące na południe,

południowy zachód i południowy wschód – w kierunku na Łęczycę, Brześć i Kowal. W 1839 r. na południe od nowego Rynku urządzono ogród spacerowy, później nazwany Ogrodem Saskim.



Rys. 5. Plan miasta Włocławka z 1818 r. wykonany przez Wańkowskiego. Reprodukacja zachowanej kopii planu Józefa Maliszewskiego z 1814 r. Regulacja miasta obejmuje teren do obecnego Placu Wolności - projektowanego Nowego Rynku i Ogródu Saskiego (źródło: „Studium Konserwatorsko-Urbanistycznego Włocławka. Tom II, Kartografia i ikonografia Włocławka, wybór do 1939r.” oprac. przez R. Hankowską – Włocławek I. 1991-1992; ze zbiorów MZKiD we Włocławku).

Ulica Nowa łączyła w jeden kompleks urbanistyczny dawne miasto lokacyjne i południowe przedmieścia. Zgodnie z zaleceniami władz miejskich przy ulicy Nowej można było wznosić tylko domy murowane i przynajmniej jednopiętrowe. Wschodnią granicę regularnie rozplanowanego przedmieścia stanowiła nowo wytyczona ulica Kowalska (później nazwana Królewiecka). Zabudowa (klasztoru reformatów oraz kościół św. Wojciecha) uniemożliwiła wymierzenie od zachodniej strony ulicy równoległej do głównej osi. z tego też względu prace regulacyjne w tej części przedmieścia ograniczono do poszerzenia ulicy Brzeskiej. Teren położony na zachód od ulicy Nowej, między ulicami Cyganką i Żabią, przeznaczono pod dzielnicę żydowską. W ramach nowej regulacji układu przestrzennego w okolicach katedry i seminarium duchownego zlikwidowano ulicę Jurską, ujednolicono szerokości ulic oraz starano się wyprostować ich przebieg. Kosztem ogrodu seminarium duchownego poszerzono i wyprostowano początkowy odcinek ulicy Gęsiej (obecnie ulica Wojska Polskiego) w pobliżu kościoła św. Witalisa.

W 1862 r. doprowadzono do Włocławka linię kolei żelaznej Warszawa-Bydgoszcz. Dworzec (1862) ulokowano na południe od Nowego Rynku. Tory kolejowe przecięły trakt wylotowy w kierunku na Brześć. zmieniło to funkcję komunikacyjną ulicy Brzeskiej, która stała się główną ulicą prowadzącą z miasta do dworca. Odcinek traktu brzeskiego na południe od nowego Rynku przekształcono w ulicę Żelazną (obecnie ulica Tadeusza Kościuszki). Dzięki rozwojowi kolei we Włocławku skoncentrowała się przemysł: papierniczy (celuloza), ceramiczny (dwie fabryki fajansu i ceramiki), spożywczy (browar, gorzelnia i fabryka wódek), maszynowy (fabryki maszyn rolniczych), chemiczny oraz drukarstwo

Z Nowego Rynku wytyczono nową ulicę w kierunku traktu na Warszawę. W drugiej połowie XIX w. rozbudowano sieć uliczną na terenie między Nowym Rynkiem a torami kolejowymi. Nowe ulice łączyły najważniejszy plac Włocławka z zachodnią częścią miasta (ul. Wspólna, obecnie Jana Kilińskiego) oraz z dworcem kolejowym lub prowadziły na południe, w kierunku torów (ul. Kaliska – obecnie Polskiej Organizacji Wojskowej, Starodębska).

We wschodniej części miasta, na odcinku od ulicy Łęskiej do nabrzeża wiślanego wytyczono ulicę Towarową. Nową siatkę ulic zaczęto tworzyć także wokół nowego placu targowego – Zielonego Rynku powstałego na wschód od ulicy Królewieckiej. Na początku XX w. zwarta zabudowa w południowej części miasta rozciągała się od ulicy Gęsiej na zachodzie do ulicy Starodębskiej na wschodzie i jedynie przy ulicy Żelaznej wykraczała na południe od linii nowego Rynku. W drugiej połowie XIX w. na terenach położonych między Nowym Rynkiem a torami rozwijała się głównie zabudowa przemysłowa (ul. Kaliska, Starodębska). Zabudowa przemysłowa rozwinęła się także na terenie położonej na zachód od Zgłowiączki osady Zazamcze, w 1851 r. włączonej do miasta. Podstawowe znaczenie dla jej rozwoju miał nowy, murowany most nad Zgłowiączką wzniesiony w latach 1852–1856, który umożliwił przedłużenie ulicy Tumskiej w kierunku zachodnim i połączenie jej z traktem do Nieszawy i Torunia. Główną ulicę tej części miasta, prowadzącą od mostu na Zgłowiączce na zachód, w latach sześćdziesiątych nazwano Toruńską. Na lewym brzegu Zgłowiączki, na terenie dawnego folwarku zamkowego zaczęto w latach siedemdziesiątych urządzać nowy park. We wschodniej części miasta zabudowa przemysłowa koncentrowała się przy ulicy Łęskiej.

W dzielnicy położonej nad Wisłą w latach 1844–1846 zostało umocnione nabrzeże i wybudowano nasyp – tzw. bulwarek wzdłuż brzegu rzeki. W 1865 r. u wylotu ulicy Gdańskiej, w miejscu dawnej przeprawy promowej, powstał most łyżwowy. Zniszczyły go 2 sierpnia 1914 r. wycofujące się wojska rosyjskie. Zimą 1915/1916 r. władze pruskie w tym samym miejscu wybudowały nowy most. Centralne funkcje miasta wzbogaciło otwarcie w 1835 r. szpitala powiatowego pod wezwaniem św. Antoniego, który urządzono w budynkach przy ul. Toruńskiej na Zazamczu. Opieką nad chorymi od 1877 r. zajmowały się siostry miłosierdzia. W 1812 r. w pomieszczeniach pałacu biskupiego urządzono szpital wojskowy, a w 1818 r. szkołę. W 1858 r. obiekt podzielono na dwie części między szkołę a kurię biskupią. W 1853 r. wzniesiono neogotycką dzwonnice przy prezbiterium katedry, a w latach 1886–1901 gruntownie przebudowano katedrę. W 1843 r. seminarium otrzymało nową siedzibę przy kościele św. Witalisa. Kolejne budynki seminaryjne postawiono w 1882 r. i w latach 1899–1900. już w latach 1844–1846 odnowiono kościół parafialny św. Jana, a w latach 1912–1913 rozbudowano kościół pod wezwaniem Wszystkich Świętych i klasztor reformatów. W 1823 r. założono pierwszy cmentarz o charakterze komunalnym dla wyznań chrześcijańskich, na wschód od ulicy Królewieckiej, przy Zielonym Rynku. Wobec rosnącego zapotrzebowania na miejsce pod budownictwo mieszkaniowe w dzielnicy Śródmieście cmentarz został w 1893 r. zamknięty. Od 1891 r. zaczęto urządzać nową nekropolię komunalną na niezasiedlonym terenie przy szosie do kowala (dzisiejsza ul. Chopina). Kirkut gminy żydowskiej założono w 1830 r. na południowym przedmieściu, przy obecnej ulicy Nowomiejskiej. Drewniany kościół św. Wojciecha w 1821 r. został przekazany protestantom na własność. W latach 1877–1881 na jego miejscu gmina protestancka wybudowała nowy neogotycki kościół, przy którym założono cmentarz. W XIX w. wyznawcy prawosławia zbierali się w prowizorycznej cerkwi urządzonej w domu przy dzisiejszym placu M. Kopernika. Dopiero w latach 1902–1906 na Nowym Rynku wzniesiono świątynię prawosławną, która została rozebrana w 1925 r. Pierwszą synagogę postawiono w 1854 r. w tzw. rewirze żydowskim przy ulicy Żabiej 14, a w 1910 r., wobec systematycznego wzrostu liczby ludności żydowskiej, wybudowano drugą na rogu ulic Złotej i Królewieckiej. do końca XIX w. funkcjonował zbudowany jeszcze w XVI stuleciu wodociąg, którym dostarczano wodę ze źródeł przy ulicach Łęskiej i Towarowej. W 1872 r. drewniane rury zostały zastąpione żelaznymi. Dopiero od 1912 r. rozpoczęto budowę sieci kanalizacyjnej, która w 1918 r. liczyła tylko pięć kilometrów. W 1913 r. została uruchomiona pierwsza elektrownia.

W XIX stuleciu Włocławek stał się ważnym centrum produkcji cykorii. Pierwszą fabrykę cykorii założyli w 1816 r. na Zazamczu bracia Bohm, w 1866 r. pracowało w niej 22 robotników. Rozwinięte zaplecze surowcowe sprawiło, że w drugiej połowie stulecia w mieście były cztery fabryki tej branży. W latach 1799–1848 w podmiejskiej wsi Łęg (ok. 3 km na wschód od miasta) działała fabryka papieru. Produkcja młynarska, koncentrowała się nad Zgłowiączką.

W XIX w. miasto było zróżnicowane narodowościowo i religijnie:

- udział Żydów w populacji włocławian wynosił od 8% (1827 r.) do około 11% (1893 r.). Znaczący wzrost liczby wyznawców judaizmu zaznaczył się na początku XX w. (do 20% w 1909 r.);
- udział protestantów wśród mieszkańców Włocławka wahał się od około 7% do 10%, a na początku XX w. ustabilizował się na poziomie około 9%;
- udział wyznawców prawosławia, składająca się głównie z nauczycieli, urzędników, policjantów oraz żołnierzy garnizonu włocławskiego, stanowiła około 5% ogółu mieszkańców;

- W dwudziestoleciu poprzedzającym wybuch pierwszej wojny światowej udział katolików zmniejszył się z około 71,5% (w 1893 r.) do 66% (w 1909 r.) całej populacji wrocławian.

Szkolnictwo podstawowe zachowało w ciągu XIX w. charakter konfesyjny. Od 1814 r. działała katolicka szkoła elementarna dla chłopców, dla której wzniesiono dom przy klasztorze reformatów. W 1834 r. w budynku gminy protestanckiej na rogu ulic Brzeskiej i Piekarskiej założona została męska szkoła podstawowa. Zorganizowane w 1873 r. i 1875 r. szkoły prawosławne dla chłopców zostały w 1879 r. połączone ze szkołą protestancką w szkołę ogólnochrześcijańską. W tym czasie działały też odrębne katolickie i ogólnochrześcijańskie żeńskie szkoły podstawowe. W 1859 r. gmina żydowska założyła szkołę dla chłopców w budynku przy ul. Gęsiej.

W 1913 r. działało we Wrocławku trzynaście szkół miejskich, jedna szkoła fabryczna przy fabryce celulozy oraz cztery szkoły prywatne. Dla uczniów wszystkich wyznań z powiatu wrocławskiego dostępna była szkoła średnia utworzona w 1821 r. w pałacu biskupim. W 1893 r. władze carskie zamknęły ją i dopiero w 1900 r. zgodziły się na założenie nowej szkoły średniej – Wrocławskiej Szkoły Handlowej, dla której w 1902 r. wzniesiono budynek przy ulicy Szkolnej 6 (obecnie ul. A. Mickiewicza 6). W pałacu biskupim urządzono w 1893 r. Miejską Szkołę Zawodową.

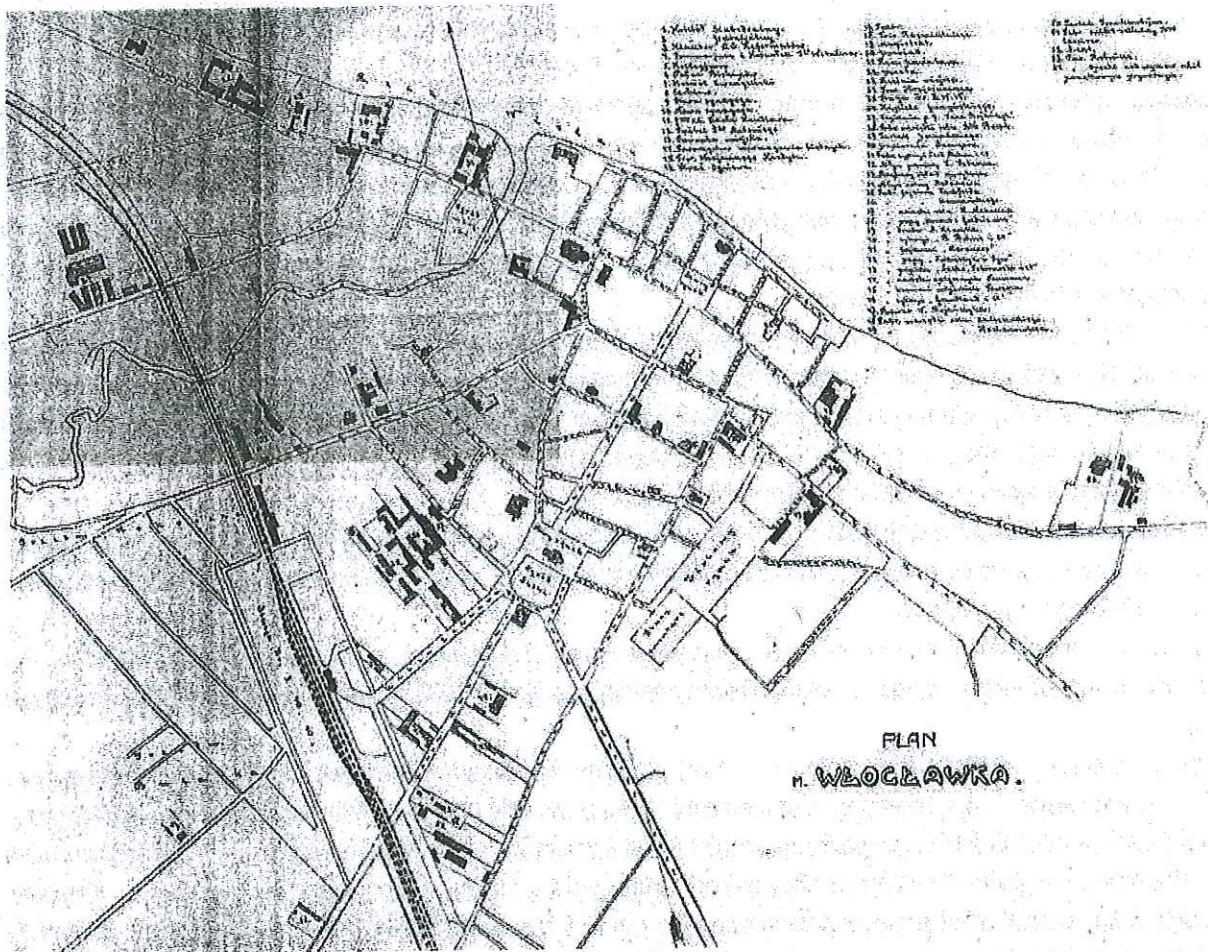
W czasie walk niepodległościowych 1920 r., w dniach 14 –19 sierpnia walki toczyły się na północnych przedmieściach Wrocławka, a w wyniku ostrzału artylerii sowieckiej spłonął pałac biskupi oraz uszkodzone zostały katedra, budynek seminarium duchownego i część domów.

Po odzyskaniu niepodległości, Wrocławek zachowując status miasta powiatowego, przez prawie dwie dekady lat należał do województwa warszawskiego, dopiero w wyniku reformy administracyjnej z 1938 r. został przyłączony do województwa pomorskiego.

Zgodnie z rozporządzeniem władz miejskich z 1921 r. domy w centrum Wrocławka mogły być budowane tylko z materiałów ogniotrwałych. Drugą dzielnicę, o powierzchni 125 ha, tworzyły dawne przedmieścia za torami kolejowymi – Bularka i Kokoszka oraz osada Zazamcze położona na zachód od Zgłowiączki. Największą powierzchnię – 747 ha zajmowała dzielnica o charakterze wiejskim, do której należały dawne osady i wsie: od strony wschodniej Papieżka, Grondy, Kempiny, Kempinki, Syberyjka, Kamlarka, od południa Kolanoszczyzna, Glinki, Czerwonka, Rakutówek i Łaniewszczyzna. Na terenie drugiej i trzeciej dzielnicy dopuszczano zabudowę drewnianą. Wśród dzielnic przyłączonych w 1927 r. największą powierzchnię zajmował miała dzielnica położona na północy, na prawym brzegu Wisły (647 ha) – obecnie Zawisze. Od zachodu przyłączono do miasta wieś Zazamcze, osadę Lisek, osady młyńskie Święch i Słodowo oraz folwark Kapitulka. Na południu w granicach miasta znalazła się osada Krzywe Błoto, a na wschodzie wieś Łęg i część wsi Rybnica.

W 1929 roku został zatwierdzony plan urbanistyczny, który określał funkcje przestrzeni miejskiej, formy zabudowy mieszkalnej oraz porządkował układ komunikacyjny. Przewidziano w nim m.in. poszerzenie najważniejszych ulic i wytyczenie kilku nowych. Szczególne znaczenie miała modernizacja drogi przelotowej z Warszawy do Torunia, która prowadziła ulicami F. Chopina, Warszawską i J. Kilińskiego.

Nowa koncepcja urbanistyczna zakładała budowę nowej dzielnicy na wschód od ulicy św. Antoniego. Na tym dotychczas słabo zabudowanym terenie planowano wytyczenie nowej siatki ulic między ulicami Stodólną (północ) i F. Chopina (południe). Wschodni kraniec dzielnicy miała zamykać arteria komunikacyjna (ul. Okrężna) prowadząca z portu nad Wisłą do centrum miasta.



Rys. 6. Plan miasta Włocławka z 1911r. (źródło: „Przewodnik ilustrowany po Włocławku”, pod red. Stanisława Jankowskiego”, Włocławek 1922 r.).

Wytoczono ulicę Okrężną oraz prostopadłą do niej ulicę (późniejsza ul. Wł. Reymonta) w kierunku centrum. Ważnym elementem modernizacji Śródmieścia była rozbudowa placów publicznych. Nowy plac urządzono w pobliżu katedry (pl. M. Kopernika). Przebudowano także dawne place. Rolę węzłowego punktu komunikacyjnego i centrum administracyjnego zachował plac Wolności. Zmodernizowano plac przed dworcem kolejowym. Funkcje targowe pełnił plac Gen. J. H. Dąbrowskiego (obecnie Zielony Rynek), na którym w 1922 r. wzniesiono nową halę targową. Dawny Targ Koński przemianowano na plac S. Staszica. Warunki komunikacyjne znacznie poprawiło wybudowanie dwóch nowych mostów. Oba wzniesiono nad Zgłowiączką – na ulicy Toruńskiej w 1928 r. oraz w latach trzydziestych na ulicy J. Kilińskiego.

W latach trzydziestych podjęto też prace nad usprawnieniem komunikacji na osi północ-południe, które łączyły się z planem budowy nowego portu rzecznego. W 1935 r. powstał projekt przedłużenia linii kolei wąskotorowej od dworca kolejowego do portu nad Wisłą. W 1936 r. w ramach modernizacji linii kolei wąskotorowej z Włocławka do Brześcia Kujawskiego powstał nowoczesny budynek dworca. Wybudowany w latach 1935 – 1937 stalowy most (w konstrukcji kratownicowej).

W okresie międzywojennym pojawiły się okazałe obiekty szkolne: we wschodniej części miasta, przy placu Staszica (1936) i przy ulicy Łęskiej (1918/1919), na południowych obrzeżach przy ulicy Nowomiejskiej (1939) oraz w zachodniej części przy ulicy J. Kilińskiego (1934).

Formą architektoniczną wyróżniały się nowe siedziby szkół średnich: gimnazjum Żeńskiego im. Marii Konopnickiej (1928 – 1932) przy ul. S. Bechiego, Państwowej niższej Szkoły Technicznej przy ulicy J. Rolińskiego (1924), gimnazjum Męskiego im. Jana Długosza (1928) przy ulicy Łęskiej oraz gimnazjum i liceum sióstr urszulanek przy placu M. Kopernika (1930).

W południowo-zachodniej dzielnicy Bularka w 1922 r. utworzono parafię św. Stanisława, dla której w 1936 r. wzniesiono nowy kościół w stylu neobarokowym. W dzielnicy Grzywno, w 1934 r. powstała parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Chaotyczna zabudowa dominowała w dzielnicy Grzywno, położonej na południowo-wschodnich peryferiach. W latach dwudziestych XX w. postawiono tam baraki dla bezdomnych i bezrobotnych. W 1932 r. przystąpiono do zakładania ogródków działkowych przy ul. Barskiej i Żytniej, przeznaczonych głównie dla najuboższych mieszkańców. Poprawie warunków mieszkaniowych miały służyć domy dla robotników oraz bloki dla urzędników na podmiejskim osiedlu Rakutówek-Czerwonka.

Do modernizacji życia miejskiego przyczyniła się budowa obiektów i urządzeń użyteczności publicznej. Celom związanym z kulturą i sportem służyły Muzeum Kujawskie przy ulicy J. Słowackiego (1930), stadion sportowy (1930), przystań wioślarska u ujścia Zgłowiączki do Wisły (1928), ochronie zdrowia zaś szpital żydowski przy ulicy Stodólnej (1930), budynek kasy chorych przy ulicy J. Kilińskiego (1935), dom opieki księży orionistów przy ulicy Leśnej (1936).

Przeniesiono także ze Starego Rynku do gmachu przy ulicy Kilińskiego siedzibę sądu okręgowego (1935) oraz wzniesiono nowy budynek poczty przy ulicy F. Chopina (1936). W latach 1934 – 1939 wybudowano nowy wodociąg miejski oraz stację pomp do czerpania wody ze studni głębinowych w lasach koło Krzywych Błot. W 1928 r. uruchomiono nad Wisłą nową elektrownię. W 1936 r. rozpoczęto budowę sieci kanalizacyjnej.

Życie gospodarcze Włocławka w okresie międzywojennym opierało się na przemyśle. W roku 1939 w granicach miasta działało około 150 zakładów przemysłowych w których zatrudnienie znalazło około 38% ogółu mieszkańców.

Migracja wiejskiej ludności z Kujaw i zachodniego Mazowsza oraz poszerzenie obszaru miasta sprawiły, że w ciągu dwóch dekad dwukrotnie wzrosła liczba mieszkańców – do 66 739 w 1939 r. Na stałym poziomie utrzymywała się liczba ludności żydowskiej: w 1921 r. stanowiła około 24%, a w 1939 r. około 23% ogółu mieszkańców. W 1939 r. gmina żydowska liczyła około 13 tysięcy osób i należała do największych w Polsce. Mniejszość niemiecka stanowiła około 1,5% ogółu ludności miasta.

Po wybuchu II wojny światowej, Włocławek znalazł się na terytorium, które jako Okręg Rzeszy Poznań zostało wcielone do Trzeciej Rzeszy. Polityka władz okupacyjnych zmierzała do całkowitej germanizacji tych ziem, czemu miała służyć eksterminacja Żydów i Polaków oraz osiedlanie ludności niemieckiej. Spalone zostały obie synagogi. Jesienią 1939 r. wymordowano około tysiąca Polaków, głównie przedstawicieli inteligencji oraz działaczy społecznych. W grudniu 1939 r. zlikwidowano dzielnicę nędzy Grzywno – zabudowa składająca się z lepianek i drewnianych baraków została spalona, a mieszkańcy wysiedleni lub zamordowani.

Jesienią 1940 r. w dzielnicy Rakutówek między ulicami Warszawską, Starodębską i Nowomiejską oraz torem kolejowym utworzono getto. W kwietniu 1942 r. Niemcy przystąpili do jego likwidacji, spalono drewnianą zabudowę, a włocławscy Żydzi zostali wywiezieni do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem. Władze okupacyjne planowały budowę drugiego mostu przez Wisłę, który umożliwiłby wprowadzenie ruchu tranzytowego z północy w ulicę Okrężną. W nawiązaniu do planu rozwoju urbanistycznego z 1929 r. podjęto rozbudowę sieci ulic między ulicami Okrężną i św. Antoniego. W wyniku nowej regulacji powstały między innymi dzisiejsze ulice Chmielna i R. Traugutta oraz ulice prostopadłe do nich. W celu utworzenia rozległego placu przy nabrzeżu wyburzono domy przy północnej stronie Starego Rynku. Najpoważniejszą stratą było wysadzenie mostu na Wiśle oraz uszkodzenie elektrowni miejskiej.

Wzrost inwestycji przemysłowych nastąpił dopiero w latach 1965 – 1975. Nowe zakłady lokowano głównie na obrzeżach miasta, w dzielnicy Wschód i na terenie dawnej wsi Brzeziny po stronie zachodniej. Znaczący wpływ na miejską infrastrukturę komunikacyjną wywarła budowa zapory i elektrowni wodnej na Wiśle w latach 1962 – 1970.

Od 1945 r. powiat włocławski znajdował się w granicach województwa bydgoskiego. Reforma administracji z 1975 r. ustanowiła województwo włocławskie. Przetrwowało ono do w wyniku wprowadzonej w 1999 r. reformy podziału administracyjnego kraju Włocławek ponownie stał się miastem powiatowym i został włączony do województwa kujawsko-pomorskiego. Obecnie granice Włocławka obejmują obszar 85,08 km².

5.2.2. Krajobraz kulturowy³

W rozumieniu Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy

³ Źródło: Diagnoza stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego miasta Włocławka. J. Ziemia – Autorska Pracownia Architektury Krajobrazu, Warszawa luty 1997r.

przyrodnicze. Krajobraz kulturowy to ewolucja przestrzeni przyrodniczej i społeczno-kulturowej. Jest świadectwem działalności jego mieszkańców, Jest czynnikiem kształtującym tożsamość miasta. Zrozumienie roli krajobrazu w kształtowaniu społeczeństwa i codziennego stylu życia odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniania świadomości bycia częścią społeczeństwa, kultury i tradycji.

Krajobraz kulturowy Włocławka kształtowany od początków osadnictwa na tym terenie, determinowany był dynamiką rozwoju miasta, uzależnionym od miejscowego środowiska naturalnego. Podstawowymi elementami przyrodniczymi, jakie warunkowały rozwój historyczno-przestrzenny Włocławka są:

- rzeka Wisła,
- dopływy Wisły – Zgłowiączka, Rybnica i dopływy dziś już nieistniejące,
- ukształtowanie Doliny Wisły z niskim lewym brzegiem i wysoką skarpą Szpetala Dolnego,
- obszary leśne,
- obszary podmokłe (dawniej licznie występujące na terenie dzisiejszego miasta).

Czynniki naturalne przesądziły o walorach terenu i jego przydatności do rozwoju osadnictwa. W pierwszych okresach był to czynnik obronności i ograniczonego dostępu, bliskości rzeki, trakty. Czynniki naturalne w zależności od okresu i stopnia cywilizacyjnego stawały się niejednokrotnie barierami rozwoju miasta.

Uwzględniając zróżnicowane warunki przyrodnicze i kulturowe w obrębie miasta można wyodrębnić najbardziej wartościowe obszary krajobrazu kulturowego:

Zurbanizowana część miasta.

Zlokalizowana na lewym brzegu Wisły, kształtowana od założenia grodu w X w. po rozwój z końca XIX i początku XX w., w obszarze zamkniętym pomiędzy rzeką Wisłą, rzeką Zgłowiączką i nieistniejącym już dopływem w okolicach obecnej ulicy Towarowej, z rozwinięciem w kierunku południowo-zachodnim wzdłuż doliny Zgłowiączki do Nowego Rynku i terenów będących w jego najbliższym otoczeniu. Jest to obszar najwcześniej zurbanizowany, o zwartej zabudowie i silnym przekształceniu krajobrazu naturalnego.

Zawiśle ze Wzgórzami Szpetalskimi.

O zabudowie mieszkalnej rozwiniętej w obrębie wczesnośredniowiecznego założenia cysterskiego, w miejscu przeprawy przez Wisłę oraz w nawiązaniu do późniejszych mostów na Wiśle, obejmujące obszar skarpy na prawym brzegu Wisły, w większości zalesiony z niską zabudową rozlokowaną wzdłuż niższej części skarpy, rozwiniętą dwukierunkowo od mostu na Wiśle, łączącego dzielnicą za Śródmieściem. Rozwój zabudowy skierowany jest przede wszystkim na północny zachód, w sposób coraz bardziej intensywny w miarę odsunięcia od skarpy od rzeki. Natomiast w kierunku wschodnim ograniczony jest stromizną zalesionej skarpy bezpośrednio przylegającej do Wisły (objęta ochroną rezerwatu Kulin).

Dolina rzeki Zgłowiączki

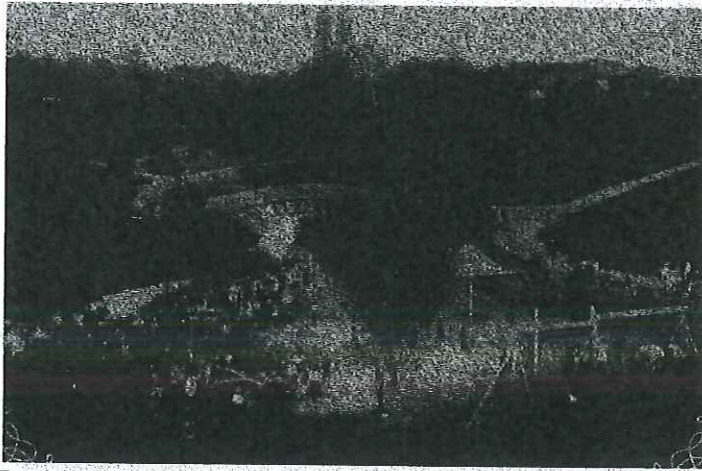
Zachowała pierwotne walory terenów otwartych związanych z wczesnośredniowiecznym usytuowaniem młynów. Proces urządzania parku miejskiego nazwanym Parkiem im. Henryka Sienkiewicza w 2 połowie XIX w. oraz tereny rekreacyjne Słodowa, Towarzystwa Wioślarskiego o tradycjach sprzed II wojny światowej. Ujście rzeki do Wisły jest miejscem gdzie koncentrowało się osadnictwo związane z osadą otwartą z IX/X w. a później grodem, zamkiem i zespołem pałacowo – ogrodowym.

Cmentarz komunalny z końca XIX w. przy ul. Chopina.

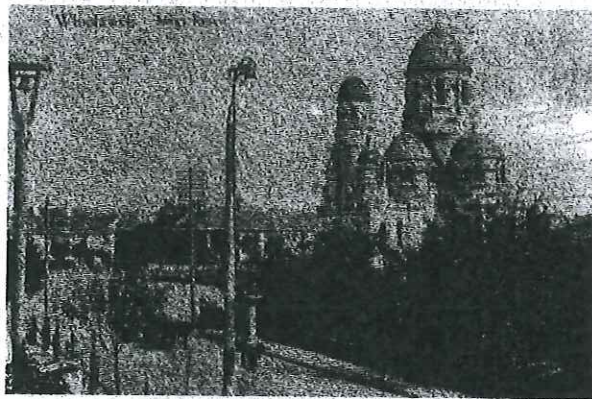
Wkomponowany w naturalnie pofałdowany teren z niewielkimi oczkami wodnymi, przylegający do lasu i jednego z głównych traktów historycznych – traktu kowalskiego. Od 1882r. był przeznaczony dla pochówków różnych wyznań. W tym celu oprócz pochówków katolickich, wydzielono wówczas kwatery prawosławną wraz z zachowaną cerkwią wzniesioną około 1900r., kwatery ewangelicką zdominowaną przez mauzoleum żołnierzy niemieckich poległych w latach 1914-1915 i kwatery żydowską zdominowaną przez mogilę zbiorową, wokół której rozmieszczone są nagrobki przeniesione z dawnego cmentarza, mieszczącego się przy ulicy Żalobnej (obecnie ulica Nowomiejska).

Założenie pałacowo-parkowe w Zarzeczewie Nowym z początku XX w.

Usytuowane wysoko na skarpie nad Wisłą u ujścia Chemiczanki do Wisły.



Fot. 1. Widok na Park Im. Henryka Sienkiewicza. Zabawy dzieci w parku.
(źródło: pocztówka ze zbiorów MZKiD we Włocławku)



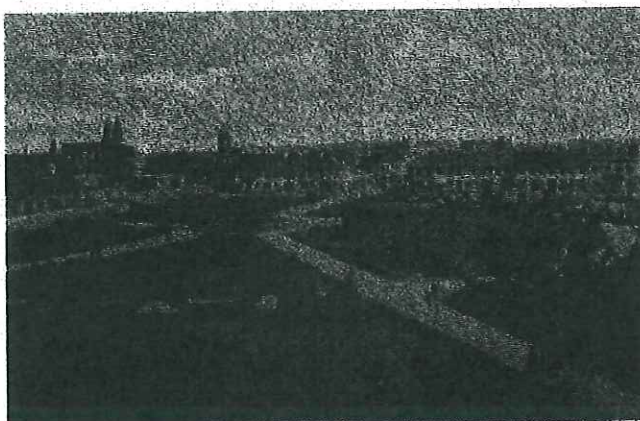
Fot. 2. Widok na Nowy Rynek z cerkwią prawosławną i fragmentem Ogrodu Saskiego - obecnie Plac Wolności
(źródło: ze zbiorów MZKiD we Włocławku)

Michelin.

Przyłączona dzielnica miasta (wcześniej wieś letniskowa Włocławka) o charakterze satelitarnym, wkomponowana w układ leśny. Jako kompozycja przestrzenne oparta na głównej osi kompozycyjnej miasta wyznaczonej przez ulice: 3 Maja, Polskiej Organizacji Wojskowej, Kaliską i Jana Pawła II.

Planty.

Założone w latach 30-tych XX w. jako ogród spacerowy, częściowo zagospodarowany na Rodzinne Ogrody Działkowe.



Fot. 3. Plac Wolności, 1930r. (źródło: ze zbiorów prywatnych, Kolekcja „Gazety Kujawskiej”)

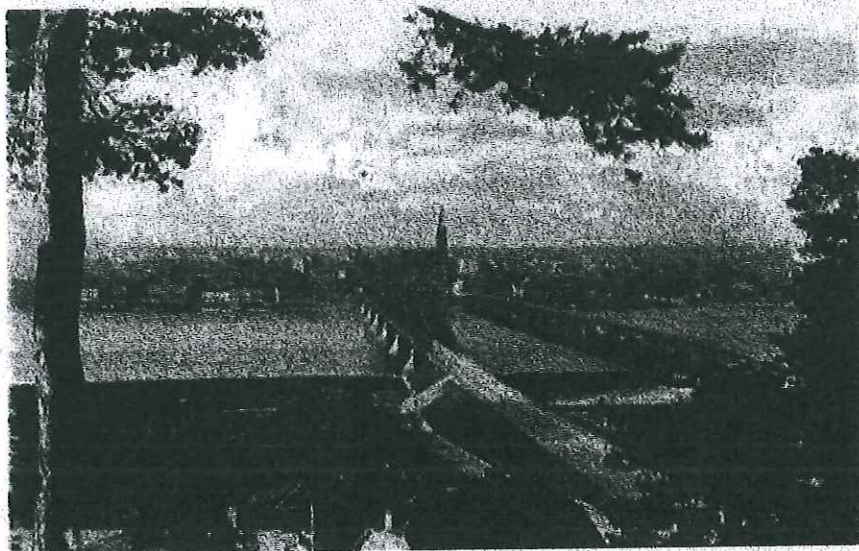
Bardzo ważne dla krajobrazu kulturowego miasta, ale także dla rozwoju turystyki i promocji, są walory widokowe: panoramy, osie i punkty widokowe.

Panoramy

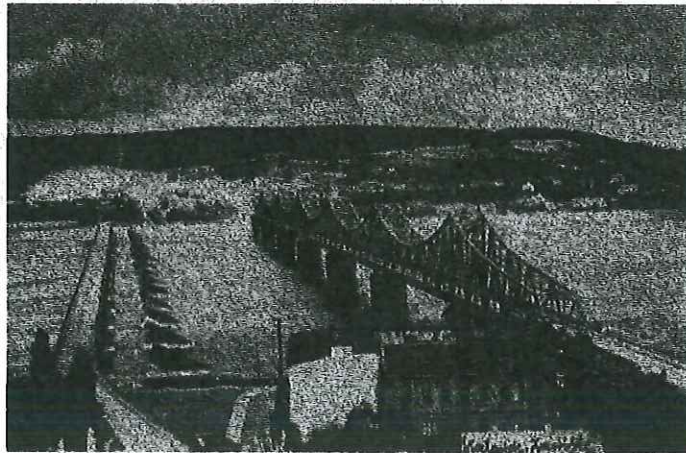
Stanowią główny walor widokowy w obrębie krajobrazu kulturowego Włocławka. Usytuowane po obu stronach Wisły miasto zachowuje wzajemną relację widokową obu panoram.

Panorama lewobrzeżna charakteryzuje się dużymi nawarstwieniami kulturowymi kształtowanymi na przestrzeni wieków; eksponuje głównie walory staromiejskiej części miasta, ograniczone zabudową ul. Wyszyńskiego, Tumskiej i Łęgskiej z dominantą katedry. Odmiennym jakościowo jest wielokondygnacyjna zabudowa „blokowa” od strony południowo-wschodniej.

Panorama prawobrzeżna, zdominowana terenami leśnymi z niską zabudową jednorodzinną, z brzegiem Wisły zachowuje w dużym stopniu walory środowiska naturalnego. Jedyne zniekształcenie w koronie skarpy stanowi wieża widokowa, wieża przekaźnikowa i słup wysokiego napięcia.



Fot 4. Panorama miasta Włocławek od strony Szpetala Dolnego. Na pierwszym planie od lewej most drogowy z lat 1935-1937 (obecnie most im. Marszałka Rydza-Śmigłego), obok stary most z 1915/1916r., w głębi Katedra i Pałac Biskupi, fot. n.n., ok. 1938r. (źródło: ze zbiorów MZDiK we Włocławku).



Fot 5. Panorama miasta Wrocław na Szpetal. Na pierwszym planie od lewej stary most z 1915/1916r., obok most drogowy z lat 1935-1937 (obecnie most im. Marszałka Rydza-Śmigłego), fot. n.n., ok. 1938r. (źródło: ze zbiorów MZDiK we Wrocławku)

Punkty widokowe:

O szerokich „otwarcjach widokowych”

- 1) taras stanowiący skrzyżowanie ul. 3 Maja, Tumskiej i Łęgskiej z otwarciem widokowym na Stary Rynek z kościołem p.w. Św. Jana wraz z ujęciami na pierzeje ul. Świętego Jana i Maślanej, z ujęciem na fragment Bulwarów z Wisłą i Zawisłem – Szpetalem Dolnym;
- 2) dawny taras kwiatowy w Parku H. Sienkiewicza na lewym brzegu Zgłowiączki z widokiem na katedrę i budynki Seminarium Duchownego usytuowane na przeciwległym brzegu;
- 3) skarpa nad Wisłą w okolicy tamy o widoku ukierunkowanym na przemysłową część miasta;
- 4) wieża widokowa na Zawisłu;
- 5) rejon pomnika – krzyża księdza Jerzego Popiełuszki.

Szczególnymi miejscami widokowymi są mosty:

- 1) most na Wiśle oraz w obrębie tamy – pozwalają na ogląd miasta w układzie osiowym wyznaczonym rzeką, z widocznym zróżnicowaniem ukształtowania i zagospodarowania obu brzegów;
- 2) mosty na Zgłowiączce:
 - a) most na ul. Prymasa St. Wyszyńskiego z widokiem na Zgłowiączkę do Wisły, Wisłę i fragment Zawisła oraz z drugiej strony na część Parku im. H. Sienkiewicza;
 - b) most na ul. Toruńskiej z widokiem na Park im. H. Sienkiewicza w dolinie Zgłowiączki i wieżę Katedry, po przeciwnej stronie widok fragmentu Parku im. H. Sienkiewicza zamkniętego mostem kolejowym nad Zgłowiączką;
 - c) most na ul. Wysokiej z otwarciem widokowym na dolinę Zgłowiączki i część Parku Słodowo.

Ukierunkowane na wybrane miejsca i obiekty:

- Widok na katedrę z ul. Piwnej;
- Widok na katedrę z ul. Toruńskiej przy ul. Szpitalnej;
- Widok na katedrę z ul. Gdańskiej;
- Widok na kościół Św. Jana z Pl. Wolności;
- Widok na Pl. Wolności z ul. Kilińskiego;
- Widok na Pl. Wolności z ul. Kościuszki;
- Widok na Pl. Wolności z ul. Warszawskiej;
- Widok na Pl. Wolności z ul. 3 Maja;
- Widok na Pl. Staszica z ul. Młynarskiej;
- Widok na kościół Św. Witalisa z ul. Cyganka;
- Widok z ul. Jagiellońskiej na Park Łokietka.

Osie głównych widoków

Są szczególnym elementem kompozycyjnym w krajobrazie kulturowym, liniowo wiążącym wybrane elementy krajobrazu:

- 1) Plac Wolności – ulica 3 Maja – kościół p.w. Św. Jana;
- 2) Kościół p.w. św. Jana poprzez dolinę Wisły z pomnikiem Obrońców Wisły 1920 r. na Zawisłu;

- 3) osiowe powiązania widokowe wzdłuż ulic prostopadłych do Wisły: Solna, Piwna, Bechiego, Ogniowa ze skarpą wiślaną;
- 4) Wzdłuż mostu na Wiśle w kierunku Zawisła.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie miasta Włocławek zlokalizowanych jest 887 zabytków nieruchomych, przy czym 71 zabytków wpisanych jest do rejestru zabytków Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz 791 zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Na 71 zabytków wpisanych do rejestru, prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków składa się: 57 obiektów, 11 zespołów zabytkowych (w skład, których wchodzi 36 obiektów) oraz 3 obszary. Dokładny wykaz zabytków, ich adresy oraz numer i data wpisu do rejestru zabytków znajduje się w aneksie nr 1.

Obiekty:

- Szkoły i uczelnie – 5;
- Muzea – 9;
- Budynki mieszkalne – 14;
- Urzędy i instytucje – 6;
- Budynki kościelne – 9;
- Usługi – 13;
- Pomniki – 1



Fot. 6. Pomnik Obrońców Wisły 1920 r.



Fot. 7. Kamienica z oficyną Bulwar im. Marszałka J. Piłsudskiego 18.

W zespołach zabudowy:

- Urzędy i instytucje - 3;
- Kościoły - 2;
- Szkoły - 1;
- Centra handlowe – 2;
- Budynku mieszkalne -1;
- Ośrodki kultury – 1;
- Zdrowie – 1;



Fot. 8. Kościół parafialny p.w. Św. Jana.

Obszary:

- Park miejski im. H. Sienkiewicza;
- Cmentarz Komunalny;
- Dzielnica Starego Miasta.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Włocławek oprócz zabytków rejestrowych wpisanych jest 770 obiektów, w tym zespołów zabudowy, obszarów o dużym znaczeniu dla historii i dziedzictwa kulturowego Włocławka:

- budynki mieszkaniowe – 580;
- budynki usługowe – 68;
- krzyże przydrożne, kapliczki, figury, pomniki, rzeźby, dzwonnice – 36;
- instytucje, urzędy – 18;
- kościelne – 16;
- ogrodzenia, pawilony, elewacje – 18;
- gospodarcze w tym piwnice – 13;
- nawierzchnie ulic – 12;
- kolejowe – 11;
- szkoły, przedszkola – 6;
- obszary – 5;
- kominy - 4;
- mosty – 3;
- pompa - 1.

Dokładny wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Włocławek znajduje się w Aneksie nr 2.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zabytek ruchomy zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 pkt 1 i 3) to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Na terenie miasta Włocławek, zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego to zabytki znajdujące się na wyposażeniu:

- Kościoła Katedralnego p.w. Wniebowzięcia NMP - 297 zabytków ruchomych;
- Cerkwi Prawosławnej p.w. św. Mikołaja we Włocławku – 35 zabytków ruchomych;
- Kościoła oo. Franciszkanów p.w. Wszystkich Świętych – 18 zabytków ruchomych;
- Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku – 11 zabytków ruchomych;
- Kościoła seminaryjnego p.w. Św. Witalisa - 5 zabytków ruchomych;
- Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – 1 zabytek ruchomy.

Do zabytków ruchomych, podlegających uregulowaniom ustawy o muzeach – należą także obiekty wchodzące w skład zbiorów Muzeum Diecezjalnego, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej, Muzeum Historii Włocławka, Muzeum Etnograficznego.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (ustawa o ochronie zabytków art. 3 pkt. 4).

W wyniku badań archeologicznych prowadzonych na terenie Włocławka od początku XX w., narosłe przez lata warstwy kulturowe kryją w sobie informacje, które są szczególnie cenne w sytuacji, gdy źródła pisane są niedostateczne, lub nie wyjaśniają aspektów związanych z dziejami miasta.

Dotychczas udało się odkryć i ustalić następujące fakty:

- 1) W 1909r. – odkryto naczynie liturgiczne, tzw. czarę włocławską z XII w.;
- 2) W 1925r. – odkryto grób ludności kultury pomorskiej;
- 3) W 1927r. – odkryto cmentarzysko kultury łużyckiej usytuowanej przy ul. Składowej;
- 4) W 1951r. – badania powierzchniowe przeprowadzone przez K. Jażdżewskiego wskazały dwa stanowiska pradziejowe na obszarze Szpetala oraz siedem wczesnośredniowiecznych. Odkryto również osadnictwo ludności kultury przeworskiej. Ceramika tej kultury została odnaleziona na powierzchni byłego grodziska wczesnośredniowiecznego, na południe od istniejącego Pałacu Biskupiego;
- 5) W 1957r. pod kierownictwem naukowym Kazimierza Żurowskiego planowe badania wykopaliskowe na grodzisku i osadzie podgrodowej, kontynuowane następnie w latach 1958-1962 przez J. Grześkowiaka wskazały, iż najprawdopodobniej w połowie IX w. w widłach Zgłowiączki i Wisły założono osadę otwartą, w obrębie której funkcjonowały m.in. warsztaty metalurgiczne w tym: pracownia „brązownika” (wyrób ozdób), pracownia „hutnika” (wytop żelaza) i pracownia „rogownicza”. W połowie X w. osada otwarta uległa częściowemu spaleni. W jej miejscu założono gród, który istniał najprawdopodobniej do końca XIII w.;
- 6) W 1961 r. – odkryto u zbiegu ulic Cysterskiej i Lipnowskiej cmentarzysko datowane na XI-XIII w. (mające związek z Cystersami) oraz na późne średniowiecze i czasy nowożytne. Archeologiczne rozpoznanie powierzchniowe na prawym brzegu Wisły zlokalizowało także późniejszą XV-wieczną osadę;
- 7) Od 1976 r. do lat 90. XX w. badania archeologiczne prowadzone były przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, które skupiły się na rozpoznaniu częściowego nawarstwienia w obrębie Starego Miasta, okolicach katedry i dzisiejszego pałacu biskupiego, gdzie wielu badaczy sugeruje istnienie pierwszych założeń wczesnomiejskich. Dzięki tych badaniom ustalono, że:
 - a) miasto nie było otoczone murami obronnymi, mogły istnieć jedynie bramy wjazdowe z fragmentami murów. Jeżeli istniały jakieś formy umocnień to mogły posiadać charakter struktur drewniano-ziemnych, w postaci wału z parkanem i rowu – fosy;
 - b) najstarsze ślady osadnictwa (z 2. połowy XIII w.) występowały w bezpośrednim sąsiedztwie grodu (ul. Zamcza, ul. Gdańska);
 - c) pierwszej romańskiej katedry związanej z „*civitas cathedralis*” należy poszukiwać bliżej grodu;
 - d) rozwój osadnictwa we Włocławku przebiegał na linii zachód-wschód; początki osadnictwa w rejonie Starego Rynku należy wiązać z 2. połową XIV wieku;
 - e) wschodnia granica miasta w XIV w. sięgała ul. Rybackiej, a południowa przebiegała wzdłuż ulic Łęskiej i Tumskiej;
 - f) w rejonie Starego Miasta zachowany został układ ulic z XIV i XV w., a plac targowy znajdował się w południowej części Starego Rynku;
 - g) odtworzono założenie zamkowe i ustalono jego wymiary na 70 x 55 m., odkryto zamkowy mur obwodowy; odkryto fragmenty XVI-wiecznej instalacji wodociągowej, występującej na terenie Starego Miasta;
 - h) odkryto fragmenty cmentarza przy Katedrze;
 - i) w rejonie Nowego Miasta stwierdzono 2 etapy osadnictwa przypadające na XVI-XVIII w. i XIX-XX w.;
 - j) zlokalizowano XVI-wieczne osadnictwo z rozwojem na południe od ulicy Tumskiej i granicę XVIII-wiecznego osadnictwa na północnej linii Placu Wolności.

W latach 1998-1999 efektem badań archeologicznych prowadzonych przez L. Wojdę i J. Pietrzaka było potwierdzenie obecności pradziejowego materiału w obszarze pomiędzy ul. Gdańską i ul. Bednarską, ze wskazaniem na proces osadniczy w połowie XIII w. i początku XIV w. Nakreślono także południowy i zachodni zasięg cmentarzyska w rejonie pierwszej romańskiej katedry. W 2008 r. na podstawie przeprowadzonych prac wykopaliskowych określono jego zasięg wschodni. Rok

później zlokalizowano pozostałości fundamentów dwóch murów stanowiących prawdopodobnie element romańskiej budowli sakralnej, której datowanie nie jest jednoznacznie określone.

W 2012r. w czasie prowadzonych prac ziemnych związanych z inwestycją pn. „Rozbudowa ulicy Bulwary im. Marsz. J. Piłsudskiego oraz ul. Gdańskiej na odcinku od ul. Zamczej do ul. Bulwary we Włocławku”, na odcinku Bulwary od kamienicy nr 27 do ul. Gdańskiej nie natrafiono na pozostałości cmentarzyska, co wskazuje na to że północna granica cmentarzyska musi przebiegać pod obecnie istniejącymi budynkami. Jednocześnie podczas prac w rejonie skrzyżowania ul. Maślanej z ul. Bulwarami odsłonięto wczesnośredniowieczny obiekt archeologiczny datowany na XII / XIII w. Ponadto uchwycono elementy drewnianej konstrukcji, dla której nie udało się ustalić przeznaczenia.

W ramach programu badań powierzchniowych zmierzających do zewidencjonowania stanowisk archeologicznych – Archeologicznego Zdjęcia Polski zidentyfikowano na terenie miasta Włocławek 24 stanowiska archeologiczne, które zostały wymienione w Aneksie nr 3.



Rys. 7. Lokalizacja stanowisk archeologicznych na terenie Miasta Włocławek. Opracowanie, Wydział Urbanistyki i Architektury Urząd Miasta Włocławek.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku z główną siedzibą przy ul. Słowackiego 1a we Włocławku jest jednym z najstarszych muzeów w Polsce, funkcjonującym od 2 czerwca 1908r.

Z uwagi na bogaty zasób zbiorów muzealnych w ramach muzeum na terenie miasta utworzono:

1. Muzeum Historii Włocławka – usytuowane w zabytkowych kamieniczkach przy Starym Rynku 14 i 15;
2. Muzeum Etnograficzne – usytuowane w zabytkowym spichrzu przy ul. Bulwary im. Marszałka J. Piłsudskiego 6;
3. Zbiory Sztuki – usytuowane w zabytkowym spichrzu przy ul. Zamczej 10/12;

oraz 2 oddziały terenowe: Muzeum Stanisława Noakowskiego w Nieszawie i Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce.

Zbiory muzealne zostały zinwentaryzowane i zakwalifikowane do poszczególnych działów: Dział Historyczny, Dział Archeologiczny, Dział Metrologii Historycznej, Dział Numizmatyczny, Dział Etnograficzny, Dział Fajansu, Dział Sztuki.

W gmachu głównym muzeum od 1984r. mieści się stała ekspozycja zatytułowana: Fajans Włocławski. Wystawa prezentuje zabytki obrazujące historię zdobnictwa fajansu w latach 1873-1991. Zbiory pochodzą głównie z czterech włocławskich fabryk: Teichwelda i Asterbluma, Włocławskiej Fabryki Fajansu L. Czamańskiego, Fabryki Fajansu Keramos oraz Polskiej Fabryki Fajansu Braci Köhn i spółka. Na różnorodnych pod względem formy i funkcji wyrobach pokazano wszystkie techniki zdobnictwa, z których po 1945r. reaktywowano tylko ręczne malowanie.

Przed podjętymi pracami konserwatorsko-remontowymi zabytkowych kamieniczek na ekspozycji stałej Muzeum Historii Włocławka zostały zgromadzone zabytki, które obejmowały historię Włocławka od czasów najdawniejszych, udokumentowaną wykopaliskami archeologicznymi, do wyzwolenia miasta 20 stycznia 1945r. Głównie zgromadzono zasoby zabytków z czterech działów: archeologicznego, historycznego, metrologii historycznej oraz numizmatycznego. Z danych Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku wynikało, że:

- 1) Dział Historyczny - liczył 1232 pozycje inwentarzowe, na które składają się militaria, wyroby rzemiosła włocławskiego, materiały rękopiśmienne, druki ulotne i zwarte, odezwy, dyplomy i afisze organizacji społecznych i politycznych działających na terenie miasta. Dział ten prowadził odrębne księgi inwentarzowe archiwaliów (863 pozycje) i zabytkowych fotografii (ok. 6000 sztuk);
- 2) Dział Archeologiczny - liczył kilkadziesiąt tysięcy zabytków z terenu miasta i regionu ujętych 1670 pozycjami inwentarza działowego. Obejmował on zabytki pojedyncze oraz kolekcje zabytków reprezentujące tzw. zespoły zwarte pochodzące z pojedynczych obiektów, a także całych stanowisk archeologicznych;
- 3) Dział Metrologii Historycznej - zgromadzone miary zaliczane były do jednej z największych tego typu kolekcji muzealnych w Polsce. Dominowały miary z XIX i XX w., ale są także pojedyncze obiekty pochodzące z XVIII w. Zbiory metrologiczne liczyły 1816 pozycji;
- 4) Dział Numizmatyczny - zgromadzone zbiory od czasów panowania dynastii Piastów do chwili obecnej liczyły: 5158 monet, 585 banknotów, 120 bonów zastępczych, 43 monety zastępcze, 788 medali, medalionów i plaket, 354 odznaczenia, 628 odznak i oznak, 41 matryc i 22 tłoki pieczętne.

Ważnym uzupełnieniem ekspozycji Muzeum Historii Miasta były plany Włocławka z lat 1824-1924 oraz makiety nieistniejących budowli (ratusza miejskiego, kościoła św. Wojciecha i cerkwi św. Mikołaja).

W Muzeum Etnograficznym znajduje się stała ekspozycja „Kultura ludowa Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej”. Znaczące są zbiory tkanin, haftów, koronek, instrumentów muzycznych, rękodzieł ludowych i różnych dokumentów.

W Muzeum Zbiorów Sztuki mieszczą się dwie wystawy stałe: Rzeźba ceramiczna Stanisława Zagajewskiego oraz Życie i twórczość Wacława Bębnowskiego.

Na uwagę zasługują również zbiory Włocławskiego Muzeum Diecezjalnego, którego siedziba mieści się w dawnym kolegium wikariuszy przy Placu Kopernika 3, który po przeprowadzeniu prac konserwatorsko-remontowych odzyskał dawny blask i jednocześnie nabrał nowego znaczenia. Obecnie w zasobach muzeum znajduje się około dwóch tysięcy eksponatów, a liczba ich wciąż wzrasta dzięki pozyskiwaniu obiektów zabytkowych z parafii diecezji i od osób prywatnych.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne⁴

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.⁵

Zgodnie z treścią Konwencji UNESCO, „niematerialne dziedzictwo kulturowe” przejawia się m.in. w następujących działach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Przenikanie się wzajemnie elementów kultury materialnej i niematerialnej w krajobrazie kulturowych miasta Włocławek, znajduje szczególne odzwierciedlenie w nazewnictwie okolicznych miejscowości, rzek, jezior, lokalizowanych w krajobrazie obiektów (np. młyny, folwarki, kościoły), późniejszych dzielnic miasta, placów, terenów zieleni.

Wiele używanych do dnia dzisiejszego nazw posiada kilkusetletnią tradycję np. wieś Korabniki. Najstarsze nazwy związane z kościołami, postępującą urbanizacją miasta (ulice) i rozlokowanymi sąsiedztwie młynami i folwarkami. Do najstarszych nazw należą:

- Kościół p.w. św. Jana – XII w.;
- Kościół p.w. św. Witalisa – 1330 r.;

⁴ Źródło: Diagnoza stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego miasta Włocławka. J. Zemla – Autorska Pracownia Architektury Krajobrazu, Warszawa luty 1997r.

⁵ Konwencja UNESCO Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. – Dz.U. z 2011 r. Nr 172 poz. 1018; art. 2 ust. 1.

- Wieś Korabniki – 1 poł. XIV w.;
- Wieś Zazamcze – 1 poł. XIV w.;
- Młyn Słodowo – 1377 r.;
- Osada Kokoszka – 1430 r.;
- Młyn Lisek przed 1470 r.;
- Kościół p.w. św. Stanisława BM
- Młyn Świech – 1503 r.;
- ul. Cyganka - 1517 r.;
- ul. Św. Jana i Rybakowska – 1551 r.;
- Wieś Łęg – 1556 r.;
- Przedmieście Strycharskie – 1564 r.;
- ul. Piekarska – 1534 r.;
- Osada Papieżka – 1577 r.;
- Brama Kowalska i ul. Kowalska – 1583 r.;
- ul. Wójtowska – 1591 r.;
- ul. Ciasna – 1617 r.;
- ul. Św. Witalisa – 1620 r.;
- ul. Łęgska - 1620 r.;

Najwięcej informacji zawierał plan miasta Włocławka z 1787 r. wykonany przez Marka Sitza w ramach prac Komisji Dobrego Porządku. W układzie urbanistycznym funkcjonował Rynek i ulice: Wójtowska, Tumska, Szyperska, Matebudy, Wiślana, Szeroka, Świętojańska, Rybacka, Szpichlerna, Łęgska, Browarna, Kowalska, Stodólna, Cyganka, Żabia, Zapiecek, Piekarska, Królewiecka, Przedmiejska, Brzeska.

Na tej samej mapie występują w obrębie Włocławka: młyny Kapitułka, Dziewiny, Łanieszczynna, Bularka, Drzewiny, Wydranowo, Błoto, Szarpanowo, Błotna, Kępiny, jezioro Grzybno, Bród Kamienny, wioska Łasice, jezioro Rybnica, jezioro Dziemionek, Krzywe Błota. Jednocześnie protokół Komisji Dobrego Porządku obejmuje takie określenia miejsc jak: za wodą Żelazną i rolę szpitala" czy „Pod Wydmuchowem" związane z ówczesną lokalizacją karczmy w obszarze ul. Przechodniej i Pl. Wolności.

W miarę rozwoju miasta pojawiały się ulice – na początku XIX w., na podstawie planu z 1818 r. wytyczone zostają ulice: Nowa, Gęsia, Gnoyna, Gdańska, Zduńska, a także Nowy Rynek. Wprowadzone zmiany w układzie przestrzennym powodowały likwidowanie niektórych ulic np. zlikwidowana została ulica Jurska, której nazwę wiąże się z prawdopodobnym istnieniem kościoła p.w. Św. Jerzego.

Plan regulacyjny z lat 1845 – 1848 oprócz utrwalonych nazw ulic wyodrębnił osady: Papieżka, Grądy, Zajączkowo, Syberia, Kępiny, Glinki, Kolanowszczyzna, Łanieszczynna, Kokoszka, Bularka, Szafarka, Lunewille, Przysłodowy a także Cegielnia miejska i Kazimierowo.

W okresie międzywojennym utrwaliły się nazwy Rakutówek, Czerwonka, Kolanowszczyzna, Syberyjka. Kępiny, Kępinka, Kamlarka, Grondy, jezioro Grzybno. Do miasta włączono na lewym brzegu Wisły wsie: Papieżka, Łęg – majorat, Krzywe Błoto, Ruda, Zazamcze, część gruntów wsi Rybnica i Łęg, osady młynarskie Łęg, Papiernia, Kapitułka, Świech, Słodowo, folwark rządowy Łęg, folwark Lisek, osadę czynszową Krzywe Błoto, a na prawym brzegu Wisły: Grodzkie, Zofijkę, Walewskie, Szpetal Dolny, Ignackowo, Suszyce, Osadę Psia Górka oraz część gruntów folwarku Kulin, i Szpetal Dolny.

Najstarsze nazwy najczęściej są nośnikami treści wynikających z warunków:

- przyrodniczych np. Krzywe Błoto, Drzewiny, Wydranowo, Kępiny, Grondy, Łęg, Glinki;
- funkcjonalnych: Stodólna, Piekarska, Rybacka, Szpichlerna, Browarna, Kowalska;
- własnościowych: Kapitułka, Papieżka, Biskupia;
- powiązań geograficznych: ulice Kaliska, Warszawska, Brzeska, Łęgska;
- wydarzeń i postaci historycznych: 3 Maja, Pl. Wolności, Kościuszki, Chopina, Bechiego, Kopernika, Staszica, Piłsudskiego.

Stosowane w rozwoju historycznym i przestrzennym nazewnictwo charakteryzuje się cechami:

- trwałość czasowa w odniesieniu do pierwotnych elementów, którym nazwa była przypisana;
- zanikanie spowodowane różnymi przyczynami (decyzje, wytworzenie nowych nazw, zanik tradycji);
- zmienność formy gramatycznej, pisowni.

Największą trwałością charakteryzują się nazwy najstarsze, obejmujące przede wszystkim ulice w obrębie zabudowy staromiejskiej za wyjątkiem nazwy Maślana wprowadzona w miejsce Szerokiej i Towarowa w miejscu dawnej ul. Koniec,

a także wezwania kościołów św. Jana, św. Witalisa, Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Wyróżniająca się jest nazwa dawnej wsi służebnej Korabniki funkcjonująca od 1 poł. XIV.

Zanikanie nazw i zmiany wynikają z różnych przyczyn:

- wydarzenia historyczne: zabory i okupacje, które wprowadzały nie tylko nowe nazwy ale również nazwom starym czasowo nadawały obcojęzyczne brzmienie i pisownię (np. Kschywe Bloto, Pschedmesche, Sasamtche) oraz zmiany ustrojowe po II wojnie światowej wprowadzające w nowe tradycyjne nazewnictwo zespołu staromiejskiego nowe nazwy (Armii Czerwonej, Marchlewskiego, Świerczewskiego, Waryńskiego, Obrońców Stalingradu);
- nowe regulacje miasta i jego rozwój: przykładem jest ul. Wójtowska rozwinięta w kierunku południowym jako ul. Nowa, następnie nazwana 3 Maja, Nowy Rynek po wprowadzeniu komponowanej zieleni nazwany Ogrodem Saskim, w wyniku kolejnych zmian nazwany Pl. Wolności. Ulica Gnojna po uporządkowaniu nazwana Seminarystyczna a następnie Prymasa S. Karnkowskiego;
- zanik tradycji miejsca wyeliminował na przestrzeni lat stosunkowo niewiele funkcjonujących wcześniej nazw takich jak: Wójtowska, Szyperska, Szeroka, Nowa, Gęsia, Jurska, Koniec, Strycharskie, Nowe Miasto.

Zmienność formy wywołane ewolucją języka:

- pewne nazwy związane wcześniej z wybranymi obiektami (Młyn Słodowo, Młyn Lisek, Folwark Kapitulka, Młyn Świech) zachowane są do dziś, niezależnie od faktu istnienia młynów czy folwarku, natomiast odnoszą się do obszarów ich dawnej lokalizacji np. obszar Łanieszczyzny dziś znajduje odniesienie do ulicy Łanieszczyzna oraz obszar Lisek do ul. Lisek;
- pojawiły się nazwy wtórne np. dawna droga do folwarku Łęg nazwana jest ul. Łęgska, trakt do Brześcia- ul. Brzeska, w rejonie obszaru Dziewiny – ul. Dziewińska;
- niektóre nazwy zmieniły swoje brzmienie (ul. Rybakowska – na Rybacką, jezioro Grzybno – na Grzywno, ul. Wiślna – na Wiślana);
- formą zmiany jest też przeniesienie historycznej nazwy na obiekt w innej lokalizacji (ul. Botaniczna ze Śródmieścia do Michelina, ul. Cmentarna z miejsca dzisiejszej ul. Zduńskiej w bezpośrednie sąsiedztwo Cmentarza Komunalnego, ul. Kolska dawniej z okolicy Pl. Wolności w obręb dzielnicy Południe).

Współczesne określenia odnoszące się do obszarów miasta takich jak osiedla np. Południe, Zachód utrwalone na przestrzeni lat, prowadzą do zanikania z potocznego użycia nazw obszarów mimo że na planie miasta można jeszcze odczytać ich nazwy np: Słodowo, Kokoszka, Lisek, Świech, Dziwiny, Kamlarka, Grondy. Utrwalone podczas procesu planistycznego robocze nazwy np. „Jednostka E”, funkcjonują w potocznym nazewnictwie, zastępując nazwę Kapitulka, osiedle nad Zgłowiączką nazwano potocznie „Na Jasnej” wypierając historyczną nazwę „Świech”.

Przestrzeń historyczna, kulturowa i urbanistyczna miasta ukształtowana została także przez ważniejsze wydarzenia i postaci, które znacząco zapisały się w dziejach miasta. Ich upamiętnienie przeważnie odzwierciedlone jest w formie tablic, pomników, mogił w różnych rejonach miasta. Wkomponowane w place, skwery i w obszary cmentarne znacząco wzbogacają przestrzeń i przede wszystkim świadomość historyczną mieszkańców Włocławka.

Ponadto, na dziedzictwo niematerialne składa się bogaty katalog zjawisk, które ciągle żywe, także dzięki prowadzonej działalności włocławskich instytucji kultury, są przejawem przywiązania do tradycji Kujaw.

Jednym z celów statutowych Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku jest naukowe opracowanie dziedzictwa niematerialnego (publikacje i konferencje) oraz jego popularyzacja i edukacja. W tym zakresie Muzeum organizuje rocznie we własnych siedzibach od 10 do 14 wystaw czasowych. Każdego roku organizuje się średnio 20 imprez kulturalnych, ok. 300 plastycznych zajęć warsztatowych oraz przeprowadza ok. 50 lekcji muzealnych i odczytów, organizuje dwa stałe kursy plastyczne dla dzieci i młodzieży, 3-4 koncerty muzyki poważnej. Łącznie w przedsięwzięciach uczestniczy rocznie około 40 tys. osób. Muzeum prowadzi działalność wydawniczą i posiada własny periodyk naukowy „Rocznik muzealny”, wydaje drukiem średnio 6-7 publikacji rocznie.

Wśród licznych działań edukacyjnych i upowszechnieniowych Muzeum związanych z dziedzictwem niematerialnym Włocławka i regionu należy wymienić:

- 1) Działalność prowadzona w oparciu o istniejącą ofertę edukacyjną (multimedialne lekcje historyczne) poszerzoną o nowe tematy z obszaru życia gospodarczego i społecznego miasta na przestrzeni XIX i XX w.;
- 2) Cykliczne spotkania historyczne, dotyczące dziejów Włocławka w oparciu o zabytki ze zbiorów Działu Historycznego;
- 3) Okazjonalne spotkania historyczne nawiązujące do rocznic np. 110. Rocznica wybuchu I wojny światowej i 85. Rocznica wybuchu II wojny światowej;
- 4) Organizacja prelekcji i spotkań okolicznościowych upowszechniających przemysł ceramiczny we Włocławku;

- 5) „Spotkania z Kustoszem” – program cykliczny dla rodzin organizowane w soboty i niedziele, obejmujący warsztaty teoretyczno-plastyczne towarzyszące wystawom czasowym lub interaktywne spotkania edukacyjne wpisujące się w tradycyjny rok obrzędowy;
- 6) Program „Muzeum 60+” – wykłady, prelekcje i spotkania dla słuchaczy Uniwersytetu III wieku, członków stowarzyszeń i grup seniorów organizowane w siedzibach odbiorców lub na wystawach stałych i czasowych muzeum;
- 7) „Wieczory historyczne” – tematyczne spotkania ze świadkami historii organizowane przy okazji ważnych rocznic historycznych;
- 8) „Muzyka w Muzeum” – cykliczne spotkania obejmujące występ z zakresu wybranego kierunku lub stylu sztuki wraz z dobranym tematycznie koncert muzyki poważnej;
- 9) Sesje naukowe i konferencje o zasięgu regionalnym (w ramach Festiwalu Fajansu Włocławskiego) lub ogólnopolskim (np. w cyklu 5 – letnim „Inne spojrzenie. Sztuka Art. Brut w Polsce”;
- 10) Lekcje muzealne:
 - a) „Historia Włocławka” (Muzeum Historii Włocławka);
 - b) „Sztuka Włocławska i Kujaw” (Zbiory Sztuki);
 - c) Sezonowe plastyczne warsztaty – Bożonarodzeniowe, Wielkanocne, andrzejkowe i zapustne (Muzeum Etnograficzne, Skansen w Kłóbce);
 - d) „Międzypokoleniowy most tradycji” – stałe i okazjonalne zajęcia i spotkania z twórcami ludowymi oraz rzemieślnikami;
- 11) Konkursy:
 - a) Coroczny konkurs dla dzieci i młodzieży z cyklu „Włocławek w malarstwie i rysunku”;
 - b) Coroczny ogólnopolski „Konkurs Rzeźbiarski dla Dzieci i Młodzieży im. Stanisława Zagajewskiego”.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków – są to zabytki, o największym znaczeniu dla miasta Włocławka;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie miasta Włocławek funkcjonują poniższe formy ochrony zabytków:

5.3.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Włocławek znajduje się łącznie 71 obiektów, zespołów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków (Aneks nr 1). Są to zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta. Obiekty te objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania inwestorskie podejmowane przy tych obiektach wymagają pozwoleń wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.3.2 Zabytki uznane za pomnik historii

Na terenie miasta Włocławek znajduje się jeden obiekt uznany za pomnik historii. Jest to Kościół Katedralny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, uznany zgodnie z Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 grudnia 2018 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Włocławek – katedra pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny” (Dz. U. z 2018r., poz. 2421).

Celem ochrony tego jedyne go na terenie Miasta Włocławek pomnika historii jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, artystyczne i niematerialne, jednej z najstarszych katedr w Polsce, ośrodka historycznej diecezji kujawskiej, nekropolii biskupów kujawskich. Wyróżnia się ona bogatym i wyjątkowo cennym wyposażeniem.



Fot. 9. Kościół Katedralny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Włocławku.

5.3.3 Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej i decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Na terenie Gminy Miasto Włocławek wszystkie obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miasta Włocławek, uwzględnia się w zależności od występowania ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (obiektów i obszarów), dla których zasady ochrony określają przepisy ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, dla których ustala się ochronę konserwatorską na podstawie ustaleń planu miejscowego;
- 3) strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej - wpisana do rejestru zabytków w granicach określonych decyzją wpisu do rejestru zabytków z dn. 30 września 1957r, pod pozycją A/1560, chroniona zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami;
- 4) strefy ochrony historycznej struktury przestrzennej objęta ochroną na podstawie ustaleń planu, która obejmuje obszar wykształcony od końca XIX w. do 1939r. położony pomiędzy: Bulwarami im. Marszałka J. Piłsudskiego, ulicami Ogniówą, Chmielną, Kraszewskiego, tylnymi granicami posesji położonych przy ul. Św. Antoniego (stroną nr nieparzystych), Al. Chopina (stroną nr parzystych), tylnymi granicami posesji położonych przy ul. Cichej (strona nr parzystych), ul. Okrzei (stroną nr parzystych), ulicą Rzeczną, Wyszyńskiego (strona nr parzystych) i Fabryczną, objęta ochroną na podstawie ustaleń planu miejscowego;
- 5) strefy ochrony archeologicznej - obejmującą tereny o rozpoznanej zawartości relikwów archeologicznych oraz w dużym stopniu uprawdopodobnionych, objęta ochroną na podstawie ustaleń planu miejscowego;
- 6) strefy ochrony konserwatorskiej udokumentowanych stanowisk archeologicznych, objęte ochroną na podstawie ustaleń planu miejscowego.

W przypadku nie występowania powyższych zasobów dziedzictwa kulturowego na obszarach obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wojewódzki konserwator zabytków wnosił w swoich wnioskach na etapie toczenia się procedury planistycznej, warunki w przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem terenu nieujawnionych relikwów kultury materialnej. W powyższych przypadkach teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych, prace związane z zagospodarowaniem terenu wstrzymane.

Zgodnie z art. 19 ust. 1a Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustalenia ochrony zabytków wpisanych do rejestru zabytków i zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków wymagane są nie tylko w procedurze sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ale także przy decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej i decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Jednocześnie organy wydające wyżej wymienione decyzje są zobligowane do uzgodnienia projektów decyzji z wojewódzkim

konserwatorem zabytków lub do uzyskania jego opinii. Tak więc w decyzjach tych mogą się pojawić wiążące dla inwestora i projektanta ustalenia w zakresie ochrony zabytków.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Na podstawie art. 22 pkt 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Prezydent Miasta Włocławek prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu miasta.

Zgodnie z ustawowymi zaleceniami w gminnej ewidencji zabytków miasta Włocławek ujęte są:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Wg stanu na dzień 16 maja 2024 r. wykaz obejmuje 887 obiektów zabytkowych (Aneks nr 2). Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Włocławek, jest systematycznie aktualizowana.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA - ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Poniższa analiza szans i zagrożeń gminy (poprzez wskazanie mocnych i słabych stron) sporządzona została na podstawie oceny stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony oraz realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego i społeczno-gospodarczego.

Mocne strony

- 1) atrakcyjna lokalizacja miasta nad rzeką Wisłą, z zachowanym w bezpośrednim sąsiedztwie średniowiecznym układem urbanistycznym zabytkowej Dzielnicy Starego Miasta i malowniczo usytuowanym wzdłuż rzeki Zgłowiączki zabytkowym Parkiem miejskim im. H. Sienkiewicza;
- 2) walory krajobrazowe miasta, cenne panoramy, powiązania widokowe, urozmaicona rzeźba terenu;
- 3) realizacja i kontynuacja idei zwrócenia miasta ku rzece Wiśle poprzez działania inwestycyjne na nadwiślańskich bulwarach oraz w bezpośrednim sąsiedztwie u ujścia rzeki Zgłowiączki;
- 4) działania rewitalizacyjne w ramach Gminnego Programu Rewitalizacji, przyjętego Uchwałą Nr XLVI/91/2018 Rady Miasta Włocławek z dnia 17 lipca 2018r. w tym m. in:
 - coroczny konkurs „Markowy Lokal Śródmieścia”;
 - funkcjonowanie kawiarni obywatelskiej „Śródmieście Cafe”;
 - możliwość pozyskania środków finansowych przez organizacje samorządowe na organizację wydarzeń kulturalnych w Śródmieściu;
- 5) Działalność instytucji funkcjonujących w obszarze kultury oraz zachowania i promocji dziedzictwa kulturowego, m.in.:
 - Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej oraz jego oddziały;
 - Muzeum Etnograficzne,
 - Muzeum Historii Włocławka
 - Centrum Kultury Browar „B” oraz jego filia;
 - Interaktywne Centrum Fajansu - Skarbiec Fajansu
- 6) korzystne warunki rozwoju turystyki kulturowej ze względu na bogate zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz walory przyrodnicze (sąsiedztwo Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego, bliskość Zalewu Włocławskiego i jezior, np. jezioro Czarne, Łuba, Wikaryjskie);
- 7) wysoka wartość zabytkowych obiektów sakralnym, w tym Katedry p.w. Wniebowzięcia NMP o uznanej randze w skali ogólnopolskiej (Pomnik Historii);
- 8) poprawa stanu obiektów zabytkowych będących własnością gminy lub administrowanych przez Administrację Zasobów Komunalnych, poprzez systematyczną realizację prac konserwatorsko-remontowych;
- 9) zabytki wpisane do rejestru zabytków w przeważającej ilości oznakowane znakiem „Konwencji Haskiej”;
- 10) opracowane zasady ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków oraz na roboty budowlane oraz na prace konserwatorskie i restauratorskie w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków nieruchomości położonych w obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji;
- 11) ok. 41% powierzchni miasta objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- 12) możliwość ubiegania się przez właścicieli budynków o zwolnienie od podatku od nieruchomości położonych w granicach wyznaczonych przez Plac Wolności, ul. Zduńską, Zielony Rynek, ul. Związków Zawodowych, ul. Bechiego, Bulwary Marszałka Piłsudskiego, ul. Piwną, ul. Prymasa Wyszyńskiego, ul. Brzeską do Placu Wolności, w których wykonano remont całej elewacji albo ograniczono emisję dwutlenku węgla poprzez: przyłączenie budynku do miejskiej sieci ciepłowniczej lub zmianę ogrzewania węglowego na ogrzewanie elektryczne, gazowe lub olejowe.

Slabe strony

- 1) zly stan zachowania znacznej ilosci obiektow zabytkowych polozonych glownie w dzielnicy Starego Miasta, nalezacych do prywatnych wlascieli (zdegradowane kwartaly zabudowy zabytkowej czesto kwalifikujace sie do generalnego remontu badz rozbiorki, destrukcja obiektow architektonicznych i infrastruktury miejskiej polaczona z kumulacja niekorzystnych zjawisk spolecznych i ekonomicznych);
- 2) brak efektywnych dzialan majacych na celu poprawe stanu technicznego obiektow zabytkowych, polegajacych m.in. na zabezpieczeniu w budzecie miasta wystarczajacych srodkow finansowych na realizacje prac remontowych, konserwatorskich, rewalezacyjnych przy obiektach zabytkowych bedacych w zasobach miasta i wypracowaniu skutecznycych rozwiadzani i narzedzi umozliwiajacych pozyskanie przez wlascieli prywatnych dofinansowania na ww. prace z budzetu miasta i ze srodkow zewnetrznych;
- 3) brak wiedzy wlascieli nieruchomosci zlokalizowanych w centrum miasta o mozliwosci ubiegania sie o zwolnienie od podatku od nieruchomosci, w ktorych wykonano remont calej elewacji albo ograniczono emisje CO₂ poprzez przylaczenie budynku do miejskiej sieci cieplowniczej lub zmianę ogrzewania węgłowego na ogrzewania elektryczne, olejowe lub gazowe;
- 4) problemy z regulacja stanu prawnego czesci obiektow zabytkowych, usytuowanych glownie w najstarszej czesci miasta, pozostajacych w zarzadzcie Gminy, co wyklucza czynienie nakladow innych niz konieczne w mienie nie stanowiące własności Gminy i przyczynia się do systematycznego pogłębiania jego złego stanu technicznego;
- 5) ograniczone mozliwosci prawnofinansowe w skutecznej ochronie i dofinansowaniu prac i robót przy zabytkach nie wpisanych do rejestru zabytkow, ujętych w gminnej ewidencji zabytkow ze srodkow publicznych;
- 6) ograniczone srodki finansowe przeznaczone na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytkow lub znajdujacych sie w gminnej ewidencji zabytkow;
- 7) brak inicjatyw zmierzajacych do wspolpracy z inwestorami prywatnymi w ramach ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym;
- 8) niewystarczajace srodki finansowe zabezpieczane w budzecie miasta na specjalistyczne badania i opracowania (np. architektoniczne, archeologiczne, archiwalne, konserwatorsko-urbanistyczne), ktore powinny stanowic podstawe do wlasciwego postepowania przy uzytkowaniu, zagospodarowaniu, konserwacji, rewalezacji czy adaptacji obiektow i obszarow zabytkowych;
- 9) stopniowa degradacja zabytkowych nagrobkow na terenie Cmentarza Komunalnego ze wzgledu na zawile przepisy formalno-prawne dotyczace własności i dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i renowacyjnych ze srodkow publicznych;
- 10) niska swiadomosc spoleczna w postrzeganiu wartosci dziedzictwa niematerialnego, brak poczucia tozsamosci, lacznosci z tradycja, historia miasta.

Szanse

- 1) uwzględnienie zagadnień dotyczacych ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i planistycznych miasta;
- 2) mozliwosc pozyskania zewnetrznych zrodel finansowania na kompleksowa rewitalizacje zdegradowanych, zaniedbanych i izolowanych obszarow i obiektow zabytkowych;
- 3) rosnaća swiadomosc wlascieli obiektow zabytkow odnośnie mozliwosci pozyskania dofinansowania na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane;
- 4) dobrze rozpoznany i zaktualizowany zasob zabytkow nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytkow;
- 5) poprawa dostepnosci informacji medialnej i wizualnej o bogatej historii miasta, miejscach i obiektach zabytkowych;
- 6) tworzenie instytucji kultury, baz dla obslugi rekreacji, sportu, turystyki i organizacji pozarządowych z wykorzystaniem obiektow i obszarow o wartosciach historycznych i kulturowych;
- 7) podjecie dzialan na rzecz edukacji obywatelskiej, ksztaltujacych postawy pozytywnego postrzegania wizerunku miasta „od przedszkola do seniora”, nawiązujacych do tozsamosci miejsca, wzmacniajacych wrażliwosc estetyczna i poczucie wspoldowiedzialnosci za dziedzictwo kulturowe i przestrzen publiczna;
- 8) rosnaća chęć mieszkancow do identyfikowania sie z dziedzictwem kulturowym miasta;
- 9) stworzenie szciezek dydaktycznych i szlakow turystycznych z uwzględnieniem obiektow zabytkowych;
- 10) wzrost zainteresowania spolecznostwa turystyka kulturowa;
- 11) tworzenie miejsc pracy w obszarze zrewitalizowanej tkanki zabytkowej miasta;
- 12) kontynuowanie dzialan majacych na celu likwidacje niskich emisji w rejonie dzielnicy Starego Miasta Wloclawek;
- 13) mozliwosc ubiegania sie o mikrogranty na dzialania okreslone w Gminnym Programie Rewitalizacji.

Zagrozenia

- 1) niedostateczna swiadomosc inwestorow odnośnie zasadnosci ochrony zabytkow. Stąd samowolne dzialania na zabytkach bez uzgodnien i stosownych pozwoleń, swiadoma i nieswiadoma likwidacja (rozbiorka) obiektow

o wartościach historycznych, a nie wpisanych do rejestru zabytków, czy przebudowa i remont istniejących budynków bez uwzględnienia ich architektonicznych i historycznych walorów;

- 2) wykonywanie prac remontowych i konserwatorskich bez poszanowania substancji zabytkowej negatywnie wpływające na autentyczność zabytków, spowodowane niską świadomością społeczną oraz nieprzestrzeganiem prawa.
- 3) niewystarczająca ochrona i postępujący proces niszczenia zabytków;
- 4) niedostateczne zrozumienie mieszkańców dla pojęcia „części wspólnej” budynku, posesji i „przestrzeni publicznej”, skutkujące nieskrępowanym inwestowaniem w sposób przypadkowy bez poszanowania substancji zabytkowej i ładu przestrzennego oraz niekorzystnymi zmianami w elewacjach budynków, ogrodach (wymiana stolarki z dużą dowolnością form i kolorystyki, montaż witryn i szyldów, malowanie fragmentów fasad, niszczenie drzew, szpecące i szkodliwe przycinanie ich koron);
- 5) niedostateczne utożsamianie się mieszkańców z dziedzictwem kulturowym miasta i jego wartościowymi zasobami, a tym samym słabe poczucie odpowiedzialności, kompetencji i zrozumienia społecznego dla szeroko pojętej problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 6) zagospodarowywanie zabytkowych obiektów i historycznych przestrzeni w sposób powodujący utratę ich charakteru i wartości;
- 7) stosunkowo słaba integracja środowisk pozarządowych działających oddolnie w obszarze dziedzictwa kulturowego miasta;
- 8) niski poziom bezpieczeństwa w obszarze objętym Śródmieściem.

Dokonana analiza jest punktem wyjścia do sformułowania podstawowych problemów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego miasta, których rozwiązanie przekłada się na cele, kierunki działań i zadania wskazane do realizacji w ramach niniejszego Programu.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Program służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów i instytucji, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego.

Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Poniżej wskazano priorytety, kierunki działań oraz zadania programu.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno- gospodarczego Włocławka.	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ol style="list-style-type: none"> 1) prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy; 2) opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych; 3) podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta; 4) zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji; 5) rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (parków, cmentarzy); 6) dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością miasta w formie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych; 7) zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem, i kradzieżą; 8) opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych.
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby	<ol style="list-style-type: none"> 1) określenie zasad i ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;

społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ol style="list-style-type: none"> 2) prowadzenie prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: parkach, cmentarzach, parku dworskim; 3) iluminacja najcenniejszych zabytków miasta; 4) opracowanie projektu rewaloryzacji oraz realizacja nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie Śródmieścia.
Podjęcie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ol style="list-style-type: none"> 1) współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną; 2) szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną; 3) wspieranie utrzymania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów; 4) wspieranie rozwoju muzeów, izb pamięci; 5) wspieranie idei społecznej opieki nad zabytkami.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Kierunki działań	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ol style="list-style-type: none"> 1) Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków; 2) Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy; 3) Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji); 4) Walka z samowolami budowlanymi; 5) Ochrona panoram widokowych.
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego	Wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych.

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

Kierunki działań	Zadania
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Włocławka	<ol style="list-style-type: none"> 1) Udostępnienie i aktualizacja informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej; 2) Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego; 3) Opracowanie i aktualizacja mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ol style="list-style-type: none"> 1) Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich; 2) Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych; 3) Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa; 4) Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego miasta; 5) Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo;

	6) Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego; 7) Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym prac magisterskich i dyplomowych); 8) Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi; 9) Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć.
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	1) Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków; 2) Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego); 3) Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych.
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	1) Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego; 2) Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej; 3) Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.

Planowane założenia będą wykonywane przez wyznaczone do tego celu komórki w strukturach Urzędu Miasta przy współpracy z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – WKZ oraz instytucjami kultury, oświaty, kościelnymi i stowarzyszeniami identyfikującymi się z problematyką ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym.

Większość z powyższych zamierzeń będzie realizowane w sposób ciągły, niekiedy wykraczający poza okres obowiązywania niniejszego Programu lub w sposób cykliczny raz w roku (np. wsparcie finansowe prac przy zabytkach - dotacje, zwolnienie z podatku od nieruchomości, konkursy).

Oczekiwanym efektem systematycznej i konsekwentnej realizacji zamierzonych celów zawartych w niniejszym Programie na najbliższe 4 lata, jest właściwe rozpoznanie i zachowanie zasobu zabytkowego, zwiększenie kręgu zainteresowanych ochroną i opieką nad dziedzictwem kulturowym i zbudowanie solidnych podstaw zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego miasta Włocławka, co w konsekwencji korzystnie wpłynie na rozwój społeczno-gospodarczy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zakłada się, że zadania określone w Programie będą realizowane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) **prawnych** – wynikające z przepisów ustaw, rozporządzeń, założeń programów określających politykę państwa, województwa i miasta w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym m.in.:
 - uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
 - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - uzgadnianie decyzji o warunkach zabudowy i o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
 - wykonywanie decyzji administracyjnych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
 - realizacja założeń programowych Gminnego Programu Rewitalizacji.
- 2) **finansowych**:
 - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;

- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- coroczne zwiększanie wydatków w budżecie miasta na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- udzielanie dotacji na roboty budowlane polegające na remoncie lub przebudowie oraz na prace konserwatorskie i restauratorskie w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków dla właścicieli lub użytkowników wieczystych nieruchomości położonych w obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacji, subwencji;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi, sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego”;

3) koordynacyjnych:

- realizacja projektów i programów, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

4) społecznych:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Włocławek;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi;

5) kontrolnych:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

W celu badania stopnia realizacji zadań Programu, zalecany jest monitoring jego realizacji, który ma umożliwić bieżącą i długofalową ocenę realizacji celów i zadań. Obowiązek oceny wdrażania gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na jednostki samorządu terytorialnego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Prezydent miasta raz na 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu i przedstawia je Radzie Miasta. W sprawozdaniu należy ocenić poziom realizacji GPOnZ, który uwzględnił będzie stopień wykonania zaplanowanych zadań oraz efektywność ich wykonania.

Kryteria i wskaźniki prowadzenia oceny realizacji Programu:

W ramach Priorytetu I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno- gospodarczego Włocławka:

- 1) poziom wydatków budżetu miasta na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami;
- 2) liczba programów, w których uwzględniono zagadnienia dziedzictwa kulturowego;
- 3) poziom wydatków / kwota pozyskanych środków zewnętrznych na działania rewitalizacyjne, renowacyjne, rewaloryzacyjne i adaptacyjne w obiektach, zespołach i obszarach zabytkowych;
- 4) liczba sporządzonych specjalistycznych opracowań badawczo-dokumentacyjnych dotyczących tematyki dziedzictwa kulturowego;
- 5) liczba obiektów zabytkowych poddanych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania;
- 6) liczba obiektów zabytkowych poddanych pracom konserwatorsko-remontowym, renowacyjnym i adaptacyjnym do nowych funkcji;

- 7) powierzchnia zabytkowej zieleni i przestrzeni publicznych poddana rewaloryzacji;
- 8) liczba pomników nagrobnych poddanych konserwacji i renowacji;
- 9) kwoty udzielonych dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych;
- 10) liczba właścicieli i posiadaczy zabytków korzystających z preferencji finansowych z budżetu miasta;
- 11) liczba przedsięwzięć animacyjnych angażujących lokalną społeczność w ochronę i opiekę nad dziedzictwem kulturowym spójną z działaniami rewitalizacyjnymi;
- 12) liczba powołanych społecznych opiekunów zabytków.

W ramach Priorytetu II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:

- 1) poziom (w %) objęcia terenu miasta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz ilość uchwał miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego będących w trakcie realizacji;
- 2) liczba złożonych wniosków o wpis do rejestru zabytków obiektów i zespołów zabytkowych.

W ramach Priorytetu III. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości:

- 1) liczba osób korzystających z zakładki dotyczącej tematyki wrocławskich zabytków na oficjalnej stronie Urzędu Miasta Wrocław www.wroclawek.pl;
- 2) liczba osób korzystających z mapy zabytków, dostępnej w Geoportalu Miasta Wrocław;
- 3) liczba wydarzeń kulturalnych, okolicznościowych, imprez, wystaw, konkursów.
- 4) liczba konferencji, spotkań, szkoleń, sesji popularno-naukowych, warsztatów, wykładów związanych z tematyką dziedzictwa kulturowego;
- 5) liczba ujętych / zaktualizowanych obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 6) liczba publikacji, wydawnictw, folderów dotyczących zagadnienia ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturowego;
- 7) liczba przedszkoli i szkół wprowadzających tematykę dziedzictwa kulturowego do systemu nauczania;
- 8) ilość i długość (w km) utworzonych ścieżek dydaktycznych, szlaków turystycznych;
- 9) liczba osób zwiedzających muzea;
- 10) liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, wynikające z obowiązku narzuconego ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wiąże się m.in. z finansowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie.

Źródła dofinansowania można podzielić następująco:

1) Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;

- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

2) Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła pozauijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

3) Źródła prywatne:

- osób fizycznych: składki i zbiórki publiczne;
- organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji;
- osób prawnych.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.

Gmina Miasto Włocławek planuje prowadzenie i finansowanie konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obszarach i obiektach zabytkowych będących jej własnością lub współwłasnością.

W czasie obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024-2027 planowane są i prowadzone przez Gminę Miasto Włocławek inwestycje dotyczące obszarów i obiektów zabytkowych, w tym:

- 1) Zadania inwestycyjne wprowadzone do Wieloletniej Prognozy Finansowej na lata 2024-2042 przyjętej Uchwałą Nr LXXI/180/2023 Rady Miasta Włocławek z dnia 28 grudnia 2023r.

L.p.	Nazwa i cel	Okres realizacji programu		Limity wydatków w poszczególnych latach			
		od	do	2024	2025	2026	2027
1.	Utrzymanie terenów zieleni w mieście	2024	2028	330 000,00	310 000,00	320 000,00	330 000,00
2.	Trójka dobra Szkoła	2019	2028	15 000,00	50 000,00	50 000,00	50 000,00
3.	Modernizacja budynku Zespołu Szkół Technicznych	2019	2024	19 167 355,00			
4.	Przebudowa Placu Wolności	2022	2024	1 100 000,00			
5.	Przebudowa i rozbudowa budynku Brzeska 15	2021	2024	6 000 000,00			
6.	Przebudowa budynku przy ul. Królewieckiej 12	2021	2025	3 500 000,00	3 500 000,00		
7.	Rekonstrukcja jezdni i chodnika na moście stalowym wraz z zabezpieczeniem antykorozyjnym mostu i iluminacją	2020	2025	15 800 000,00	15 800 000,00		
8.	Wykonanie systemu przyzywowo-alarmowego w budynku DPS przy ul. Nowomiejskiej 19	2021	2025	101 312,27	69 426,84		
9.	Przebudowa kamienicy przy ul. Maślanej 4/6	2019	2024	12 000 000,00			
10.	Przebudowa budynku przy ul. 3 Maja 6 (rewitalizacja)	2022	2024	50 000,00			

Wykaz przedsięwzięć wieloletnich obejmujące programy i projekty realizowane z udziałem środków unijnych:

Lp.	Nazwa i cel	Łączne nakłady finansowe	2024	2025
1.	3 Maja woonefem/ przebudowa 3 Maja w ramach GPR Miasta Włocławek	17 113 927,52	16 767 733,32	
2.	Park Sienkiewicza dla osób z ograniczoną mobilnością – przebiecie do Bulwarów	9 762 016,39	1 000 000,00	
3.	Parki Kieszonkowe	549 554,34	549 554,34	
4.	Zielone tereny Śródmieścia	34 001 877,68	6 601 877,68	12 601 877,68

Gmina Miasto Włocławek w drodze Uchwały Rady Miasta Włocławek udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków a od 2019r. również przy zabytku znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacji podlegają prace wynikające z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj.:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Ponadto, istnieje możliwość ubiegania się o dotacje na roboty budowlane, polegające na remoncie lub przebudowie oraz na prace konserwatorskie i restauratorskie w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków dla właścicieli lub użytkowników wieczystych nieruchomości położonych w obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji.

Wysokość udzielanej dotacji jest uzależniona od zakresu przewidzianych prac w ramach programów:

1. „Inwestycja z klasą”- 50% nakładów koniecznych na prace dotyczące tylko części wspólnych budynku:
 - 1) kompleksowa przebudowa budynku z remontem elementów konstrukcyjnych oraz instalacji wewnętrznych (działania mające na celu usunięcie zagrożenia dla życia i mienia);

- 2) generalny remont ze szczególnym uwzględnieniem elementów konstrukcyjnych budynku oraz instalacji wewnętrznych (działania mające na celu usunięcie zagrożenia dla życia i mienia).
2. „Remont krok po kroku” – 30% nakładów koniecznych na prace lub roboty dotyczących tylko części wspólnych budynku oraz lokali usługowych:
 - 1) remont poszczególnych elementów konstrukcyjnych budynku oraz instalacji wewnętrznych;
 - 2) remont lub przebudowa lokalu usługowego (węzła sanitarno-socjalnego, instalacji co., wentylacji, instalacji elektrycznej, podłóg, dostępu do lokalu dla osób niepełnosprawnych, witryny zewnętrznej).
3. „Witryna +” – 30% nakładów koniecznych obejmujących opracowanie projektu budowlanego i graficznego witryny i reklamy lokalu usługowego oraz jego wykonanie.
4. „Historia się opłaca” - dotacja może być udzielona na prace konserwatorskie i restauratorskie, wymienione w art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków.

Spis rysunków:







- Rys. 1. Obszar Dzielnicy Starego Miasta we Włocławku określone decyzją wpisu do rejestru zabytków z dnia 30.09.1957 r. pod pozycją A/1560 (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek).
- Rys.2. Obszar Strefy historycznej struktury przestrzennej (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek).
- Rys.3. Granice strefy ochrony archeologicznej (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek).
- Rys.4. Włocławek. struktura przestrzenna zespołu osadniczego w połowie XIII w., według: B. Zgłobicki, Miasta lokacyjne w średniowiecznym Włocławku, Pogranicze polsko--pruskie i krzyżackie red. K. Grażawski, Włocławek–Brodnica 2007.
- Rys. 5. Plan miasta Włocławka z 1818 r. wykonany przez Wańkowskiego. Reprodukacja zachowanej kopii planu Józefa Maliszewskiego z 1814 r. Regulacja miasta obejmuje teren do obecnego Placu Wolności - projektowanego Nowego Rynku i Ogrodu Saskiego (źródło: „Studium Konserwatorsko-Urbanistycznego Włocławka. Tom II, Kartografia i ikonografia Włocławka, wybór do 1939r.” oprac. przez R. Hankowską – Włocławek I. 1991-1992; ze zbiorów MZKiD we Włocławku).
- Rys.6. Plan miasta Włocławka z 1911r.(źródło: „Przewodnik ilustrowany po Włocławku”, pod red. Stanisława Jankowskiego”, Włocławek 1922r.).
- Rys.7. Lokalizacja stanowisk archeologicznych na terenie Miasta Włocławek. Opracowanie, Wydział Urbanistyki i Architektury Urząd Miasta Włocławek.









Spis fotografii:








- Fot. 1. Widok na Park im. Henryka Sienkiewicza. Zabawy dzieci w parku. (źródło: pocztówka ze zbiorów MZKiD we Włocławku)
- Fot. 2. Widok na Nowy Rynek z cerkwią prawosławną i fragmentem Ogrodu Saskiego - obecnie Plac Wolności. (źródło: ze zbiorów MZKiD we Włocławku)
- Fot.3. Plac Wolności, 1930r. (źródło: ze zbiorów prywatnych, Kolekcja „Gazety Kujawskiej”)
- Fot. 4. Panorama miasta Włocławek od strony Szpetala Dolnego. Na pierwszym planie od lewej most drogowy z lat 1935-1937 (obecnie most im. Marszałka Rydza-Śmigłego), obok stary most z 1915/1916r., w głębi Katedra i Pałac Biskupi, fot. n.n., ok. 1938r. (źródło: ze zbiorów MZDiK we Włocławku)
- Fot. 5. Panorama miasta Włocławek na Szpetal. Na pierwszym planie od lewej stary most z 1915/1916r., obok most drogowy z lat 1935-1937 (obecnie most im. Marszałka Rydza-Śmigłego), fot. n.n., ok. 1938r. (źródło: ze zbiorów MZDiK we Włocławku)
- Fot. 6. Pomnik Obrońców Wisły 1920 r.
- Fot. 7. Kamienica z oficyną Bułwary im. Marszałka J. Piłsudskiego 18.
- Fot. 8. Kościół parafialny p.w. Św. Jana.
- Fot. 9. Kościół Katedralny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny we Włocławku.








12. Aneksy








Aneks nr 1. Wykaz obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Kujawsko-Pomorskiego z terenu miasta Włocławek (opracowano w Wydziale Urbanistyki i Architektury Urzędu Miasta Włocławek)









Fotografia zabytku	Adres	Obiekt	Numer	Data wpisu
	Bechiego 1	Gimnazjum państwowe żeńskie, obecnie Liceum im. Marii Konopnickiej	A/728	29.07.1993 r.
	Bechiego 2	Zespół willi miejskiej: - budynek willi - dawna służbówka - ogród z elementami małej architektury	A/1007/1-3	22. 06.2006 r.
	Brzeska 20	Zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego: - kościół - kaplica pogrzebowa (kostnica) - ogrodzenie z bramą	A/472/1-3	08.07.1996 r.
	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 6	spichlerz	A/695	05.06.1985 r.
	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 9	spichlerz	A/680	14.02.1989 r.
	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 18 / Świętego Jana 1	kamienica z oficyną	A/665	18.01.1993 r.









	Al. Chopina 3-5	Cmentarz Komunalny w części obejmującej cmentarze: rzymsko-katolicki, ewangelicki i prawosławny w ich pierwotnych granicach wraz z nagrobkami	A/1504	18.07.1984 r.
	Aleja Chopina 54	główne budynki Poczty	A/664	Aleja Chopina 54
	Cyganka 26	kamienica z oficynami	A/732	15.02.1993 r.
	Gdańska 2-4	Pałac Biskupi	A/688	25.11.1985 r.
	Gdańska 8	kanonia	A/5	31.05.1999 r.
	Prymasa Karnkowskiego 3 /Wojska Polskiego 2	Zespół budynków Wyższego Seminarium Duchownego: - budynek frontowy północny - skrzydło południowe - skrzydło wschodnie (biblioteka) - skrzydło zachodnie	A/1544/1-4	10.12.2009 r.
	Prymasa Karnkowskiego 3 /Wojska Polskiego 2	Kościół seminaryjny p.w. św. Witalisa	A/443	01.03.1962 r.
	Kilińskiego 5	Zespół Fabryki Maszyn i Odlewni Żeliwa Hugo Mühsama: - budynek hali pras i blacharni	A/648/1-2	06.07.1998 r.







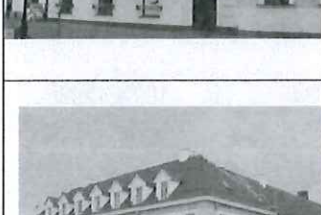

		- budynek odlewni		
	Kilińskiego 20 / Wojska Polskiego 22	Zespół budynków Sądu: - budynek główny z oficyną, obecnie Sąd Rejonowy - budynek administracyjny, obecnie Sąd Okręgowy - budynek administracyjny C - drzewostan	A/643/1-4	28.12.1998 r.
	Plac Kopernika 3	Kolegium Wikariuszy, obecnie Muzeum Diecezjalne	A/4	31.05.1999 r.
	Plac Kopernika 3a	dzwonnica	A/662	08.07.1996 r.
	Plac Kopernika 7	Kościół Katedralny p.w. Wniebowzięcia NMP	A/487	01.03.1962 r.
	Plac Kopernika 7	kanonia, obecnie prałatówka	A/682	17.08.1987 r.
	Kościuszki 2 / Kilińskiego	Pałacyk Mühsama	A/683	20.05.1987r.









	Kościuszki 12	dawny Pałac Köhna z oficynami	A/658	16.05.1996r.
	Kościuszki 15	kamienica, obecnie Bank Ochrony Środowiska	A/668	11.05.1994r.
	Kościuszki / Bauera 5 / Kilińskiego 3a (d. Kościuszki 14)	dawna Fabryka Fajansu „Teichweld, Asterblum” i „Czamański”:	A/281/1-4	08.12.1981r.
		- budynek piecowni nr 22		
		- budynek piecowni nr 28		
		- budynek piecowni nr 37		
	Królewiecka 12	budynek wielorodzinny	A/1592	16.05.1956r.
	Królewiecka 14	budynek wielorodzinny	206/354/A	16.05.1956r.
	Królewiecka 16 / Piekarska 2	budynek wielorodzinny	43/355/A	16.05.1956r.
	Łazienna 1	budynek jednorodzinny	A/685	23.09.1986r.







	Łazienna 2	budynek dawnej łaźni miejskiej	A/666	02.08.1993r.
	Łazienna 6	budynek	A/1202	29.07.1993r.
	Łęgska 5	Willa, tzw. Pałacyk Dyrektora Celulozy	A/3	31.05.1999r.
	Łęgska 26	budynek dawnego Gimnazjum Długosza	A/729	29.07.1993r.
	Łęgska 28, 28a, 28b / Bechiego 4, 4a, 4b	Zespół dawnego Browaru Bojańczyka: - budynek zarządcy browaru - budynek browaru - budynek magazynowy nr 1 - budynek magazynowy nr 2 - ogrodzenie	A/1243	12.06.1998r.
	Łęgska 42	kamienica	A/735	29.04.1992r.
	Łęgska 69	budynek wielorodzinny	A/690	22.04.1985r.

	3 Maja 9 / Cyganka 15	kamienica	A/647	26.10.1998r.
	3 Maja 17	budynek dawnego Starostwa	A/551	09.03.1995r.
	Maślana 1-3	kościół parafialny p.w. św. Jana	A/455	27.05.1927r.
	Mickiewicza 6	dawna Szkoła Handlowa z oficyną, obecnie Liceum im. Ziemi Kujawskiej	A/692	23.08.1984r.
	Nizinna 7 / Zarzeczewo	Zespół parkowo-dworski : - dwór - pawilon ogrodowy - park	A/1306/1-3	19.05.1988r.
	Nowomiejska 8	Zespół budynków kolonii urzędniczej: - budynek główny - budynek boczny I - budynek boczny II - oficyna I - oficyna II	A/678	05.01.1993r.
	Nowomiejska 19	budynek mieszkalny, obecnie Dom Pomocy Społecznej	A/710	08.07.1996r.
	Obrońców Wisły 1920r. 18	Mogiła Zbiorowa Poległych Obrońców Wisły z 1920r.	A/731	16.04.1993r.

	Okrzei 77 / Lunewil 17a	dawny Młyn Parowy J. Sterna	A/649	24.03.1998r.
	Słowackiego 1a	budynek Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej oraz siedziba PTTK	A/34	27.03.2001r.
	Smolna 7	Pałacyk, tzw. Willa Grodzkiego	A/679	30.10.1992r.
	Stary Rynek 11 / Łęska 58	kamienica z oficyną	A/655/1-2	09.09.1996r.
	Stary Rynek 14	kamieniczka	A/687	10.12.1985r.
	Stary Rynek 15	kamieniczka	A/686	10.12.1985r.
	Plac Staszica 1	budynek szkoły wraz z założeniem zieleni, placami, boiskiem i ogrodzeniem	A/727	06.09.1996r.
	Stodólna 70	dawny Szpital Gminy Żydowskiej	A/712/1-2	17.04.1996r.
		- oficyna wschodnia i zachodnia		
		- ogrodzenie od frontu		

	Szpitalna 21 i Szpitalna 23 (d. Szpitalna 19/21)	Willa miejska, tzw. „Pałacyk Bojańczyka”	A/733	29.01.1993r.
	Szpitalna 24	dawna cegielnia Bojańczyka	A/711	04.07.1996r.
	Wiejska 19/ Żeromskiego 19/21	kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa	A/702	30.10.1992r.
	Wojska Polskiego 7	budynek wielorodzinny	A/689	03.06.1985r.
	Plac Wolności 1	kamienica, obecnie siedziba Naczelnej Organizacji Technicznej	A/1221	16.10.1984r.
	Plac Wolności 2	kamienica	A/696	16.10.1984r.
	Plac Wolności 5	budynek „Hotel Polski”	A/693	05.06.1985r.
	Plac Wolności 6	Zespół klasztorny OO. Franciszkanów: - kościół klasztorny, obecnie kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych - klasztor	A/486	01.03.1962r.

	Plac Wolności 11 / Polskiej Organizacji Wojskowej 1	kamienica z oficynami	A/651	21.04.1997r.
	Prymasa Wyszynskiego 2	budynek dawnej roгатki miejskiej	A/1008	22.06.2006r.
	Prymasa Wyszynskiego 12 / Piwna 4	dawny magazyn cykorii Fabryki Cykorii F. Bohma, tzw. Czarny Spichrz murowano-drewniany	A/359/44/A	03.04.1957r.
	Zamcza 10	spichlerz	A/280	08.11.1984r.
	Zielony Rynek 7 / Królewiecka 27	ofycyna	A/734	15.01.1993r.
	Zielony Rynek 7 / Królewiecka 27	kamienica mieszczańska wraz z oficyną	A/734	15.01.1993r.
	Zielony Rynek 15	kamienica mieszczańska	A/677	15.01.1993r.
	Zielony Rynek 17	kamienica z oficynami	A/1259	15.12.2006r.

				
	Żabia 2	budynek dawnego Banku Gospodarstwa Krajowego	A/1474	13.10.1993r.
	Żabia 8	budynek Remizy Strażackiej	A/1024	13.10.1993r.
	Żytnia 55	Pałacyk, obecnie Dom Dziecka	A/736	19.05.1987r.
	Włocławek - Miasto	Dzielnica Starego Miasta – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej	A/1560	30.09.1957r.
	Włocławek - Miasto	Park miejski im. Henryka Sienkiewicza	A/1304	25.03.1994r.

Aneks nr 2. Wykaz kart adresowych zabytków nieruchomości ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Wrocław.

L.p.	Adres	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków
1	Świętego Antoniego 2 / Stodólna 45	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
2	Świętego Antoniego 3	budynek wielorodzinny	lata 1926-1927	
3	Świętego Antoniego 3a	budynek jednorodzinny	lata 20. XX w.	
4	Świętego Antoniego 10	budynek	lata 20. XX w.	
5	Świętego Antoniego 12/14	budynek wielorodzinny	lata 20. XX w.	
6	Świętego Antoniego 19	budynek wielorodzinny	lata 1933-1934	
7	Świętego Antoniego 20	budynek wielorodzinny	1939 r.	
8	Świętego Antoniego 22	budynek wielorodzinny	1928 r.	
9	Świętego Antoniego 23	budynek wielorodzinny	1934 r.	
10	Świętego Antoniego 25	budynek wielorodzinny	lata 1927-1928	
11	Świętego Antoniego 29	budynek wielorodzinny	1939 r.	
12	Świętego Antoniego 29a	budynek wielorodzinny	1937 r.	
13	Świętego Antoniego 33	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
14	Świętego Antoniego 33a	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
15	Świętego Antoniego 35	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
16	Świętego Antoniego 37 i Świętego Antoniego 39	budynek	lata 30. XX w.	
17	Świętego Antoniego 41 / Bukowa 42	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
18	Świętego Antoniego 41a / Bukowa 41	willa	około 1929 r.	
19	Świętego Antoniego 47	budynek wielorodzinny	1934 r.	
20	Świętego Antoniego 48	kamienica z oficyną	około 1938 r.	
21	Świętego Antoniego 50	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
22	Świętego Antoniego 51	budynek jednorodzinny	lata 30. XX w.	
23	Świętego Antoniego 53 / Aleja Chopina 44	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
24	Świętego Antoniego 53 / Aleja Chopina 44	ofycyna	lata 30. XX w.	
25	Bechiego 1	Gimnazjum państwowe żeńskie, obecnie Liceum im. Marii Konopnickiej	lata 1926-1930, 1937 r.	A/728 z dnia 29.07.1993 r.
26	Bechiego 2	Zespół willi miejskiej:		A/1007/1-3 z dnia 22.06.2006 r.
27		- budynek willi	lata 1923-1925	
28		- dawna służbówka	około 1930 r.	
28		- ogród z elementami małej architektury	lata 20. XX w.	
29	Bednarska 2	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
30	Biskupia 3	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
31	Biskupia 3	ofycyna I	około 1900 r.	
32	Biskupia 3	ofycyna II	około 1900 r.	
33	Biskupia 11	budynek z oficynami	około 1900 r.	
34	Biskupia 13 / Lunewil 1	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
35	Bojańczyka 12	kamienica modernistyczna	po 1931 r.	
36	Bojańczyka 15	budynek wielorodzinny	1932 r., rozbudowany po 1933 r.	
37	Bojańczyka 18a	budynek wielorodzinny	1930 r.	
38	Bojańczyka 18b	budynek wielorodzinny	1939 r.	
39	Bojańczyka 20/22	kamienica	lata 30. XX w.	
40	Bojańczyka 21	budynek wielorodzinny	1932 r., rozbudowany w 1934 r.	
41	Bojańczyka 23	budynek z oficyną	lata 1932-1934	
42	Bojańczyka 24	willa	1925 r.	
43	Bojańczyka 25 / Aleja Chopina 50	kamienica	1912 r.	
44	Bojańczyka 27	budynek z oficynami	około 1920 r.	
45	Bojańczyka 29	budynek z oficyną	przed 1918 r.	

46	Browarna	kamienna nawierzchnia ulicy	2. połowa XIX w.	
47	Browarna 2 - Bulwary	budynek wielorodzinny	1910 r.	
48	Browarna 5	budynek jednorodzinny	1880 r.	
49	Brzeska 1/3 / Cyganka 27	budynek	około 1830 r., około 1870 r.	
50	Brzeska 1/3	budynek z oficynami	około połowy XIX w.	
51	Brzeska 1/3	ogrodzenie z bramą	około 1880 r.	
52	Brzeska 2	budynek	początek XX w.	
53	Brzeska 4	drukarnia	początek XX w.	
54	Brzeska 4a	budynek z oficyną	początek XX w.	
55	Brzeska 5	budynek jednorodzinny	1880 r.	
56	Brzeska 8	budynek z oficynami	1900 r.	
57	Brzeska 13 i Brzeska 13b	budynek z oficyną	1840 r.	
58	Brzeska 15	budynek	1935 r.	
59	Brzeska 16	budynek z oficynami	koniec XIX w.	
60	Brzeska 17	budynek z oficynami	1911 r.	
61	Brzeska 19	budynek wielorodzinny	1939 r.	
	Brzeska 20	Zespół kościoła ewangelicko- augsburskiego:		A/472/1-3 z dnia 08.07.1996 r.
62		- kościół	1884 r.	
63		- kaplica pogrzebowa (kostnica)	około 1884 r.	
64		- ogrodzenie z bramą	1897 r.	
65		- rzeźba płaczącego anioła	początek XX w.	
66		- figura Chrystusa	początek XX w.	
67	Brzeska 21	budynek z oficyną	1877 r.	
68	Brzeska 22	pastorówka	połowa XIX w., 1881 r.	
69	Brzeska 22 / Słowackiego	ogrodzenie pastorówki	koniec XIX w.	
70	Brzeska 27	budynek wielorodzinny	1910 r.	
71	Brzeska 29 / Przedmiejska 20	budynek z oficynami	1927 r.	
72	Brzozowa 2	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
73	Bukowa 20/22	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
74	Bukowa 24	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
75	Bulwary Marszałka Piłsudskiego	kamienna nawierzchnia uliczki wewnętrznej pomiędzy ulicami Bulwary – Szpichlerna	początek XX w., przebudowana w latach 80. XX w.	
76	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 5b / Towarowa 2	budynek	1960 r.	
77	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 5c	budynek wielorodzinny	1950 r.	
78	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 6	spichlerz	1848 r.	A/695 z dnia 05.06.1985 r.
79	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 9	spichlerz	1842 r.	A/680 z dnia 14.02.1989 r.
80	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 17	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
81	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 18 / Świętego Jana 1	kamienica z oficyną	około 1869 r., 1900 r.	A/665 z dnia 18.01.1993 r.
82	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 25 / Matebudy 2	budynek wielorodzinny	1901 r.	
83	Bulwary Marszałka Piłsudskiego 27	budynek wielorodzinny	1910 r.	
84	Ceglana 1	oficyna, tzw. ogiernia	początek XX w.	
85	Ceglana 10	oficyna	początek XX w.	
86	Ceglana 12	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
87	Ceglana 13/15	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
88	Ceglana 16	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
89	Ceglana 25 i Ceglana 25a	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
90	Ceglana 27	oficyna	początek XX w.	
91	Chelmicka 6	budynek jednorodzinny	początek XX w.	

92	Chelmicka 12	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
93	Chelmicka 36/38	budynek drewniany	początek XX w.	
94	Chłodna 5	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
95	Chłodna 19	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
96	Chłodna 26	kapliczka przydrożna	lata 20. XX w., remont po 1945 r.	
97	Chłodna 40	budynek	4. ćw. XIX w.	
98	Chłodna 46	budynek drewniany	koniec XIX w.	
99	Chłodna 47	budynek drewniany	koniec XIX w.	
100	Chłodna 48	budynek drewniany	koniec XIX w.	
101	Chłodna 51 / Kapitulna 27	budynek wielorodzinny	koniec XIX w.	101
102	Chmielna 5	budynek jednorodzinny	przed 1926 r.	
103	Chmielna 8	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
104	Chmielna 10	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
105	Chmielna 11	budynek wielorodzinny	1936 r.	
106	Chmielna 13	budynek z oficyną	początek XX w.	
107	Chmielna 16	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
108	Chmielna 17 / Reymonta 25	budynek	przed 1930 r.	
109	Chmielna 18 / Jagiellońska 10	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
110	Chmielna 19	budynek	około 1900 r.	
111	Chmielna 21	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
112	Chmielna 23 / Jagiellońska 8	budynek	około 1920 r.	
113	Chmielna 29	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
114	Chmielna 31	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
115	Aleja Chopina / Cmentarna / Aleja Królowej Jadwigi	ogrodzenie Cmentarza Komunalnego	4. ćw. XIX w.	
116	Aleja Chopina 3-5	Cmentarz Komunalny w części obejmującej cmentarze: rzymskokatolicki, ewangelicki i prawosławny w ich pierwotnych granicach wraz z nagrobkami	lata 1881-1892	A/1504 z dnia 18.07.1984 r.
117	Aleja Chopina 3-5	Cmentarz Komunalny	lata 30. XX w. i powojenne	
118	Aleja Chopina 3-5	kaplica, obecnie Cerkiew Prawosławna p.w. Św. Mikołaja	1895 r., lata 1951-1953	
119	Aleja Chopina 3-5	mauzoleum żołnierzy niemieckich	1915 r.	
120	Aleja Chopina 38	budynek wielorodzinny	1930 r.	
121	Aleja Chopina 52 / Bojańczyka 14	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
122	Aleja Chopina 54 i działka	główne budynki Poczty	lata 1935-1937	A/664 z dnia 15.01.1993 r.
123	Al. Chopina 57	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
124	Ciasna 45	oficyna	1. ćw. XX w.	
125	Cicha 2	budynek	1930 r.	
126	Cicha 5-7	budynek jednorodzinny	1933 r.	
127	Cicha 11a	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
128	Cicha 15	budynek jednorodzinny	1934 r.	
129	Cicha 18	budynek z oficyną	1930 r.	
130	Cicha 25	budynek z oficyną	początek XX w.	
131	Cicha 28	budynek oficyny	lata 40-50 XX w.	
132	Cicha 29	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
133	Cyganka 1	budynek z oficyną	około 1920 r.	
134	Cyganka 1 / Królewiecka 2	budynek	1902 r.	
135	Cyganka 5	budynek wielorodzinny	połowa XIX w.	
136	Cyganka 9	budynek z oficynami	1903 r., 1930 r.	
137	Cyganka 9	oficyna	lata 1909-1914	
138	Cyganka 11	budynek z oficyną	około 1900 r., 1926 r.	

139	Cyganka 12	budynek z oficynami	1899 r.	
140	Cyganka 12	kinoteatr „Corso”, potem kino „Bałtyk”	1883 r., 1901 r., 1937 r., 1958 r.	
141	Cyganka 13	budynek wielorodzinny	przed 1842 r., 1854 r.	
142	Cyganka 13	oficyna I	przed 1842 r., 1854 r.	
143	Cyganka 13	oficyna II	przed 1842 r., 1854 r.	
144	Cyganka 13	podwórkowa ręczna pompa do wody - pozostałości	około 1900 r.	
145	Cyganka 14 / 3 Maja 7	budynek z oficyną	1908 r., 1935 r.	
146	Cyganka 17	budynek z oficyną	4. ćw. XIX w.	
147	Cyganka 18	budynek z oficynami	1925 r.	
148	Cyganka 19	budynek I z oficyną	4. ćw. XIX w.	
149	Cyganka 19	budynek II z oficyną	4. ćw. XIX w.	
150	Cyganka 20	budynek z oficyną	1900 r.	
151	Cyganka 24	budynek z oficynami	1913 r.	
152	Cyganka 24	oficyna	1913 r.	
153	Cyganka 26	kamienica z oficynami i działka	około 1910 r.	A/732 z dnia 15.02.1993 r.
154	Cyganka 26	budynek z oficyną	1844, przebudowana około 1911 r.	
155	Cyganka 28	dawne Seminarium SS Urszulanek, obecnie Starostwo Powiatowe	lata 1928-1930	
156	Cysterska 9	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
157	Cysterska 10	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
158	Cysterska 14	budynek murowano-drewniany	początek XX w.	
159	Cysterska 19	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
160	Długa 4	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
161	Długa 9	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
162	Długa 10a	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
163	Długa 24	kapliczka przydrożna	lata 20. XX w., remont po 1945 r., 2000 r.	
164	Długa 65	budynek koszarowy z dawnego zespołu koszar wojskowych, obecnie sąd	1920 r.	
165	Dygasińskiego 8	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
	Falbanka 26 / Falbanka 48	Zespół dawnej Cegielni Miejskiej „Falbanka”:	1927 r.	
166	Falbanka 26	- budynek cegielni		
167	Falbanka 26	- komin		
168	Falbanka 48	- suszarnia cegieł		
169	Rondo Falbanka (ul. Kruszyńska / Aleja Jana Pawła II)	kapliczka przydrożna na drzewie	około połowy XX w.	
170	Gdańska	Grodzisko – w miejscu Pałacu Biskupiego i ogrodu	relikt grodu z X-XIII w.	
171	Gdańska 1 / Bulwary Marszałka Piłsudskiego 28	budynek z oficynami	1900 r.	
172	Gdańska 2-4	Pałac Biskupi	1. połowa XIV w., lata 1720-1738, 1925 r.	A/688 z dnia 25.11.1985 r.
173	Gdańska 2-4	pawilon ogrodowy przy Pałacu Biskupim	XIX / XX w.	
174	Gdańska 2-4	ogrodzenie z bramą Pałacu Biskupiego i ogrodu	około 1925 r.	
175	Gdańska 3	oficyna	około 1920 r.	
176	Gdańska 8	kanonia	1649 r., 1900 r.	A/5 z dnia 31.05.1999 r.
177	Gdańska 10	dawna kanonia, obecnie dom	około połowy XIX w.	
178	Gdańska 10	oficyna	około 1900 r.	
179	Grodzka 11	budynek wielorodzinny	1920 r.	

180	Grodzka 34	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
181	Inowrocławska	nastawnia kolejowa	1. połowa XX w.	
182	Inowrocławska 13	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.	
183	Jagiellońska 2/4	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
184	Jagiellońska 14	budynek jednorodzinny	1932 r.	
185	Jagiellońska 16	budynek jednorodzinny	1932 r.	
186	Aleja Jana Pawła II 14r	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
187	Świętego Jana 5 / Szpichlerka 28	budynek wielorodzinny	1848 r., 1903 r.	
188	Jasna 8	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
189	Jaworowa 38	Kapliczka przydrożna	Lata 30. XX w., przebudowana l. 70. XX w.	
190	Jesionowa / Reymonta	fragment ogrodzenia z tablicą pamiątkową	około 1970 r.	
191	Jesionowa 1 (Reymonta 24-26 / Plac Staszica 2)	Zespół dawnej Fabryki Fajansu: - budynek administracji i wzorcowni	początek XX w.	
192		- malarnia		
193		- piecownia i formownia		
194		- szlamownia i odlewnia		
195	Jesionowa 2	budynek wielorodzinny	lata 1942-1943	
196	Jesionowa 4	budynek wielorodzinny	lata 1942-1943	
197	Jesionowa 6	budynek wielorodzinny	lata 1942-1943	
198	Jesionowa 8	budynek wielorodzinny	lata 1942-1943	
199	Jodłowa 1	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
200	Jodłowa 2	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
201	Jodłowa 2a	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
202	Jodłowa 3	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
203	Jodłowa 4	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
204	Jodłowa 5	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
205	Jodłowa 6	budynek wielorodzinny	lata 40. XX w.	
206	Kaliska / Spółdzielcza 7a	nastawnia kolejowa	początek XX w.	
207	Kaliska 1a	budynek stacji Kolejki Wąskotorowej	około 1920 r.	
208	Kaliska 6/8	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
209	Kaliska (w pobliżu Kaliska 58)	krzyż przydrożny	lata 20. XX w., remont po 1945 r.	
210	Kaliska 91e	kapliczka przydrożna	lata 20. XX w., remont po 1945 r., 2000 r.	
211	Kapitulna 1	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
212	Kapitulna 3	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
213	Kapitulna (w pobliżu Kapitulnej 6)	kapliczka przydrożna	lata 20. XX w., remont po 1945 r., przeniesiona w 2012 r.	
214	Kapitulna 17a	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
215	Kapitulna 19	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
216	Kapitulna 20	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
217	Kapitulna 25	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
218	Kapitulna 31	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
219	Kapitulna 32	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
220	Kapitulna 35	budynek jednorodzinny	1920 r.	
221	Prymasa Karnkowskiego	kamienna nawierzchnia ulicy	lata 30. XX w.	
	Prymasa Karnkowskiego 3 / Wojska Polskiego 2	Zespół budynków Wyższego Seminarium Duchownego:		A/1544/1-4 z dnia 10.12.2009 r.
222		- budynek frontowy północny	lata 1898-1900	
223		- skrzydło południowe	lata 1887-1888	
224		- skrzydło wschodnie (biblioteka)	1843 r.	
225		- skrzydło zachodnie	lata 1881-1882, 1908r.	

226	Prymasa Karnkowskiego 3 / Wojska Polskiego 2	kościół seminaryjny pw. św. Witalisa	około 1330 r.	A/443 z dnia 01.03.1962 r.
227	Prymasa Karnkowskiego 5	budynek	1900 r.	
228	Prymasa Karnkowskiego 7	budynek	1900 r.	
229	Aleja Kazimierza Wielkiego / Rybnicka	kapliczka przydrożna	lata 20. XX w., remont po 1945 r., 2000 r.	
230	Kilińskiego	kamienna nawierzchnia ulicy	lata 20. XX w.	
231	Kilińskiego 1	oficyna	koniec XIX w.	
232	Kilińskiego 4	budynek z oficyną	około 1900 r.	
	Kilińskiego 5	Zespół Fabryki Maszyn i Odlewni Żeliwa H. Mühsama:		A/648/1-2 z dnia 06.07.1998 r.
233		- budynek hali pras i blacharni	1893 r.	
234		- budynek odlewni	1893 r.	
235	Kilińskiego 7	budynek wielorodzinny	1930 r.	
236	Kilińskiego 7a	budynek wielorodzinny	1930 r.	
237	Kilińskiego 8	budynek z oficyną	1900 r.	
238	Kilińskiego 9	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
239	Kilińskiego 11	budynek wielorodzinny	1930 r.	
240	Kilińskiego 11a / Wojska Polskiego 33	kamienica	1930 r.	
241	Kilińskiego 12	budynek z oficyną	1900 r.	
242	Kilińskiego 12a	oficyna	1900 r.	
243	Kilińskiego 16	przychodnia lekarska	około 1930 r.	
244	Kilińskiego 16a	budynek z oficyną	około 1930 r.	
245	Kilińskiego 18 / Wojska Polskiego 31	budynek wielorodzinny	1911 r.	
	Kilińskiego 20 / Wojska Polskiego 22	Zespół budynków Sądu:	XIX / XX w.	A/643/1-4 z dnia 28.12.1998 r.
246		- budynek główny z oficyną, obecnie Sąd Rejonowy		
247		- budynek administracyjny, obecnie Sąd Okręgowy		
248		- budynek administracyjny C		
249		- drzewostan	lata 30. XX w.	
250	Plac Kopernika 1	dawne Gimnazjum Żeńskie J. Steinbokówny	1928 r.	
251	Plac Kopernika 2	budynek wielorodzinny	2 połowa XIX w., około 1918 r.	
252	Plac Kopernika 3	Kolegium Wikariuszy, obecnie Muzeum Diecezjalne	lata 1732-1736	A/4 z dnia 31.05.1999 r.
253	Plac Kopernika 3a	dzwonnica	1854 r.	A/662 z dnia 08.07.1996 r.
254	Plac Kopernika 7	Kościół Katedralny pw. Wniebowzięcia NMP	lata 1339-1896	A/487 z dnia 01.03.1962 r.
255	Plac Kopernika 7	kanonia, obecnie prałatówka	1854 r.	A/682 z dnia 17.08.1987 r.
256	Plac Kopernika 7	parkan przy prałatówce	1854 r.	
257	Kościuszki 1	budynek	1897 r.	
258	Kościuszki 2	dawny sklep narzędzi rolniczych, obecnie apteka	około 1925 r.	
259	Kościuszki 2 / Kilińskiego	Pałac Mühsama i działka	1894 r.	A/683 z dnia 20.05.1987 r.
260	Kościuszki 3	budynek banku	lata 1929-1935	
261	Kościuszki 4	budynek	1865 r., 1905 r.	
262	Kościuszki 5 / Polskiej Organizacji Wojskowej 8	budynek wielorodzinny	1903 r.	
263	Kościuszki 6	budynek z oficyną	1877 r.	
264	Kościuszki 6a	oficyna I	1912 r.	

265	Kościuszki 6b	oficyna II	XIX / XX w.	
266	Kościuszki 6e	oficyna III	1912 r.	
267	Kościuszki 7	budynek z oficynami	1876 r.	
268	Kościuszki 8	oficyna, dawny magazyn wyrobów gotowych z Zespołu Fabryki Fajansu L. Czamańskiego	około 1900 r.	
269	Kościuszki 10	elewacja frontowa budynku	1869 r.	
270	Kościuszki 11	budynek wielorodzinny	1878 r.	
271	Kościuszki 12	dawny Pałac Köhna z oficynami	1881 r.	A/658 z dnia 16.05.1996 r.
272	Kościuszki 12 / Kościuszki 16a	pozostałości ogrodzenia dawnej fabryki fajansu „Teichweld, Asterblum” i „Czamański”	koniec XIX w.	
273	Kościuszki 13	budynek z oficyną	1879 r., lata 1933-1936	
274	Kościuszki 14 / 16	budynek wielorodzinny	1930 r.	
275	Kościuszki 14 / 16	oficyna	koniec XIX w.	
276	Kościuszki 15	kamienica, obecnie Bank Ochrony Środowiska	1898 r.	A/668 z dnia 11.05.1994 r.
277	Kościuszki 17	kamienica z oficynami	1879 r.	
278	Kościuszki 19	kamienica z oficyną	1876 r., oficyna 1889 r. i 1926 r.	
279	Kościuszki 19a	kamienica	1930 r.	
280	Kościuszki 21	kamienica z oficyną	lata 1912-1913	
281	Kościuszki 26	kamienica	1912 r.	
	Kościuszki / Bauera 5 / Kilińskiego 3a (d. Kościuszki 14)	dawna Fabryka Fajansu „Teichweld, Asterblum” i „Czamański”:	lata 1873-1930	A/281/1-4 z dnia 08.12.1981 r.
282	Kościuszki / Bauera 5	- budynek piecowni nr 22	1873 r.	
283	Kościuszki /	- budynek piecowni nr 28	1873 r.	
284	Kilińskiego 3a	- budynek piecowni nr 37	po 1893 r.	
285		- budynek piecowni nr 38	1912 r.	
286	Kowalska	kamienna nawierzchnia ulicy	2. połowa XIX w., remont po 2000 r.	
287	Kowalska 2 / Łęgska 67	kamienica z oficyną	1838 r.	
288	Kowalska 4	kamienica z oficyną	1901 r.	
289	Kraszewskiego 17	budynek wielorodzinny	około 1930 r.	
290	Kraszewskiego 21	budynek wielorodzinny	1930 r.	
291	Kraszewskiego 23	budynek wielorodzinny	1930 r.	
292	Kraszewskiego 25	budynek wielorodzinny	1930 r.	
293	Kraszewskiego 28	budynek wielorodzinny	około 1930 r.	
294	Kraszewskiego 36	budynek jednorodzinny	około 1930 r.	
295	Królewiecka 5	oficyna	1914 r.	
296	Królewiecka 8	budynek jednorodzinny	1928 r.	
297	Królewiecka 9	budynek z oficyną	1901 r.	
298	Królewiecka 11	budynek	1855 r.	
299	Królewiecka 12	budynek wielorodzinny	1800 r.	A/1592 z dnia 16.05.1956 r.
300	Królewiecka 13	budynek wielorodzinny	1850 r.	
301	Królewiecka 14	budynek wielorodzinny	około 1800 r.	206/354/A z dnia 16.05.1956 r.
302	Królewiecka 16 / Piekarska 2	budynek wielorodzinny	około 1800 r.	43/355/A z dnia 16.05.1956 r.
303	Królewiecka 19 / Złota 3	kamienica	1903 r.	
304	Królewiecka 20	oficyna	1877 r.	
305	Królewiecka 21 / Srebrna 2	budynek wielorodzinny	1903 r.	

306	Królewiecka 21 / Srebrna 4	budynek	1905 r.	
307	Królewiecka 23 / Srebrna 5	kamienica	lata 1922-1925	
308	Królewiecka 25	budynek z oficyną	1911 r.	
309	Królewiecka 26	budynek wielorodzinny	1900 r.	
310	Królewiecka 28	budynek wielorodzinny	1902 r.	
311	Królewiecka 31	budynek z oficyną	1903 r.	
312	Królewiecka 36	budynek z oficynami	1910 r.	
313	Królewiecka 38	oficyna	początek XX w.	
314	Krzywa Góra (w pobliżu ulicy Krzywa Góra 3c, Toruńska 156)	krzyż przydrożny	początek XX w., wymiana po 1980 r.	
315	Leśna 1	kaplica z dzwonnica	początek XX w.	
	Leśna 2 i 2a	Zespół budynków Zgromadzenia Sióstr NMP:	początek XX w.	
316	Leśna 2	- budynek główny		
317		- dawniej budynki gospodarcze, obecnie mieszkalny i gospodarczy		
318	Leśna 2a	- budynek przedszkola		
319	Leśna 2	Figura Św. Józefa z Dzieciątkiem		
320	Leśna 16	budynek wielorodzinny	połowa XX w.	
	Leśna 24	Zespół dawnej Piekarni:	1. połowa XX w.	
321		- budynek główny		
322		- budynek administracyjny, ob. szkoła		
323		- budynek gospodarczy		
324	Leśna 29 / Ptasia 1	budynek wielorodzinny	1. połowa XX w.	
325	Leśna	kapliczka przydrożna	l.30. XX w., przebudowana po 2000 r.	
326	Lipnowska 9	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
327	Lipnowska 11a i Lipnowska 11b	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
328	Lipnowska 12b	budynek drewniany	początek XX w.	
329	Lipnowska 14	oficyna	początek XX w.	
330	Lipnowska 14a	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
331	Lipnowska 14c	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
332	Lipnowska 17	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
333	Lipnowska 19	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
334	Lipnowska 20	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
335	Lipnowska 21	budynek drewniany	początek XX w.	
336	Lipnowska 26	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
337	Lipnowska 27	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
338	Lisek 11 / Obwodowa 3	krzyż morowy, tzw. „Karawika”	1894 r.	
339	Lisek 12b	budynek drewniany	początek XX w.	
340	Lunewil 19	budynek pompowni kolejowej	około 1900 r.	
341	Łazienna 1	budynek jednorodzinny	1926 r.	A/685 z dnia 23.09.1986 r.
342	Łazienna 2	budynek dawnej łaźni miejskiej	1937 r.	A/666 z dnia 02.08.1993 r.
343	Łazienna 6	budynek	1935 r.	A/1202 z dnia 29.07.1993 r.
344	Łazienna 7	budynek jednorodzinny	około 1900 r.	
345	Łazienna 9 / Biskupia 4	budynek jednorodzinny	około 1900 r.	
346	Łęgska	kamienna nawierzchnia ulicy	2. połowa XIX w., lata 20. XX w., remont w 2015 r.	
347	Łęgska 4	budynek administracyjny	około 1902 r.	

348	Łęgska 5	Willa, tzw. Pałacyk Dyrektora Celulozy	1897 r.	A/3 z dnia 31.05.1999 r.
	Łęgska 10a / Łęgska 16	Zespół dawnej Fabryki Celulozy Braci Cassirer:		
349	Łęgska 16	- komin ceglany kotłowni	1928 r.	
350	Łęgska 18a / Ogniowa	budynek wielorodzinny	2. ćw. XX w.	
351	Łęgska 20	dawne stajnie koszarowe Kawalerii Rosyjskiej	4 ćw. XIX w., po 1918 r. i po 1945 r.	
352	Łęgska 22	budynek wielorodzinny z oficyną	około połowy XIX w.	
353	Łęgska 22a	budynek wielorodzinny	koniec XIX w.	
354	Łęgska 22b	oficyna	około połowy XIX w.	
355	Łęgska 22b	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	
356	Łęgska 24	pałacyk Jurgaszki	około połowy XIX w.	
357	Łęgska 26	budynek dawnego Gimnazjum Długosza	lata 1926-1931	A/729 z dnia 29.07.1993 r.
	Łęgska 28 / Bechiego 4a, 4b, 4c	Zespół dawnego Browaru Bojańczyka:		A/1243 z dnia 12.06.1998 r.
358	Łęgska 28	- budynek zarządcy browaru	1880 r.	
359	Łęgska 28	- budynek browaru	1832 r.	
360	Łęgska 28 / Bechiego 4a i 4b	- budynek magazynowy nr 1	1878 r.	
361	Łęgska 28 / Bechiego 4c	- budynek magazynowy nr 2	1878 r.	
362	Łęgska 28	- ogrodzenie	lata 1832-1880	
363	Łęgska 30	budynek wielorodzinny	koniec XIX w.	
364	Łęgska 32	budynek z oficyną	koniec XIX w.	
365	Łęgska 32 / Towarowa 5	budynek wielorodzinny	koniec XIX w.	
366	Łęgska 34	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
367	Łęgska 36	kamienica z oficyną	1879 r., 1913 r.	
368	Łęgska 37 / Ogniowa 13	budynek wielorodzinny	około 1930 r.	
369	Łęgska 42	kamienica	połowa XIX w.	A/735 z dnia 29.04.1992 r.
370	Łęgska 44	budynek wielorodzinny	1873 r.	
371	Łęgska 45	budynek wielorodzinny	1900 r.	
372	Łęgska 46	budynek wielorodzinny	1862 r.	
373	Łęgska 47-49	budynek	około 1830 r.	
374	Łęgska 54 / Browarna	budynek wielorodzinny	1898 r.	
375	Łęgska 54b	oficyny	przed 1818 r.	
376	Łęgska 56	budynek z oficyną	1848 r.	
377	Łęgska 69	budynek wielorodzinny	około 1800 r.	A/690 z dnia 22.04.1985 r.
378	Łęgska 77	budynek z oficyną	około połowy XIX w., 1930 r.	
379	Łęgska 79	budynek z oficyną	1876 r.	
380	Łubna 7a	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
381	Łubna 8a	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
382	3 Maja 1	kamienica	1893 r.	
383	3 Maja 1	oficyna	1893 r.	
384	3 Maja 1 / Stary Rynek	kamienica	koniec XVIII w., 1851 r.	
385	3 Maja 3-5	kamienica I	1880 r.	
386	3 Maja 3-5	kamienica II z oficynami	1848 r.	
387	3 Maja 4	kamienica	1850 r., 1937 r.	
388	3 Maja 4	oficyna	XIX / XX w.	
389	3 Maja 6	kamienica z oficyną	1861 r.	
390	3 Maja 8 / Cyganka	kamienica z oficynami	1845 r., 3. ćw. XIX w.	
391	3 Maja 8 / Cyganka	oficyna	3. ćw. XIX w.	
392	3 Maja 9 / Cyganka 15	kamienica	lata 1868-1877	A/647 z dnia 26.10.1998 r.
393	3 Maja 10 / Cyganka 17	kamienica I	lata 1838-1840	

394	3 Maja 10 / Cyganka 17	kamienica II z oficyną	1840 r., koniec XIX w.	
395	3 Maja 10 / Cyganka 17	budynek gospodarczy przy oficynie kamienicy II	koniec XIX w.	
396	3 Maja 11	kamienica z oficyną	około 1875 r.	
397	3 Maja 11	oficyna	około 1875 r.	
398	3 Maja 12 / Cyganka 17	kamienica z oficyną	około 1865 r.	
399	3 Maja 12 / Cyganka 17	oficyna	około 1865 r.	
400	3 Maja 13	kamienica z oficynami	1879 r.	
401	3 Maja 13	oficyna	około 1879 r.	
402	3 Maja 14	kamienica z oficynami	1860 r., 1876 r., oficyny 1870 r.	
403	3 Maja 15	kamienica z oficynami	lata 1838-1844 r.	
404	3 Maja 16	kamienica z oficyną	lata 1860-1867	
405	3 Maja 16	oficyna	lata 1860-1867	
406	3 Maja 17	budynek dawnego Starostwa	lata 1836-1844, 1851 r.	A/551 z dnia 09.03.1995 r.
407	3 Maja 18	kamienica z oficynami	około 1835 r., 1845 r., 1910 r.	
408	3 Maja 19 / Żabia 13	kamienica z oficynami	1911 r., 1919 r.	
409	3 Maja 19 / Żabia 15	kamienica z oficynami	1846 r., 1912 r.	
410	3 Maja 20	kamienica z oficynami	1828 r., 3. ćw. XIX w.	
411	3 Maja 21	kamienica z oficyną	lata 1838-1852, lata 1880-1913	
412	3 Maja 22	kamienica	1828 r., 1842 r., 1873 r.	
413	3 Maja 23	kamienica z oficyną	1853 r., 1912 r.	
414	3 Maja 23	oficyna	2. połowa XIX w.	
415	3 Maja 24	kamienica	1830 r., 3 ćw. XIX w.	
416	3 Maja 25	kamienica z oficynami	1848 r., 1865 r., około 1914 r.	
417	3 Maja 25	oficyna I	1910 r.	
418	3 Maja 25	oficyna II	1910 r.	
419	3 Maja 27	kamienica z oficyną	1880 r.	
420	3 Maja 28	kamienica	1841 r.	
421	3 Maja 29	kamienica II	1. połowa XIX w.	
422	3 Maja 29 / Piekarska	kamienica I	1830 r.	
423	3 Maja 29 / Piekarska 14	budynek z oficyną	1900 r.	
424	3 Maja 30	oficyna	lata 1864-1866	
425	3 Maja 32	kamienica	1863 r.	
426	3 Maja 32a	oficyna	około 1863 r.	
427	3 Maja 33 / Przedmiejska 14	kamienica z oficynami	1825 r., 1847 r., oficyny 1867 r.	
428	3 Maja 34	kamienica z oficyną	1912 r.	
429	3 Maja 36	kamienica	1847 r.	
430	Maślana 1-3	kościół parafialny pw. św. Jana	lata 1538-1635	A/455 z dnia 27.05.1927 r.
431	Maślana 2	budynek z oficyną	1842 r.	
432	Maślana 4 /6	budynek z oficyną	1865 r.	
433	Maślana 4 / Maślana 6	budynek z oficyną	2. poł. XIX w., 1905 r.	
434	Maślana 4 / Maślana 6	oficyna	XIX / XX w.,	
435	Matebudy 1-3	budynek z oficyną	1902 r.	
436	Matebudy 1-3 / Bulwary Marszałka Piłsudskiego 24	budynek z oficynami	1902 r.	
437	Matebudy 6	budynek wielorodzinny	1913 r.	
438	Matebudy 8	budynek wielorodzinny	1911 r.	
439	Mickiewicza 3	przychodnia i poradnie lekarskie	1/2 ćw. XX w.	
440	Mickiewicza 4a	oficyna	XIX / XX w.	
441	Mickiewicza 5 / Kilińskiego 14	budynek	1. połowa XX w.	

442	Mickiewicza 6	dawna Szkoła Handlowa z oficyną, obecnie Liceum im. Ziemi Kujawskiej	1901 r.	A/692 z dnia 23.08.1984 r.
443	Mickiewicza 8	budynek wielorodzinny	1935 r.	
444	Mickiewicza 10	budynek wielorodzinny	1930 r.	
445	Miełocińska 3	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
446	Miła 6	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	
447	Miła 9	budynek	1. ćw. XX w.	
448	Miła 18a	budynek wielorodzinny	około 1920 r.	
449	Miła 20	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
450	Mostowa 1	budynek wielorodzinny	1924 r.	
	Nizinna 7 (Zarzewo)	Zespół parkowo-dworski:	2 połowa XIX w.	A/1306/1-3 z dnia 19.05.1988 r.
451		- dwór		
452		- pawilon ogrodowy		
453		- park		
454	Nizinna 5 (Zarzewo)	- sześciorak	XIX / XX w.	
455	Nizinna 5b (Zarzewo)	- obora		
456	Nizinna 7 (Zarzewo)	- czworak		
457	Nizinna (Zarzewo)	- stodoła		
458	Nizinna (Zarzewo)	- stajnia		
459	Nizinna (Zarzewo)	- dawny spichlerz, obecnie magazyn		
460	Nizinna (Zarzewo)	- magazyn		
461	Nizinna (Zarzewo)	figura św. Józefa z Dzieciątkiem	1. ćw. XX w.	
	Nowomiejska 8	Zespół budynków kolonii urzędniczej:	lata 1922-1925	A/678 z dnia 05.01.1993 r.
462		- budynek główny		
463		- budynek boczny I		
464		- budynek boczny II		
465		- oficyna I		
466		- oficyna II		
467	Nowomiejska 15b	budynek gospodarczy	lata 1923-1925	
468	Nowomiejska 17	budynek wielorodzinny	lata 1923-1925	
469	Nowomiejska 19	budynek mieszkalny, obecnie Dom Pomocy Społecznej	lata 1922-1925	A/710 z dnia 08.07.1996 r.
470	Nowomiejska 23	przedszkole	1930 r.	
471	Nowomiejska 25	d. cmentarz żydowski	ok. 1830 r.	
472	Obrońców Wisły 1920 r. / Lipnowska	figura Chrystusa przydrożna	lata 20. XX w., remont po 2000 r.	
473	Obrońców Wisły 1920 r. 3a	budynek jednorodzinny	około 1930 r.	
474	Obrońców Wisły 1920 r. 5	budynek jednorodzinny	1926 r.	
475	Obrońców Wisły 1920 r. 18	Mogiła Zbiorowa Poległych Obrońców Wisły z 1920 r. z działką	lata 1921-1922	A/731 z dnia 16.04.1993 r.
	Ogniowa 2 i Ogniowa 8/10	Zespół Państwowej Niższej Szkoły Technicznej:		
476	Ogniowa 2	- szkoła	lata 1920-1924	
477		- warsztaty		
478		- wieża ciśnień		
479	Ogniowa 8/10	- internat	lata 1920-1922	
480	Ogniowa 4	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
481	Ogniowa 4	oficyna	początek XX w.	
482	Ogniowa 9/11	budynek wielorodzinny	około 1920 r.	
483	Ogniowa 15	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
484	Okrzei 56 / Polskiej Organizacji Wojskowej 37	oficyna	1. ćw. XX w.	

485	Okrzei 59	magazyn Polskich Kolei Państwowych	1900 r.	
486	Okrzei 61	budynek	1900 r.	
487	Okrzei 67a	wieża ciśnień	1908 r.	
488	Okrzei 69a	budynek	1900 r.	
489	Okrzei 77 / Lunewil 17a	dawny Młyn Parowy J. Sterna	lata 1907-1909	A/649 z dnia 24.03.1998 r.
490	Orla 4	budynek	1900 r.	
491	Paderewskiego 3a	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
492	Paderewskiego 7	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
493	Papieżka 89	budynek szkoły, obecnie Zespół Szkół nr 11	2. ćw. XX w.	
494	Papieżka 91	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	
495	Papieżka 95	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	
496	Papieżka 97	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	
497	Papieżka 106	budynek jednorodzinny	1936 r.	
498	Papieżka 116	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
499	Papieżka 117	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
500	Papieżka 118a	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
501	Papieżka 119	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
502	Papieżka 120	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
503	Papieżka 121	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
504	Piekarska 1 / Królewiecka 18	budynek jednorodzinny	1867 r.	
505	Piekarska 2	budynek z oficynami	1890 r.	
506	Piekarska 3	zespół ceglanych oficyn	lata 1880-1881	
507	Piekarska 4	budynek z oficynami	1913 r.	
508	Piekarska 6	budynek z oficyną	1888 r.	
509	Piekarska 10b	budynek z oficyną	1911 r.	
510	Piekarska 12	budynek z oficynami	1880 r., 1912 r.	
511	Piekarska 13	budynek z oficyną	1912 r.	
512	Piekarska 13	oficyna	XIX / XX w.	
513	Piekarska 15	budynek z oficynami	1912 r.	
514	Piekarska 19 / 3 Maja 31	kamienica	przed 1892 r.	
515	Piekarska 25	budynek wielorodzinny	1900 r.	
516	Piwna 3	budynek Klubu Wioślarza, obecnie hotel	lata 1926-1928	
517	Planty 40	willa	lata 20. XX w.	
518	Planty 42	willa	lata 20. XX w.	
519	Płocka 11	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
520	Płocka 17	budynek wielorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
521	Płocka 35	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
522	Płocka 41	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
523	Płocka 50	budynek jednorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
524	Płocka 52	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
525	Płocka 53	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
526	Płocka 54	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
527	Płocka 58	budynek z oficyną	1. ćw. XX w.	
	Płocka 89, 91 i 91a	dawny Zespół Młyna Przedsiębiorstwa Polskich Zakładów Zbożowych:	1. ćw. XX w.	
528	Płocka 89	- budynek dyrekcji		
529	Płocka 89	- budynek portierni		
530	Płocka 89	- elewator zbożowy		
531	Płocka 91 i 91a	- budynek biurowy		
532	Płocka (w pobliżu Płockiej 172a)	kapliczka przydrożna	lata 20. XX w., remont po 1947 r., 2000 r.	
533	Płocka 179	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
534	Płocka 181	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	

		i budynek gospodarczy	
535	Płocka 188	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.
536	Płocka 197 i Płocka 199	krzyż przydrożny	lata 20. XX w., remont po 1945 r.
537	Płocka 206	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.
538	Płocka 216	budynek	1. ćw. XX w.
539	Płocka 236a	budynek jednorodzinny	1 połowa XX w.
540	Płocka 236a	budynek gospodarczy	1 połowa XX w.
541	Płocka 236a / Rozdroże	krzyż przydrożny	lata 20. XX w., remont po 1945 r.
542	Podmiejska 4	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.
543	Polna 14 i Polna 14a	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.
544	Polna 18a	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.
545	Polna 20	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.
546	Polna 20a	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.
547	Polna 86	budynek wielorodzinny	początek XX w.
548	Polna 88	budynek wielorodzinny	1920 r.
549	Polna 89	oficyna	1. ćw. XX w.
550	Polna 91	oficyna	1. ćw. XX w.
551	Polna 104	budynek wielorodzinny	1/2 ćw. XX w.
552	Polskiego Czerwonego Krzyża 1	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.
553	Polskiego Czerwonego Krzyża 2	budynek jednorodzinny	lata 20. XX w.
554	Polskiego Czerwonego Krzyża 4	budynek jednorodzinny	lata 20. XX w.
555	Polskiego Czerwonego Krzyża 6	budynek jednorodzinny	lata 20. XX w.
556	Polskiego Czerwonego Krzyża 8	budynek jednorodzinny	1-2 ćw. XX w.
557	Polskiego Czerwonego Krzyża 21	budynek wielorodzinny	1-2 ćw. XX w.
558	Polskiej Organizacji Wojskowej 12	budynek z oficynami	około 1900 r.
559	Polskiej Organizacji Wojskowej 13	budynek	około 1900 r.
560	Polskiej Organizacji Wojskowej 21a / Piastowska 1	budynek	około 1900
561	Polskiej Organizacji Wojskowej 22b	budynek wielorodzinny	1930 r.
562	Polskiej Organizacji Wojskowej 25/27	budynek wielorodzinny	około 1930 r.
	Polskiej Organizacji Wojskowej 24a, 26/30 i 32	dawna Fabryka Cykorii Bohma:	lata 1899-1900, 1928 r.
563	Polskiej Organizacji Wojskowej 24a	- budynek magazynowy	
564		- budynek gospodarczy	
565		- warsztat	
566		- budynek fabryki	
567		- budynek magazynowy, obecnie administracyjny	
568		- budynek portierni	
569		- budynek prażarni zboża	
570	Polskiej Organizacji Wojskowej 32	- budynek biurowo-administracyjny	
571	Polskiej Organizacji Wojskowej 33/35	budynek wielorodzinny	około 1920 r.
572	Polskiej Organizacji Wojskowej 41	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.
573	Polskiej Organizacji Wojskowej 43 / Spółdzielcza 13a	dom dróżnika	początek XX w.
574	Południowa 3	barak robotniczy	1. ćw. XX w.
575	Południowa 6	budynek wielorodzinny	1930 r.
576	Przedmiejska 2	budynek wielorodzinny	4. ćw. XIX w.
577	Przedmiejska 3	kapliczka NMP	początek XX w.
578	Przedmiejska 10	oficyny	1901 r.
579	Przedmiejska 18	oficyna	XIX / XX w.
580	Przesmyk 6	budynek mieszkalny z częścią gospodarczą	początek XX w.
581	Pusta 5	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.

582	Pusta 25	budynek	1. ćw. XX w.	
583	Reymonta 12	budynek jednorodzinny	1930 r.	
584	Reymonta 19	budynek wielorodzinny	2. ćw. XX w.	
585	Reymonta 21	budynek wielorodzinny	1-2 ćw. XX w.	
586	Reymonta 22	budynek wielorodzinny	1-2. ćw. XX w.	
587	Reymonta 22a	budynek wielorodzinny	1-2. ćw. XX w.	
588	Reymonta 30 i Reymonta 30a	budynek wielorodzinny	1-2. ćw. XX w.	
589	Reymonta 31	kamienica	1932 r.	
590	Reymonta 34 / Chmielna 15	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
591	Reymonta 39 / Świętego Antoniego 17	budynek wielorodzinny	około 1930 r.	
592	Reymonta 40	budynek jednorodzinny	1932 r.	
593	Reymonta 40a	budynek jednorodzinny	1932 r.	
594	Reymonta 42	budynek jednorodzinny	około 1930 r.	
595	Rybacka	kamienna nawierzchnia ulicy	2. połowa XIX w., remont po 2000 r.	
596	Sienna 8	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
597	Sienna 10	budynek wielorodzinny	1901 r.	
598	Siewna 4/6	plebania	1. połowa XX w.	
599	Siewna 4/6 / Podmiejska 16	kościół parafialny pw. Chrystusa Króla	lata 40. XX w.	
600	Siewna 7 i Siewna 7a	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.	
601	Siewna 11, 11a i 11c	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.	
602	Siewna 13	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.	
603	Składowa	ulica brukowana	początek XX w.	
604	Składowa 5	kamienica	około 1900 r.	
605	Księża Skorupki 4	Budynek, obecnie Archiwum Państwowe	początek XX w.	
606	Słodowska 22	dawny Młyn „Słodowo”	około 1900 r.	
607	Słodowska 24	dom właściciela Młyna „Słodowo”	około 1900 r.	
608	Słowackiego	kamienna nawierzchnia ulicy	lata 20. XX w.	
609	Słowackiego 1a	budynek Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej oraz siedziba PTTK	lata 1925-1930	A/34 z dnia 27.03.2001 r.
610	Słowackiego 2a	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
611	Słowackiego 3	budynek wielorodzinny	lata 20. XX w.	
612	Słowackiego 4	dawna Ochronka	koniec XIX w. / początek XX w.	
613	Słowackiego 4	ogrodzenie ceglano-metalowe z furtką wzdłuż dawnej Ochronki	lata 20. XX w.	
614	Słowackiego 4a	dawny Dom Miłosierdzia	koniec XIX w. / początek XX w.	
615	Słowackiego 6	budynek wielorodzinny	1936 r.	
616	Słowackiego 6a	budynek wielorodzinny	1936 r.	
617	Słowackiego 7	budynek wielorodzinny	1. połowa XX w.	
618	Słowackiego 8	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
619	Słowackiego 10	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
620	Smolna 5	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
621	Smolna 7	Pałacyk, tzw. Willa Grodzkiego	około 1920 r.	A/679 z dnia 30.10.1992
622	Smolna 10	budynek	około 1920 r.	
	Spółdzielcza 12 i 12a	Zespół budynków GS „Sch”:	1. ćw. XX w.	
623	Spółdzielcza 12	- budynek portierni		
624	Spółdzielcza 12a	- budynek magazynowy		
625	Spółdzielcza 12a	- magazyny		
626	Srebrna 1	kamienica	1913r.	
627	Starodębska 9	budynek	1. ćw. XX w.	

628	Starodębska 11	budynek jednorodzinny	XIX w. / XX w.	
629	Starodębska 12/14	budynek z oficynami	koniec XIX w., 1912 r.	
630	Starodębska 12/14	oficyna	około 1900 r.	
631	Starodębska 13/15	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	
632	Starodębska 19	budynek wielorodzinny	lata 20. / 30. XX w.	
633	Starodębska 21b	budynek wielorodzinny	1920 r.	
634	Starodębska 21c	budynek jednorodzinny	1920 r.	
635	Starodębska 23a	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
636	Starodębska 36	budynek wielorodzinny	1908 r.	
637	Starodębska 36	magazyn	początek XX w.	
638	Starodębska 37	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
639	Starodębska 38	dawna Szkoła Powszechna, obecnie budynek wielorodzinny	około 1920 r.	
640	Starodębska 39	budynek wielorodzinny	1920 r.	
	Starodębska 41	Zespół budynków fabrycznych „Leszczyński”:	1926 r.	
641		- budynek fabryczny I		
642		- budynek fabryczny II		
643		- budynek fabryczny III		
644		- budynek fabryczny IV dawnej kotłowni		
645	Starodębska 42	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
646	Stary Rynek 4	kamienica z oficynami	1872 r.	
647	Stary Rynek 5	budynek z oficyną	1856 r.	
648	Stary Rynek 6	budynek wielorodzinny	1821 r.	
649	Stary Rynek 7 / Wiślana 11a	budynek z oficyną	1823 r.	
650	Stary Rynek 11 / Łęgska 58	kamienica z oficyną	lata 1863-1864	A/655/1-2 z dnia 09.09.1996 r.
651	Stary Rynek 12	oficyna	1836 r.	
652	Stary Rynek 13	budynek wielorodzinny	1845 r.	
653	Stary Rynek 14	kamieniczka	XVI w., 1. połowa XVIII w.	A/687 z dnia 10.12.1985 r.
654	Stary Rynek 15	kamieniczka	około połowy XVIII w.	A/686 z dnia 10.12.1985 r.
655	Stary Rynek 15 / Szpichlerka 19	budynek	2. połowa XIX w.	
656	Plac Staszica 1	budynek szkoły wraz założeniem zieleni, placami, boiskiem i ogrodzeniem	lata 1924-1929	A/727 z dnia 06.09.1996 r.
657	Plac Staszica 5/6	budynek wielorodzinny	1/2 ćw. XX w.	
658	Stodólna 1a i Stodólna 1b	budynek jednorodzinny	1. połowa XX w.	
659	Stodólna 2b	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
660	Stodólna 6	oficyna	1925 r.	
661	Stodólna 7	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
662	Stodólna 8/10	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
663	Stodólna 14	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
664	Stodólna 16	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
665	Stodólna 16a	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
666	Stodólna 24	kamienica z oficyną	około 1900 r.	
667	Stodólna 26	kamienica z oficyną	około 1920 r.	
668	Stodólna 28	budynek	1. ćw. XX w.	
669	Stodólna 32	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
670	Stodólna 32	oficyny	1. ćw. XX w.	
671	Stodólna 35	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
672	Stodólna 36a	budynek jednorodzinny	1. ćw. XX w.	
673	Stodólna 38	budynek wielorodzinny, dawna oficyna	1. ćw. XX w.	
674	Stodólna 40	kamienica	połowa XIX w.	
675	Stodólna 43	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
676	Stodólna 51	kamienica	lata 30. XX w.	

677	Stodólna 56	kamienica	lata 30. XX w.	
678	Stodólna 56a	budynek jednorodzinny	lata 30. XX w.	
	Stodólna 59 / Królewiecka 3	dawna Fabryka Cykorii Lewenstama:	1853 r.	
679		- budynek administracyjny		
680		- budynek produkcyjny		
681		- budynek produkcyjny		
682	Stodólna 60	budynek wielorodzinny	koniec XIX w.	
683	Stodólna 62	kamienica	około połowy XIX w.	
	Stodólna 70	dawny Szpital Gminy Żydowskiej	1882 r., lata 1992-1928	A/712/1-2 z dnia 17.04.1996 r.
684		- oficyna wschodnia i zachodnia		
685		- ogrodzenie od frontu		
686	Suszycka 6	budynek jednorodzinny	początek XX w.	
687	Suszycka 13	dawniej spichlerz, młyn murowany	początek XX w.	
688	Szczęśliwa 1	budynek wielorodzinny	około 1920 r.	
689	Szczęśliwa 2 / Św. Antoniego 28	budynek z oficynami	około 1927 r., 1933 r.	
690	Szczęśliwa 3 / Bojańczyka 1	budynek z oficyną	około 1920 r., 1933 r., oficyna 1926 r.	
691	Szpichlerza	kamienna nawierzchnia ulicy	2. połowa XIX w.	
692	Szpichlerza 5 i Szpichlerza 5a	budynek wielorodzinny	1894 r.	
	Szpichlerza 7/9	Zespół Fabryki Gwoździ:	lata 1908-1919	
693		- budynek biurowo-mieszkalny		
694		- gwoździarnia		
695		- polerownia		
696		- warsztat		
697	Szpichlerza 10	budynek wielorodzinny	1870 r.	
698	Szpichlerza 15	budynek wielorodzinny	połowa XIX w.	
699	Szpichlerza 20 / Browarna 6	budynek wielorodzinny	1864 r.	
700	Szpitalna 1a	budynek wielorodzinny	2. ćw. XX w.	
701	Szpitalna 1b	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
702	Szpitalna 3	budynek wielorodzinny	1943 r.	
703	Szpitalna 5	budynek wielorodzinny	1943 r.	
704	Szpitalna 8	budynek wielorodzinny	około 1920 r.	
705	Szpitalna 10a	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
706	Szpitalna 11	dawna oficyna, obecnie budynek wielorodzinny	początek XX w.	
707	Szpitalna 12	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
708	Szpitalna 15	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
709	Szpitalna 19	fragment ogrodzenia ceglanego ogrodu przy Pałacyku Bojańczyka	lata 20. XX w.	
710	Szpitalna 21 i Szpitalna 23 (d. Szpitalna 19/21)	Pałacyk Bojańczyka	1881 r.	A/733 z dnia 29.01.1993 r.
711	Szpitalna 21-29	parkan metalowy dawnego ogrodu przy Pałacyku Bojańczyka	lata 20. XX w.	
712	Szpitalna 22a	dom dróżnika	początek XX w.	
713	Szpitalna 24	dawna cegielnia Bojańczyka	lata 1883-1903	A/711 z dnia 04.07.1996 r.
714	Szpitalna 26	dom dróżnika	początek XX w.	
715	Targowa 7	kamienica	około 1925 r.	
716	Targowa 9 / Zielony Rynek 2a	kamienica	około 1920 r.	
717	Toruńska 75	budynek wielorodzinny	około 1920 r.	
718	Toruńska 85	dawna garbarnia, obecnie budynek mieszkalny	początek XX w.	

719	Toruńska 90	krzyż przydrożny	lata 20. XX w., remont po 1947 r.	
720	Toruńska 121j	krzyż przydrożny	lata 20. XX w., remont po 1945 r.	
721	Toruńska (w pobliżu Toruńskiej 153)	krzyż przydrożny	lata 20. XX w., remont po 1945 r.	
722	Toruńska 208c	cmentarz przy parafii rzymsko-katolickiej pw. Chrystusa Króla w Rózinowie	1930 r.	
723	Toruńska 215-217	pomnik ku czci Powstania Listopadowego	1931 r.	
724	Traugutta 25	budynek wielorodzinny	XIX / XX w.	
725	Tumska	kamienna nawierzchnia ulicy	lata 20. XX w., przebudowana 2012 r.	
726	Tumska 2	budynek wielorodzinny	lata 1864-1878	
727	Tumska 2 / Stary Rynek 8	budynek jednorodzinny	1. połowa XIX w.	
728	Tumska 4	budynek wielorodzinny	1909 r.	
729	Tumska 5	budynek z oficyną	1844 r., przed 1910 r.	
730	Tumska 6	budynek wielorodzinny	1854 r., 1960 r.	
731	Tumska 7	budynek z oficyną	1838 r., 1910 r., oficyna - 1909 r.	
732	Tumska 10	prałotówka	1938 r.	
733	Warszawska 5	budynek wielorodzinny	lata 20. XX w.	
734	Węglowa 9 i Węglowa 9a	budynek	początek XX w.	
735	Węglowa 15	budynek wielorodzinny	początek XX w.	
736	Wiejska 13	budynek	około 1920 r.	
737	Wiejska 14	budynek, obecnie warsztaty terapii zajęciowej	około 1900 r.	
738	Wiejska 19 / Żeromskiego 19/21	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa	lata 1926-1938	A/702 z dnia 30.10.1992
739	Wiejska 19 / Żeromskiego 19/21	plebania	1922 r.	
740	Wiejska 19 / Żeromskiego 19/21	figura NMP	2. ćw. XX w.	
741	Wiejska 19a	dzwonnica	2. ćw. XX w.	
742	Wiejska 39a	budynek jednorodzinny	1925 r.	
743	Wieniecka / Energetyków	dom dróżnika	początek XX w.	
744	Wiślana 1 / Bulwary Marszałka Piłsudskiego 22	kamienica z oficynami	około 1880 r.	
745	Wiślana 3	budynek wielorodzinny	przed 1881 r.	
746	Wiślana 5	budynek jednorodzinny	1922 r.	
747	Wiślana 5b	oficyna	1. ćw. XX w.	
748	Wiślana 10	budynek wielorodzinny	1905 r.	
749	Wojska Polskiego	ogrodzenie	1900 r.	
750	Wojska Polskiego / Prymasa Karnkowskiego	figura Matki Boskiej Niepokalanej	1954 r.	
751	Wojska Polskiego 2	budynek wielorodzinny	około 1910 r.	
752	Wojska Polskiego 2a	dawniej budynek Liceum im. Piusa X, obecnie bank	1932 r.	
753	Wojska Polskiego 3	budynek z oficyną	3 ćw. XIX w.	
754	Wojska Polskiego 4	budynek wielorodzinny	3 ćw. XIX w.	
755	Wojska Polskiego 7	budynek wielorodzinny	1901 r.	A/689 z dnia 03.06.1985 r.
756	Wojska Polskiego 9 / Orla 9	dom zakonny Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Marii Panny	lata 1915-1919	
757	Wojska Polskiego 12 / Biskupia 2	kamienica	około 1900 r.	
758	Wojska Polskiego 18	budynek wielorodzinny	lata 30. XX w.	
759	Wojska Polskiego 20	budynek wielorodzinny	około 1900 r.	
760	Wojska Polskiego 29	budynek wielorodzinny	4. ćw. XIX w.	
761	Wojska Polskiego 29	oficyna	4. ćw. XIX w.	

762	Plac Wolności 1	kamienica, obecnie siedziba Naczelnej Organizacji Technicznej	1835 r., 1912 r., 1914 r.	A/1221 z dnia 16.10.1984 r.	
763	Plac Wolności 2	kamienica	1853 r., lata 1904-1912	A/696 z dnia 16.10.1984 r.	
764	Plac Wolności 5	budynek „Hotel Polski”	przed 1845 r., lata 1867-1870	A/693 z dnia 05.06.1985 r.	
	Plac Wolności 6	Zespół klasztorny OO. Franciszkanów:	lata 1693-1644	A/486 z dnia 01.03.1962 r.	
765		- kościół klasztorny, obecnie kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych			
766		- klasztor w zespole klasztornym oo. franciszkanów			
767		- figura Niepokalanie Poczętej NMP			1769 r.
768		- figura Chrystusa			1900 r., 1934 r.
769		- ogrodzenie z 4 bramami			1795 r., XIX w.
770	Plac Wolności 10 / Kościuszki 1	budynek	1897 r.		
771	Plac Wolności 11 / Polskiej Organizacji Wojskowej 1	kamienica z oficynami	lata 1909-1914	A/651 z dnia 21.04.1997 r.	
772	Plac Wolności 12	budynek z oficynami	1912 r.		
773	Plac Wolności 13	kamienica z oficyną	1882 r., 1931 r.		
774	Plac Wolności 14	budynek	1905 r.		
775	Plac Wolności 14	oficina	około 1900 r.		
776	Plac Wolności 15	budynek	około 1900 r.		
777	Plac Wolności 16	budynek wielorodzinny	1869 r., 1879 r., 1936 r.		
778	Plac Wolności 17a	budynek wielorodzinny	lata 1848-1856, 1926 r., 1936 r.		
779	Plac Wolności 20	budynek z oficyną	1912 r.		
780	Wolność 27	budynek z oficyną	1925 r.		
781	Wolność 29	budynek z oficyną	1927 r.		
782	Wolność 37 / Starodębska 31	budynek wielorodzinny	około 1930 r.		
783	Wolność 42 / Cicha 34	budynek wielorodzinny	początek XX w.		
784	Wysoka 4	budynek wielorodzinny	około 1920 r.		
785	Wysoka 9	budynek wielorodzinny	około 1920 r.		
786	Prymasa Wyszyńskiego 2	budynek dawnej rogatki miejskiej	około połowy XIX w.	A/1008 z dnia 22.06.2006 r.	
787	Prymasa Wyszyńskiego 2	oficina	około połowy XIX w.		
788	Prymasa Wyszyńskiego 4	dom Biskupa Sufragana	1800 r., 1865 r.		
789	Prymasa Wyszyńskiego 2 i 4	Ogrodzenie murowane przy sufraganii i oficynie	2. połowa XIX w.		
790	Prymasa Wyszyńskiego 6	parkan murowany	2. połowa XIX w.		
791	Prymasa Wyszyńskiego 7/9	dawne stajnie, tzw. fornalskie w Fabryce Cykorii F. Bohma	1918 r.		
792	Prymasa Wyszyńskiego 11	budynek	2. połowa XIX w.		
793	Prymasa Wyszyńskiego 12 / Piwna 4	dawny magazyn cykorii Fabryki Cykorii F. Bohma, tzw. Czarny Spichrz murowano-drewniany	1. połowa XIX w.	359/44/A z dnia 03.04.1957 r.	
794	Prymasa Wyszyńskiego 13	budynek wielorodzinny	1. połowa XX w.		
795	Prymasa Wyszyńskiego 13 / Prymasa Wyszyńskiego 13a	budynek wielorodzinny			
796	Prymasa Wyszyńskiego 13 / Prymasa Wyszyńskiego 13a	oficina			
797	Prymasa Wyszyńskiego 13 / Prymasa Wyszyńskiego 13a	budynek gospodarczy			

	Prymasa Wyszyńskiego 14	Zespół Fabryki Cykorii F.Bohma:		
798		- ratusz	1912 r.	
799		- wieża ciśnień	1920 r.	
800		- dawne spichrze i palarnia cykorii	lata 1837-1888	
801		- dawny dom mieszkalny i kantor	1837 r.	
802		- dawny spichrz i młyn	1904 r.	
803		- dawny sklep, warsztat i laboratorium	1857 r.	
804		- ogrodzenie	XIX / XX w.	
805	Prymasa Wyszyńskiego 22 / Solna 6	budynek	lata 1882-1932	
806	Prymasa Wyszyńskiego 23	Figura NMP przy Oddziale Dziecięcym w dawnym Szpitalu im. Świętego Antoniego	1921 r.	
	Prymasa Wyszyńskiego 26 / Solna 4	Zespół Fabryki Papierów Altmanna:		
807	Prymasa Wyszyńskiego 26 / Solna 4	- dawny magazyn papieru	1925 r.	
808	Prymasa Wyszyńskiego 28	budynek wielorodzinny	1. połowa XX w.	
809	Zakole	aleja dojazdowa kamienna nawierzchnia i aleja klonowo- wiązowa do dawnego dworca kolejowego Brzezcie	początek XX w.	
810	Zakole / Inowrocławska / Wylotowa	pozostałości piwnicy dawnego dworca kolejowego Brzezcie	początek XX w.	
811	Zakole 41	krzyż przydrożny	początek XX w., wymiana po 1980 r.	
812	Zamcza 4	budynek z oficyną	1883 r.	
813	Zamcza 6	budynek wielorodzinny	połowa XX w.	
814	Zamcza 6	ofycyna - ciastkarnia	początek XX w.	
815	Zamcza 7 / Matebudy 13	budynek jednorodzinny	około 1900 r.	
816	Zamcza 10	spichlerz	1844 r.	A/280 z dnia 08.11.1984 r.
817	Zamcza 11	budynek jednorodzinny	koniec XIX w.	
818	Zamcza 14 / Matebudy 10	budynek	1928 r.	
819	Zapiecek 5	kamienica	koniec XIX w.	
820	Zapiecek 7-9	budynek gospodarczy	1891 r.	
821	Zapiecek 7-9 / Brzeska 23	budynek z oficyną	1913 r.	
822	Zapiecek 8	kamienica	1930 r.	
823	Zduńska 2	kamienica	1931 r.	
824	Zduńska 4 / Królewiecka 32	budynek wielorodzinny	1905 r.	
825	Zduńska 4b	ofycyna	1890 r.	
826	Zduńska 5 i Zduńska 5a	kamienica	1898 r.	
827	Zielna 3	budynek jednorodzinny	1-2 ćw. XX w.	
828	Zielna 9	budynek jednorodzinny	1-2 ćw. XX w.	
829	Zielony Rynek 1	kamienica z oficynami	około 1920r.	
830	Zielony Rynek 3	kamienica z oficyną	około 1920r.	
831	Zielony Rynek 4	kamienica z oficyną	lata 1901-1925	
832	Zielony Rynek 4 / Złota 2	kamienica z oficyną	1911r.	
833	Zielony Rynek 6	kamienica obecnie ofycyna	1904r.	
834	Zielony Rynek 7 / Królewiecka 27	ofycyna	1905r.	A/734 z dnia 15.01.1993 r.
835	Zielony Rynek 7 / Królewiecka 27	kamienica mieszcząca wraz z oficyną	1905r.	A/734 z dnia 15.01.1993 r.
836	Zielony Rynek 8	kamienica z oficynami	1911r.	

837	Zielony Rynek 9 / Królewiecka 31	kamienica	1912r.	
838	Zielony Rynek 14 / Szczęśliwa 4	kamienica z oficynami	1909r., oficyny 1920r.	
839	Zielony Rynek 15	kamienica mieszczańska	1904r.	A/677 z dnia 15.01.1993 r.
840	Zielony Rynek 16	kamienica z oficyną	około 1910r.	
841	Zielony Rynek 17	kamienica z oficynami	około 1910r.	A/1259 z dnia 15.12.2006 r.
842	Zielony Rynek 18	kamienica z oficynami	około 1900r.	
843	Zielony Rynek 19	kamienica z oficyną	około 1905r.	
844	Zielony Rynek 20	kamienica	lata 1904–1909	
845	Ziębia 5	budynek administracyjny, tzw. dawnej Ogierni	lata 20. XX w.	
	Ziębia 9a, 9b, 9c, 11, 11a, 13 i 15	Zespół budynków Nadleśnictwa:	lata 20. XX w.	
846	Ziębia 9a, 9b i 9c	- budynek pracowniczy I		
847	Ziębia 11 i 11a	- budynek pracowniczy II		
848	Ziębia 11a	- tzw. lodownia		
849	Ziębia 13	- budynek główny Nadleśnictwa		
850	Ziębia 13	- dom, tzw. „Gajówka”		
	Związków Zawodowych 7/9/11 / Stodólna 47	dawna Fabryk Naprawy Maszyn i Narzędzi Rolniczych J. Kochanowicza:		
851	Związków Zawodowych 7/9/11 / Stodólna 47	- hala odlewni	4 ćw. XIX w.	
852	Związków Zawodowych 7/9/11	- odlewnia i kotłownia	1895r.	
853		- budynek portierni	początek XX w.	
854		- ogrodzenie ceglane dawnej fabryki		
855	Związków Zawodowych 12	kamienica z oficyną	1900r.	
856	Związków Zawodowych 16	oficina kamienicy	około 1900r.	
857	Związków Zawodowych 16	piwnica ziemna browaru w Głodowie	około 1900r.	
858	Żabia 2	budynek dawnego Banku Gospodarstwa Krajowego	1911r.	A/1474 z dnia 13.10.1993 r.876
859	Żabia 2	ogrodzenie budynku Banku Gospodarstwa Krajowego	1911r.	
860	Żabia 4	budynek z oficyną	1936r.	
861	Żabia 4a	budynek wielorodzinny	1935r.	
862	Żabia 5	kamienica z oficyną	1912r.	
863	Żabia 6	dawniej budynek mieszkalny i bank, obecnie budynek banku	1880r., 1938r.	
864	Żabia 7	kamienica z oficyną	1878r., 1935r.	
865	Żabia 8	budynek Remizy Strażackiej	1909r.	A/1024 z dnia 13.10.1993 r.
866	Żabia 9	kamienica z oficynami	1898r., 1930r.	
867	Żabia 11	kamienica z oficyną	1879r., 1927r.	
868	Żabia 12a	oficina	1830r., 1930r., prze- budowana 2012r.	
869	Żabia 19	kamienica z oficynami	1912r.	
870	Żabia 27	kamienica z oficyną	początek XX w.	
871	Żeromskiego 19/21	krzyż przydrożny	Lata 30. XX w. przebudowany lata 70. XX w.	
872	Żeromskiego 24	budynek jednorodzinny	około 1920r.	
873	Żeromskiego 26	budynek wielorodzinny	około 1920r.	
874	Żytnia 55	Pałacyk, obecnie Dom Dziecka	1920r.	A/736 z dnia 19.05.1987 r.

	Żytńia 71, 73 i 83	Zespół Koszar Wojskowych:	około 1920r.	
875	Żytńia 71	- budynek sztabowy		
876	Żytńia 73	- budynek dawnej stajni		
877	Żytńia 83	- budynek kasyna		
878	Żytńia 90a	budynek jednorodzinny	około 1920r.	
879	Żytńia 104 / Polna 105	budynek wielorodzinny	1. ćw. XX w.	
880	Żytńia 110	budynek jednorodzinny	około 1910r.	
881	Żyzna	krzyż przydrożny	początek XX w., wymiana 1980r.	
882	Włocławek - Miasto	Dzielnica Starego Miasta		A/1560 z dnia 30.09.1957 r. – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej
883	Włocławek - Miasto	Strefa historycznej struktury przestrzennej miasta Włocławka	do lat 30. XX w.	
884	Włocławek - Miasto	Park miejski im. Henryka Sienkiewicza	od 1875r.	A/1304 z dnia 25.03.1994 r.
885	rzeka Wisła (Plac Kopernika – ul. Lipnowska)	most drogowy im. Marszałka Rydza Śmigłego	lata 1935-1937, zniszczony w 1939r., odbudowany w 1945r.	
886	rzeka Zgłowiączka (ul. Prymasa Wyszyńskiego)	most drogowy wzdłuż ulicy Prymasa Wyszyńskiego	lata 1854-1856, zniszczony w 1914r. odbudowany w 1916r.	
887	rzeka Zgłowiączka	most kolejowy na trasie Toruń – Kutno przez rzekę Zgłowiączkę	1862r., zniszczony w 1914r.	

Aneks nr 3. Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze miasta Włocławek, zlokalizowanych w trakcie badań powierzchniowych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP)

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska na obszarze AZP	Nr stanowisk w miejscu	Funkcja obiektu	Chronologia	Kultura
1.	Włocławek	47-47	016	14	osada osada	średniowiecze wczesne faza D średniowiecze wczesne faza E	
2.	Włocławek	47-47	015	13	osada	średniowiecze wczesne faza E	
3.	Włocławek	47-47	014	12	osada osada	średniowiecze wczesne faza D średniowiecze wczesne faza E	
4.	Włocławek	47-47	013	11	osada	średniowiecze wczesne	
5.	Włocławek	47-47	012	10	osadnictwa ślad osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne faza E średniowiecze wczesne faza F	
6.	Włocławek	47-47	011	09	osadnictwa ślad	średniowiecze wczesne faza E	
7.	Włocławek	47-47	010	08	osadnictwa ślad osada	neolit średniowiecze wczesne faza D	pucharów lejkowatych faza wiórecka

					osada	średniowiecze wczesne faza E	
8.	Włocławek	47-47	009	07	osada	średniowiecze wczesne faza E	
9.	Włocławek	47-48	034	06	miasto lokacyjne	średniowiecze późne XIV-XV w.	
10.	Włocławek	47-48	033	04	osadnictwa śląd	średniowiecze wczesne III okres	
11.	Włocławek	47-48	032	03	osada podgradowa	średniowiecze wczesne - średniowiecze późne X-XIV w.	
12.	Włocławek	47-48	031	02	osada podgradowa cmentarzysko (katedra) osadnictwo miejskie	średniowiecze wczesne IX-XII w. średniowiecze wczesne do XIV w. wczesne i późne średniowiecze IX-XV w.	
13.	Włocławek	47-48	030	01	osada osada otwarta grodzisko	halsztacki okres D średniowiecze wczesne IX-XI w. średniowiecze wczesne XI w.	wschodniopomorska
14.	Szpetal Dolny	47-48	24	5	śląd osadniczy punkt osadniczy	halsztacki okres C/D XIV-XV w.	łużycka
15.	Szpetal Dolny	47-48	25	7	śląd osadniczy punkt osadniczy	neolit halsztacki okres C XV w.	łużycka
16.	Szpetal Dolny	47-48	26	8	punkt osadniczy	XV w.	
17.	Szpetal Dolny	47-48	27	6	punkt osadniczy	XIV w.	
18.	Szpetal Dolny	47-48	28	4	cmentarzysko szkieletowe	wczesne średniowiecze	
19.	Szpetal Dolny	47-48	29	3	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze	
20.	Zarzeczewo	48-49	47	5	śląd osadniczy śląd osadniczy	neolit V okres brązu	pucharów lejkowych łużycka
21.	Łęg	48-49	8	1	osada śląd osadniczy śląd osadniczy	okres halsztacki wczesne średniowiecze nowożytność	
22.	Rybница	48-49	15	1	śląd osadniczy osada	okres halsztacki nowożytność	
23.	Rybница	48-49	16	2	śląd osadniczy	nowożytność	
24.	Suchy Kierz	48-49	17	1	śląd osadniczy śląd osadniczy	IV okres e brązu nowożytność	

Main body of the page containing several columns of handwritten text, likely a list or ledger. The text is very faint and difficult to read.

Handwritten notes or a signature at the bottom right of the page.

UZASADNIENIE

Przedkładany projekt uchwały wynika z ustawowego obowiązku określonego w art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 t.j.), który obliguje Prezydenta Miasta Włocławek do sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024-2027 definiuje problematykę lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz ukierunkowuje na jak najszersze i jak najbardziej wszechstronne wykorzystanie jego potencjału, zwracając uwagę na specyfikę uwarunkowań prawnych, administracyjnych oraz zmieniających się warunków gospodarczych i społecznych miasta. Uwzględnia również zdobyte doświadczenia i wnioski wypracowane w czasie realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2020-2023.

Celem strategicznym gminnej polityki w przedmiotowym zakresie jest odnowa zabytkowych zasobów tkanki miasta w oparciu o skoordynowane działania rewitalizacyjne, konserwatorskie i inwestycyjne służące budowaniu tożsamości mieszkańców i rozwojowi społeczno-gospodarczemu miasta Włocławek.

Wskazane w Programie działania dotyczące inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego, stwarzają możliwość wypracowania solidnych podstaw do realizowania idei zintegrowanego zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 przedmiotowej ustawy, co 2 lata będzie sporządzane sprawozdanie z realizacji niniejszego *Programu* i przedstawiane Wysokiej Radzie.

Nadmieniam, że Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Włocławek na lata 2024 - 2027 został pozytywnie zaopiniowany przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, tym samym spełniony został warunek zawarty w art. 87 ust. 3 ww. ustawy.

Mając powyższe na uwadze, proszę Wysoką Radę o przyjęcie niniejszej uchwały.

PREZYDENT MIASTA
Krzysztof Kukucki
Krzysztof Kukucki

